

H I T E L

T A R T A L O M:

A szellem kötelessége	ALBRECHT DEZSŐ
A bukovinai magyar népcsalád	OBERDING J. GYÖRGY
Síter község énekkultúrája	VINCZE LAJOS
A gyergyói nép táplálkozása	CSIKY JÁNOS
A magyar jellem történelmünkben	SZEKFŰ GYULA

Eszmék és elvek:

Az eltorzított nemzedék-fogalom	VENCZEL JÓZSEF
„Földműves- és munkásosztályunk“	INCZE LAJOS
Táj- és népkutatás	BERECZKY SÁNDOR

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE:

NAGY ÖDÖN: Györffy István 1884—1939; JANCsó ELEMÉR: A hatvanéves MórícZ Zsigmond és Szabó Dezső; TAMÁSI ÁRON: Jelfűnk, a háromágú csillag; Üzlet és szellem; VENCZEL JÓZSEF: Nem vádák, hanem egészséges ötletek.

Román és németnyelvű összefoglalás

CLUJ

1939

Inregistrat sub No. 3805—1938. Trib. Cluj.

HITEL

SZERKESZTIK:

Albrecht Dezső, Kéki Béla, Venczel József, Vita Sándor.

Megjelenik negyedévenként öt iv terjedelemben.

Minden cikkért írója felel.

Kéziratok Venczel József szerkesztő címére küldendők:

Cluj, Str. Regală 16

Előfizetési ára egész évre 150 lej, 7 Pengő, 25 Kc.

Egyesszám ára: 40 lej.

Finom, famentes papirra nyomott amatör kiadásunk

évi előfizetési ára: 300 lej, 12 pengő, 40 Kc.

Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe
a Hitel kiadóhivatala, Cluj, Str. Kogălniceanu 7.

Lapunk címfejét Széchenyi *Hitel*ének 1830. évi első kiadása címbetűi után készítettük.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: ALBRECHT DEZSŐ.

A SZELLEM KÖTELESSÉGE

KÜLÖNÖS a mi életünk. Néha felszabadul, célok nyílnak meg, új lehetőségek, s a derűs ég alatt pezsdülve indul a munka mindenfelé; máskor meg összekuszálódik minden, a célok elvesztik jelentőségüket, a munka hirtelen megáll az idegek rövidzárlata következtében, idegességek cikáznak, célt keresnek és találnak. Ilyenkor sűrű és nehéz, fojtogató a levegő, – edzett tüdő kell kibírásához –, mint ép mostanában, pár hónap óta. Feszültség él közöttünk s viharok törnek ki egy pohár vízben, hajtóvadászat indul emberek ellen; néhol nemzedéki harc éleződik, máshelyt különös szövetkezések alakulnak, s mint megbolydult méhkasban, támad mindenki, mindenki ellen. Nádasdy Tamás bizonyára fellélekzelve hagyná el e „tündérországot”, melynek ismeretlen veszélyei és állhatatlansága annyira megborzongatták.

A szellem kötelessége, hogy uralkodjék a testen s a harci zaj fölé emelkedve kutassa az okokat, állapítsa meg a betegség tüneteit s irányt mutasson a gyógyulásra. A szellem kötelessége ez, mely bár üldözött vaddá kezd változni Európában és sok jel mutatja, hogy nálunk is, nem mondhat le szerepéről, hiszen csak addig van létjogosultsága, amíg az irányítást végzi s amíg képesség van benne, hogy önmaga szüntelen megújítása árán irányító tudjon maradni. A népek ma már nem bírják a bolygók módjára keringő életet, egyetlen eszmei és gondolati tengely mellé kíváncsoznak, s ha a szellem ezt nem tudja részükre nyújtani, úgy azok felé fordulnak, akik a népi ösztönkívánta tételeket, akár idegenből is másolva, hangzatosan szóno-
kolják.

Mi is miért jutottunk pillanatnyilag vakvágányra, a káosztól miért nem látszanak a célok, a zavar miért növekszik állandóan? Mert a szellem nem vállalta, részben önhibáján kívül nem is vállalhatta az irányítás feladatát, s közben a világ rohanva halad, új világkép alakul, s a régi és az új – eszmében és életfelfogásban egyaránt – birokra kelt, hatást gyakorol, hívőket toboroz, s hol ingatag a szellem szolgálata, zavart támaszt.

Távlatokban kell nekünk is gondolkoznunk!

Nyilvánvaló, hogy Európa válságának nem oka, hanem tünete a mai háború. A háborús propaganda tételeinek nem sokat hihetünk, de annak a mindkét oldalról hangoztatott nézetnek föltétlenül, mely szerint Európa arca mindenképpen megváltozik. Új kor hajnalán állunk s mint a többi, úgy ez is a vér gőzéből emelkedik ki. Győzhet akármelyik hatalom, de a világháború előtti életfelfogás, társadalmi és állami berendezkedés soha többet vissza nem tér. A totalitárius államok már megvalósították a maguk új társadalmi és állami

berendezésüket és a demokrata hatalmak, hogy a versenyt tarthassák, kénytelen-kelletlen, egyre többet vesznek át tőlük. A harcmódot mindig a támadó fél diktálja s a védekezőknek maguknak is hasonlítaniok kell, át kell venniök az ellenfél módszereit, hogy sikeresen ellenállhassanak. S ez a háború nemcsak fegyverekkel folyik, sőt talán legkevésbé éppen a fegyverekkel, hanem – éppúgy mint a vallásháborúk idején – a szellem, a meggyőzés, a propaganda minden eszközével. Az ideológiai csendes háború eddig is folyt, most épp csak fegyverekbe is öltözött. S ez a harc nem mulik el nyom nélkül egyik fél felett sem. Nemcsak a fegyverek, hanem az ideológiák is hatnak egymásra, kicserélődnek, átváltoznak. Thomas Mann évekkel ezelőtt már *harcos humanizmust*ról beszélt, amit aligha tett volna, ha a humanizmus ma harc nélkül is virágozhatna. Hitler pedig a nemzetiszocializmust csak úgy tudta uralomra juttatni, hogy elsajátította a baloldal harci módszereit. Sőt Anglia sem az ma már, ami volt, s a háború végén, ha sokáig tart, jobban fog hasonlítani berendezkedésében Németországhoz, mint régi mivoltához. Ez az átalakulás törvényszerű, s ha a háború eldőlése nem is érdekel, annál inkább kell számolnunk következményeivel. Elsősorban azzal, hogy a szép gondolatokat ma már csak erős ököllel lehet megvédeni, mert az emberi törvények helyett ma újból a természet törvénye nyer alkalmazást, mely elpusztítja a hitetleneket, a gyávákat, a gyengéket és a tehetetleneket. Másodsorban azzal, hogy az önmagának élő polgári életformának egyszer s mindenkorra vége s ma már az ember csak egy közösségben s egy közösségért élve érezheti és teheti magát emberré. Harmadsorban azzal, hogy ez a közösség nem lehet más, mint a családdá alakult nemzeti közösség, melynek – Tamási szavaival élve – címere a nép.

A szellemnek, ha irányító akar maradni s nem akarja bevárni azt, hogy a közösség széles rétegei is bizalmatlanokká váljanak vele szemben, nem szabad álszemérembe esnie s nem szabad megrettennie attól, hogy azok, akik nem élték át a magyar történelmet s így nem ismerik a magyar szellem alkatára oly jellemző Bethlen Gábor-i jelmondatot: *arte et marte*, – a kemény magatartást szellemellenesnek fogják nyilvánítani. Ne bízza el magát túlságosan a szellem s ne higgye azt, hogy ha valahol megbicsakolja magát, a nemzet azért nem fog tovább haladni. Tovább fog haladni, csak nem fog reá hallgatni, s az eredmény épp az ellenkező lesz. Mert a diktatúra – mint Trócsányi György írja – éppen azt jelenti, hogy a szellem képviselőinek egyeteme elvesztette a becsületét, nem tartatnak méltóknak arra, hogy az ő munkásságuk szabad kifejtése segítségével vezettessenek a közügyek. A diktatúrát mindenütt az írástudók árulása vezette be. A szellemnek tehát, – ha önmaga áruló-jává nem kíván válni, – soha, egy pillanatra sem szabad az irányításról lemondania, és hogy ezt tehesse: nem állapíthat meg maga számára külön törvényeket, mint amelyek az összességre vonatkoznak.

MA MÉG NINCS elháríthatatlan veszély. A szellem még őrzi és nem veszítette el becsületét. De látható, hogy – ha észrevétlenül is, – egyre veszít súlyából. A kisebbségi futam első körének élén a szel-

lem haladt; gyors kifejlésével és virágzásával pótolni tudta az állami erő hiánya okozta kisebbsértékűségi érzéseket; nemzedékeknek adott erőt, öntudatot, hitet. Tíz évvel ezelőtt még teljes erejében élt s messzehatón irányított; ma mintha elvesztette volna önmagát, az irodalom megszűnt sorsformáló lenni, a közírásban a *Magunk Revíziója* utód nélkül maradt, s a szellem elhalkulásával párhuzamosan hódít tért egy irányzat, mely megfélemedezni látszik arról, hogy egyedül a szellem képes kialakítani azt az értékrendet, mely értelmet adhat a közösség életének s a közösségben élő minden egyes ember törekvéseinek.

Mint említettük, a kisebbségi futam első körében a szellemi erők teljes mértékben hatottak: magyarázatát tudták adni a nemzeti létnek, célt mutattak a közösség életének és hivatástudatot sugároztak. A történelmet élővé varázsolták és a népi műveltség töretlen erejével, hagyományos értékrendjével gazdagították a nemzeti műveltséget. Az indulás tökéletes volt s ha a mélység, melyből a nemzetet ki kellett emelni, nem lett volna akkora, úgy a fejlődésben sem állt volna be a törés. De mivel a letargia teljes volt és az idők vészesek, a nemzet alkotó erőit viszont fel kellett rázni és a nehézségeken át kellett vezetni, a szellem akaratlanul is illúziók áldozata lett. Hitte, hogy Európa a megértés és megbékülés irányában halad és a népek közötti ellentétek a jóság, a megértés, a testvériség szellemében „a humánus magaslatain” elintéztet nyerne, tehát a szellemi és erkölcsi erők, s ezek közül is főképp a szelidség, a jóság és alázat elegendők arra, hogy egy nép életjogát biztosítsák. Ezt az illúziót is, mint minden illúziót, keserű kiábrándulás követte. Európa fejlődése ellentétes irányban haladt. A nemzeti eszme kizárólagossá válása folytán az ellentétek a nemzetek között még jobban kiéleződtek; világnézetek leszámolásra törtek a kiábrándult emberiség új eszmék után kutatott, s az egyén helyébe a közösséget, a tőke helyébe a munkát, a jog helyébe az erőt, a gondolat helyébe az akaratot állította. Világnézetek és nemzetek gigászi küzdelmében a humánus fegyvereit, mint eleve alkalmatlanokat, elvetették, s mint minden nagy küzdelemben, az erőszak eszközéhez nyúltak. Az élethez való jogot nemzetek és eszmék számára az erő biztosítja s az erőt pedig a küzdelemben megedzett, elszánt és akaraterős társadalom adja.

Más éghajlat ez, más világ, zord és kietlen, nyers és kegyetlen; a szellem tehát sietett élni klasszikus szabadságával: *inter arma silent musae* és elefántcsonttornyába zárkózott. Pedig a szellemi erőknek különösen a nagy szellemi változások idején kell résen állniuk, mert különben, mint a pásztor nélkül maradt nyájban a farkas, az idegen értékrend könnyű pusztítást végezhet. A nemzeti erő csak addig töretlen, míg a maga erejéből tud feleletet adni a lét minden kérdésére és a jövő útját maga tudja kijelölni. Ha a nemzeti szellemenben nincs elég erő és rugalmasság arra, hogy a korszellemmel lépést tartva revízió alá vegye értékrendjét; ha azt elavulni hagyja olyannyira, hogy az emberek többségének nem tud feleletet adni létük kérdéseire, úgy a szellem csatát veszített és megírta saját ítéletét.

MAI ÉLETÜNK ZÜRZAVARÁT csak az újból hivatását vállaló szellem oszlathatná el. A magyarság egyetlen eszmei és gondolati tengely mellé kívánczik s ha ezt nem a nemzeti szellem teremti meg, hanem idegenből kölcsönözzük, úgy a nemzeti géniuszt tesszük hajléktalanná és száműzötté. Már eddig is mulasztás történt abban, hogy nem igyekeztünk tisztázni azokat az alapelveket és erkölcsi normákat, melyek az egy tengely köré kristályosítást elvégezhatték volna. Pedig ez nem lehetetlen és nem reménytelen feladat. Akik a külső példákat jobban figyelik, mint a magunk életét, riadoznak minden ilyen kísérlettől, mert féltik a magyarság egységét; pedig nincs igazuk. Két hónap alatt több energia pazarlódik el, mint amennyivel ezt meg lehetne valósítani. Mert egy ilyen tisztázás folytán éppen az ellenkezője derülne ki: t. i. hogy nincsenek olyan különbségek, melyek törést eredményezhetnének. A mai helyzet csak a bizalmatlanság eredménye, mert nincs irányító eszme, nincs elfogadott értékrend, amihez a különbségeket mérhetnénk; s ezért mindenki a magáét veszi annak és saját magától méri a távolságot. Ilyen értékelés alapján természetes, hogy meghatározhatatlan sorozata alakul a jó és kevésbé jó magyaroknak. Ma mindenki azt bizonygatja, hogy ő az igazi jó magyar, egyedül ő jár helyes úton, holott a jó magyar számára nem lehet öröm, ha egyedül van ebben a mivoltában. A szabadelvű meg van győződve arról, hogy övé a helyes út és gyanúsan nézeget mindenkit, aki új nemzeti gondolatról beszél; a vármegyei iskolán felnőtt magyar felforgatóknak tartja azokat, akik népi gondolatról beszélnek a népi gondolat hirdetői viszont elmaradottaknak az előbbieket és túlzásba hajlóknak a nemzeti gondolat híveit.

A nemzeti gondolat hirdetői árnyalatok szerint oszlanak s mérik a különbséget egymás között, s végül említjük azokat, akik párjelszót eltanulva mindenkit ki akarnak tudni a magyar közösségből, akinek nem ízlése szajkózni, hanem aki magatartásunknak ősi adottságoktól követelt formáját keresi. Ilyen körülmények között természetes, ha mindegyre furcsa csoportosulások, alkalmi szövetségek alakulnak, amelyekben a közösséget csak egy-egy jelszó jelenti és nem a komolyan átértzett és végső következményekig vallott egység. S az is természetes, hogy az emberek szívesen kapják fel a jelszavakat s ha véletlenül ketten egyet mondanak, azt gyorsan ostorra fonják, hogy üssenek a harmadikon.

A kisebbségi futam második köre türelmetlenül várja, idézi a szellemet, hogy megtérve bujdosásából újból irányítólag vállalja a megsokasodott újszerű feladatokat.

ALBRECHT DEZSŐ

A BUKOVINAI MAGYAR NÉPCSALÁDHELYZETKÉPE

A Hítel megelőző számában „A vándorló
bukovinai magyarok” címmel megjelent
tanulmány folytatása.

TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS.

I. MOLDVA.

1763–64.

Pusztina, Sóskut, Belényes, Draló, Nagyszalánc, Kisszalánc,
Sóstarló, Szamoska, Csügés,

II. BUKOVINA.

1777–86.

Fogadjisten, Istensegíts, Hadikfalva, Andrásfalva, Józseffalva.
1918 után Kisjózseffalva, Satumare.

III. BÁNSÁG.

1883.

Hertelendyfalva, Sándoregyháza, Székelykeve.

IV. ERDÉLYHEGYALJA.

1884.

Gyorok.

V. ERDÉLY.

1888–1910.

Dévacsángótelep, Vajdahunyad, Vice, Magyarneমেগye, Babsa,
Marosludas, Strigyszentgyörgy, Csernakeresztur.

VI. KANADA.

1905–1914.

Punnichy, Hapkins, Eszterháza, Székelyföld, Máriavölgy,
Hamilton, Regina.

VII. BRAZILIA.

1924.

Boldogasszonyfalva.

A BUKOVINAI ÖT ANYAKÖZSÉG

AZ ÖT BUKOVINAI ANYAKÖZSÉG közül három, Andrásfalva, Hadikfalva és Istensegits, Radautz városát környezik félköralakban. Valamivel Istensegits alatt, a szereti országút mentén fekszik Fogadjisten. Ez a négy Radautz-megyéhez tartozik, míg az ötödik, Józseffalva, már Szucsáva-megyébe esik, mintegy 60 kilométernyi távolságra a négy testvérközség legközelebbikétől, Fogadjistentől, s itt Bukovina tájjellegét a Szucsáva folyó lankás völgye adja. Mind az öt község bájos dombvidéken épült s a községek alaprajza elárulja, hogy valamikor szakértő mérnöki kezek húzták meg vonalaikat. A tágas, széles utcák, az egyforma takaros házak, a jókarban tartott, egyszerűségükben is feltűnő templomok megragadják az utazót. Az uccáknak kedves élénkséget és bájt ad a sok játszadozó, hancúrozó gyermek, akik nélkül elképzelhetetlenek is a bukovinai községek.

Az öt anyaközség és a későbbi két kis magyar telep lélekszámáról Kis-Várday¹ a következőképet nyújtja:

A község neve	Az alapítás éve	Lakosság	Magyarok	Egyház-községek
Andrásfalva	1786	4.054	3.680	róm. k., ref. ²
Hadikfalva	1785	6.847	6.684	róm. kat.
Istensegits	1777	3.940	3.940	róm. kat.
Fogadjisten	1777	538	240	— ³
Józseffalva	1785	1.521	941	róm, kat.
Kisjózseffalva	1918	245	245	—
Satumare	után		200	—

Jancsó Elemér adatai szerint kedvezőtlenebb a helyzet. Szerinte Andrásfalva, Hadikfalva és Istensegits 1930. évi népessége 10,251 lélek volt, 98 százalékban magyarok. Józseffalva magyar lakóinak száma 7800, Fogadjistené pedig 250 fő. Az öt magyar község lélekszámát kerek összegben 11,030 főben állapítja meg, tehát ötezer fővel kevesebbre teszi a bukovinai magyarság számát, mint Kis-Várday Gyula.

¹ Kis-Várday Gyula: A bukovinai székely falvak. „Népélet” Bp. XLIV. évf. 3–4. sz. 137. l.

² Ref. hívek száma 460.

³ Istensegits leányegyháza.

A BUKOVINAI ÖT MAGYAR KÖZSÉG lakói faházakat építenek. Csak ebben az évben épültek a tűzvész által elpusztult József-falván betonalapozású vályog-tégla házak. Ezzel az építkezési móddal szemben eleinte még ma is bizalmatlanok voltak; ugyanis a Bukovinában rendkívül szélsőséges időjárási viszonyok mellett sokkal megfelelőbbnek tartják a faházakat. Az összeácsolt falboronákat „bolhaszeggel” (ferdénálló faszegekkel) beverik, aztán szalmatörredékkel kevert sárral megtapasztják, a durva tapasztást száradás után vékony habarccsal lesimitják, majd hófehérre meszelik s a meszelést évente ötször is megismétlik. Ezzel védekeznek a rovaroknak a falakba való beköltözése ellen. Házaik alaprajza a csíki székházak elrendezését örizte meg. A jobb módúak kétszobás, a kevésbé tehetősek egyszobás házakat építenek. Az utóbbiak gyakoribbak. A kétszobás házaknál – ez a jellegzetes csíki építkezés – a két szobát közbül az „eresz” választja el egymástól. Az ucca felőli első szoba a „kis ház”, a belső a „nagy ház”. Rendszerint csak ezt lakják. S jellegzetes, hogy sok háznál a széljárásnak kitett oldalon a födelet másfélméterre aláeresztik, hogy az időjárás mostohasága ellen az épületet jobban védhessék.

A ház bútortatát a tulipántos láda kivételével maguk készítik. A bukovinai magyarok ott is megmaradtak fűrő-faragó székhelyeknek. Az ágy, asztal, kanapé, duláp, székek mind házi készítmény. Maguk készítik a „fűtő”-ket (tégla tűzhelyeket) és a „kuptor”-t (kemencét) is.

A család ruházattal való ellátása, a szövés-fonás, az asszonyok feladata, mely a mindennapi házi és gazdasági teendők elvégzése mellett nehéz munkát ró a családanyára. „Aminthogy a folyóvíznek soha sincsen megállása, – írja László János, – úgy nincs a munkában megállása a bukovinai magyar asszonynak. A családgonddozás, a házvezetés, az egymást sűrűn követő gyermekek nevelése, a nehéz mezei munkában való részvétel mellett a néha igen nagy család tagjainak ruházattal való ellátása, kivéve egyes ünnepnapok darabokat, az asszonyok gondja. A bukovinai magyar asszony annál büszkébb, minél több ruházatot tud sajátkezüleg elkészíteni.

Ha már most figyelembe vesszük a házidolgok elvégzése mellett azt a rengeteg, féléjszakát elrabló munkát, mit egy asszony a ruházat elkészítésével görnyedten elveszít az életéből, a régen elhalt Nyisztor Istvánnal kellene felkiáltanunk, aki gyenge szervezetű feleségének munkásságát elismerve, mondta: „Csuda, hogy a csontjaidból egy morzsányi is megvan még!”

Valóban csodálkoznunk kell az asszonyok kitartó képességén, ha megismerjük azt a munkát, ami az ő vállakra nehezedik egy életen át és amit becsülettel és nem megvetendő büszkeséggel el is végeznek.

Szemléltetésül álljon itt egy magyar parasztasszonynak nyári és téli munkakötelezettsége s

A reggel négy órakor kelő asszonynak legelső kötelessége fejni és a tejet elszűrni, a majorságot megetetni, tüzet rakni, a reggelit elkészíteni, a 3–4 iskolaköteles gyermeket felöltöztetni, megmosdatni, imádkoztatni, enni adni s az iskolába elküldeni, a már mezei munkára elment családtagoknak, esetleg több napszámosnak is, az elké-

szített reggelit felpakolni s a néha 3–4 kilométer távolságra lévő tagra kivinni, tíz óráig a munkában segíteni, ekkor hazaszaladni, ebédet készíteni s azt újból elvinni, ebédfőzés közben az otthon lévő jószágot megetetni, megitatni, esetleg még tejet is köpülni, az iskolából hazajötteknek ebédet adni stb., délután hat óráig a mezőn dolgozni, ekkor gyalog újból hazaszaladni, vacsorát készíteni, jószágot ellátni, teheneket fejni, megabrakolni, megalmazni, a mezei munkából hazajötteknek vacsorát adni, elmosogatni, ágyazni, a gyermekeket imádkoztatni, lefektetni s néha éjfélig foltoztatni. Ez a paraszt-asszony napi teendője nyáron és ősszel. Emellett ideje kell, hogy jusson a július végén, augusztus elején beérett kendert és lent kinyöni, eláztatni, kivetni (vízből kiszedni), megszáritani, kitilólni, levonagolni, lelélheli, meggerébélni, osztályozni s aztán téli fonásra elraktározni. Közben nagymosásokat végezni, esős napokon gyapjút fonni, szöni, hogy a téli ruházatra ez már ősszel készen legyen. Szóval: minden pillanata, kiszámítottan, előre le van kötve.

A mezei munka befejezésével kezdetét veszi a téli asszonyi munka, a már fentemlített házi teendőkön kívül a fonás, szövés hosszas és kitartást igénylő fáradságos munkája. November közepe táján megkezdődik a guzsalyasba járás is. Az egy korosztályhoz tartozó leányok, több csoportot alkotva, sorra mennek egymás házához esténként guzsalyasba. Hatalmas kender- vagy lengőmolyók kerülnek fel a guzsalyakra, melyek néha az alatta ülő asszonyokat vagy leányokat derékig eltakarják, vígan peregnek az orsók és a barátságos meleg szobában felcsendül a szép magyar ének, melynek hangjai mellett egymásután telnek meg az orsók szebbnél-szebb fonalakkal. Mindenki iparkodik szépet és jót fonni, mert azt úgyis maga kell, hogy önmagának tovább is feldolgozza, s ha rosszul fonja, rosszul is szövni majd.”

Viseletük alapján megőrizte az ősi csíki népviselet emlékeit, bár környezeti hatást is megállapíthatunk. Azonban minden idegen hatás ellenére, viseletük magyaros viselet. Anyaga a háziszőttes, A férfiak nyáron fehér vászongatyát hordanak,, télen fehér székely harisnyát kivágott elővel és kékesfekete betéttel, melyhez kivágott-szárú csizma jár. Munkára bocskort vesznek. A bocskort ki-ki maga varrja meg. Ünneplőjük a zsinoros lájbi, fekete szokmány (szűr). Télen a „mejjes” és „muntyán”-bunda, reá szokmány vagy „mentára” (köpenyeg), a gazdagoknál „kocsok”. A legények „csárdás kalap”-ot, a házasemberek „Kossuth-kalap”-ot hordanak. Az asszonyoknál a jellegzetes székely ing mellett ott van a székely lájbi. Szoknyájuk, a „rokolya” azonban csak nevében őrzi a csíkos-szőttes emlékét. Lábbelijük cipő vagy puhaszáru csizma. Télen fehér, görényprems bundát hordnak, szép magyaros himzéssel. A selymes virágú főkötő mellett szeretik az áll alá kötött ruhát, a fejkendőt is. A leányok simára fésült és egy-két ágba befont haját csokorra kötött pántlika díszíti. Nagyböjtök és karácsony böjtjén sötétkék vagy fekete szallagot tesznek. Viselet tekintetében aztán nincs különbség a jó módú gazda és a moldvázó szegény ember között. A városi viseletet, a „németes gúny”-át hamarosan levetik a visszavándorlók is, mert szegényen azt otthon viselni.

Régi emlékeket őriznek a szőttesek és varrottasok. Még minden házban fellelhető egy-egy szép régi párna székel kereszt szemmel, székel földi szálánvarrott mintákkal: kakastaréj, farkasnyomott-béka, csillagos, madárkás, tenyeres, párás, csitkós őrzik az eredeti piros színt és mintát. A pirosat feketével is keverik. Az „ágyi gúnya” minden házban bőségesen fellelhető. A „nagy házban” (tisztaszoba) a „danyhák” (dunyhák), változatos huzatú párnák, lepedők és festékesek egészen a mennyezetig vannak az ágyakban „felvetve”. A hátsó fal hosszában, a gerendához erősített rúdon, a tartalék ünnepi „kendezők” (törülközők) és osztovátán (szövöskéken) szőtt varrottas párnafejek és lepedőaljak tömege, izléses elrendezésben. Különösen a lányos házak versenyeznek abban, hogy melyik szárnyalhatja túl a másikat „gúnya” tekintetében. Sokszor még az adósságcsinálástól sem riadnak vissza e miatt. „Az a fontos, – mondja László János, – hogy a „világ” tudjon arról, kinek a lánya hogyan van „kiruházva”. Bár elszomorító, de megtörtént dolog, hogy a gondatlanabb családok a férjhezmenendő lányuknak járó ingatlanrészt még az egybekelés előtt eladják és annak árán ruházzák ki a menyasszonyt. „Hadd lássa a világ, de komámasszonyt is egye a sárga irigység, hogy hogyan van kistafirozva a mi lányunk.” Az egyre nehezebbé váló megélhetési viszonyok azonban már kezdik csökkenteni ezt az észszerőtlen fényűzést.”

A KÖZSÉGEK HATÁRA nem nagy kiterjedésű. A múlt század végén még 20–30 hold földje volt egy-egy családnak, ma ekkora birtokkal alig egynehányan rendelkeznek; Hadikfalván például mindössze húsz-harminc olyan család él, amelynek a birtoka meghaladja a 30 holdat. Ma 2–4 hold között váltakozik az átlagos birtoknagyság. Ez nem is csoda, hiszen a nagy népszaporulat folytán egyre csak aprózódik a föld. Ujabb földszerzésre nincs lehetőség s ilyen körülmények között – mint a múltban, úgy ma is – egyre többen és többen lesznek a „moldvázásra” utalva. A moldvai idénymunka sem biztosítaná azonban a megélhetést, ha a családfő nem vinné magával feleségét és munkabíró gyermekeit. Sokszor még a tízéves gyermekeket is beszegődtetik. A munkaszerződéseket télen kötik meg, igen nyomorult feltételek mellett. A munkásvállalkozók eléleggel láncolják magukhoz embereiket a téli inséges hónapokban s azok kénytelenek aláírni a leggyatrább szerződést is, hogy nyomasztó helyzetükön segítsenek. Egy férfimunkás átlagos bére a lekötött négy nyári hónap alatt nem rug többre 1800–2000 lej készpénzfizetésnél és 7 mázsa kukoricánál.

Sajnálatos, hogy ipart nem tanulnak, pedig mint ipari munkások jobb keresetet biztosíthatnának maguknak a mezei munkánál. Még saját községeikben is zsidók és más beszármazottak üzik az ipart.

Iskolája mind az öt községnek van. Az iskolákban román a tannyelv, csupán Hadikfalván van magyar tannyelvű iskola, a református felekezeti iskola.

A falunak közművelődési életében egyébként a legjelentősebb szerepet az egyház játssza. A lelkes magyar katolikus papok és a kis református egyház lelkésze fáradoznak a népi kultúra fejleszté-

sén. A háború előtt több hitelszövetkezet is működött a csernoviczi Raiffeisen-kötelékben, ma már egy sincs. Gazdasági szervezethezről ezért nem igen beszélhetünk. Talán most az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyletnek sikerülni fog gazdakörökbe szervezni a bukovinai magyar falvak népét, s fejlesztő hatása lesz az, hogy a józseffalvi tűzvész a bukovinai magyarság felé terelte a széles magyar közvélemény figyelmét, és remélhető, hogy Józseffalva felépítése után sem fog a nemzeti áldozatkészség megszűnni. Az erdélyi magyarság vezetőkörében különben eddig sem hiányzott a bukovinai magyarság iránti érdeklődés. A háború után az erdélyi népkönyvtármozgalom kapcsán a bukovinai magyar községekben is állítottak fel új népkönyvtárakat, természetesen azonban, hogy a jövőben sokkal bensőségesebb módon kell a bukovinai magyarságot összekapcsolni az erdélyi magyarsággal. A gazdasági és közművelődési kérdések mellett a súlyos népegészségügyi kérdések is megoldásra várnak. A gyermekhalandóság nagy. Különösen a tüdővész pusztít erőteljesen. Rendkívül sok a trachomás megbetegedés is. S mind a tüdővész, mind a trachoma terjedését jobbra a moldvai idénymunkák egészségtelen lakásviszonyai és a rossz ételmezés okozza, meg az, hogy szegénységük folytán nem tudják magukat gyógykezeltetni s így a népegészségügyi viszonyok egyre csak romlanak.

Súlyos népi kérdésekkel vívódik ez a kis székely szórvány, tizenötezer lélek, öt jellegzetesen magyarszábasú község, mely nem lépett ki a magyar élet hatóköréből, sőt kívánja a minél szorosabb kapcsolódást. Őseik dallamos székely beszédét beszélik ma is, hangsúlyuk és szólásmódjuk Felcsikra s Gyergyóra emlékeztet; ősi népdalokat s balladákat őriznek; szíves hajlandóságot mutatnak minden közművelődési tevékenységre, szeretnek magyar történeti könyveket olvasni, vágyuk a műveltségben és a magyar műveltségben való emelkedés. Ez a bukovinai anyaközségek nagy *népi értéke*: a székely nemzethez való tartozás tudatát éberen és öntudatosan ápolják s minden külső hatás ellenére nyelvükben és érzületükben hat évtized múltán sem változtak.

DÉVA-CSÁNGÓTELEP TÁRSADALOMRAJZA

A BUKOVINAI MAGYARSÁG legnépesebb erdélyi telepe Déva-Csángótelep, mely közigazgatásilag Dévához tartozik s ma már teljesen összeépült a várossal. A telep két részből áll, az ó- és újtelepből. Az ótelep 1888–92 között létesült, az újtelep 1910-ben. Az első telepítés alkalmával 54 család 288 lélekszámmal, a második telepítéskor 45 család 301 lélekszámmal, összesen 90 család 589 lélekszámmal telepedett le. A telepesek átlag 13 hold földet kaptak, családtagonként tehát alig jutott egy-egy före 1 hold föld. Ennek következményeként ma már nagy a földelaprózódás és jelentős a földnélküliség is, hiszen a telep csángóságának mai lélekszáma

1849 fő, háromszorosa a betelepültek lélekszámának, annak ellenére, hogy időközben 199 lakos elvándorolt (Amerikába 14, Magyar-szagra 62, Bihardiőszegre 30, különböző helyekre 39 és Dévára 54). A birtokmegoszlás mai képét az alábbi táblázat tünteti fel:

Telep	1/2–1 hold		1–2 hold		2–5 hold		5–10 hold		10–15 hold		15–20 hold		Föld nélkűl, házzal		Föld és ház nélkűl	
	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy
Ó-telep	22	95	28	208	48	250	31	186	6	31	3	16	68	268	25	83
Új-telep	12	69	30	166	34	179	22	108	3	16	–	–	49	253	10	38
Összesen	34	164	58	374	42	429	53	294	9	47	3	16	117	521	35	121

A foglalkozás szerinti megoszlás a következő:

Telep	Föld-mives		Földmives napszámos		Földnélküli napszámos		Földmives iparos		Földnélküli iparos		Kereskedő		Nyugdíjas		Szolga	
	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy
Ó-telep	83	465	27	133	38	180	31	149	43	180	4	12	3	13	2	7
Új-telep	68	359	8	26	54	301	32	74	26	69	–	–	–	–	–	–
Összesen	151	724	35	159	92	481	63	223	69	249	4	12	3	13	2	7

A birtoklási viszonyokban a legutóbbi években némi változás állott be, mivel az ottani hitelszövetkezet támogatásával a református egyháztól 20 hold földet megvásároltak és *maguk között* felparcellázták. A földnélküli családok száma így is 152, míg a gazdaságukból élő családok száma 151. A község lakosságának egynegyede tisztán napszámból él s csak 35 olyan család van, amelynek bár főfoglalkozása a napszámmunka, csekély földdel is rendelkezik. Jelen-tős az iparoscsaládok száma. A 132 iparoscsaládból 63 család még rendelkezik földdel is, azonban 69 család kezén már semmi föld sincs.

Nemzetiségi tekintetben kedvező a helyzet, mivel a telepen mindössze 11 román és 4 zsidó család él s ezek lélekszáma mindössze 60 főt tesz ki. Alábbi táblázatunk rávilágít a bukovinai magyarság természetesen beolvászó erejére is s az együttélés folyamán 55 idegen eredetű (német, román, ukrán és szerb) családot olvasztott magába:

A betelepítés alkalmával szinte kizárólag római katolikusokat telepítettek le. Ma a 450 róm. kat. család mellett 26 református, 2 unitárius, 13 görögkeleti és 4 zsidó család él. A nem katolikusok többnyire beköltözöttek. A katolikusok a háború utáni időszakban

Telep	Székely származású		Magyar származású		Elmagyarosodott								Zsidó		Román			
					sváb		német		román		ukrán						szerb	
	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy	Család	Személy		
Ó-telep	125	856	50	250	26	131	7	22	2	16	2	6	—	—	4	12	6	19
Új-telep	105	546	32	142	5	28	1	7	11	43	—	—	1	6	—	—	5	29
Összesen	230	1402	82	392	31	159	8	29	13	59	2	6	1	6	4	12	11	48

szép nagy, bazilika-stílusú templomot építettek a telep középpontján. A hívek lelkigondozását a dévai ferencrendi atyák látják el. Vallásos életük bensőséges.

Népmozgalmi szempontból úgy látszik, hogy az egyke itt is kezd terjedni, a 392 család egyötödének, 75 családnak már csak egy gyermeke van, ugyan még ma is a háromgyermekes családok száma a legnagyobb. A 85 háromgyermekes család mellett 66 családnak két gyermeke, 46 családnak négy gyermeke, 31 családnak öt gyermeke és 27 családnak hat gyermeke van. A hat gyermeken felüli családok száma már igen alacsony s hét gyermeke 14 családnak, nyolc gyermeke 11 családnak és kilenc gyermeke 6 családnak van. Tíz és tizenegy gyermek csak egy-egy családban van. Hat családnak a gyermekei mind elhaltak és 23 házaspár gyermeknélküli. A fiúgyermek száma 591, a leányoké 447. Ez egészen szokatlan, mert a leánygyermek száma általában mindenütt meghaladja a fiúk számát.

A gyermekek túlnyomó része a telepi állami elemi iskolába jár, ahol a tanítási nyelv román. Az iskola 7 tanerővel működik, a tanítók mind román nemzetiségűek. A tanulók létszáma az 1938–39. tanévben 310 volt. A tanköteles gyermekek másik csekély része, összesen 43 gyermek a dévai róm. kat. elemi iskolában tanult. Ez az iskola 3 tanerővel működik, a tanítók magyar nemzetiségűek és a tantárgyak nagyobb részét is magyarul tanítják.

Az analfabéták száma mindössze nyolc, akik közül 5 felnőtt és 3 gyenge elméjű ifjú.

GAZDASÁGI ÉS KÖZMŰVELŐDÉSI TÉREN a háború előtt a déva-csángótelepi csángóság számos szervezettel rendelkezett. Így volt hitel-, tej- és állatbiztosító szövetkezete, gazdaköre, ifjúsági egyesülete, fuvószenekara, dalárdája és műkedvelő együttese. A dalárda és műkedvelő együttes sok sikert aratott s ennek emléke még ma is büszkén él a telepeselek lelkében. Ma a legjelentősebb szervezet a hitelszövetkezet, mely saját házában működik. Nemrégiben nagy kultúrtermet is építettek a szövetkezet telkén. Ugyancsak a szövetkezet helyiségében van a népkönyvtár és a falusi társalgóterem rádióval. Újabban felélesztették a gazdakört is, de érdekes és megmagyarázhatatlan jelenség, hogy az E. M. G. E. minden erőfeszítése ellenére sem tudott itt téli gazdasági tanfolyamot rendezni. Az ifjúságot a ferencrendi atyák vallásos egyesületbe tö-

mörítették s annak keretei között végzik az ifjúság nevelő munkáját. A telep lakosságának kétharmada különben tevékeny részt vesz a vallásos egyesületek életében. Szívesen látogatják a népkönyvtárat is, szeretnek olvasni, főleg történeti regényeket. A fiatalság inkább a filléres regényeket kedveli. A napilapok közül legnagyobb számban a Néplapot, utána a Magyar Ujságot és a Népujságot vásárolják. A folyóiratok közül a Magyar Néphez, a Hírnöknek és a Katolikus Világnak vannak előfizetői.

A háziipar már kihalt. Ennek oka, hogy a nagy földelaprózás folytán a kenyérmagvak termelése kiszorította a len- és kendertermelést, ma már nincsen nyersanyag a házi szőttek és varrottasok készítéséhez. Régi szőttek és varrottasok azonban még minden háznál találhatók. A férjhezmenő leányok kelengyéjüket ma a vásárosban vásárolják s erre a pénzt szolgálatuk alatt gyűjtik össze.

Bukovinai testvéreikkel ma is fenntartják az érintkezést. Az utat igen gyakran szekéren teszik meg, Beszterce irányába véve útjukat. A bukovinai érintkezés annyira élénk, hogy még összeházassodások is történnek.

Viseletük az öregeknél még székelyes, a „harisnyát” azonban már nem hordják. Az iparosok és a fiatalság szívesebben öltözködik városiasan. A telep uccái képe inkább alföldi falura emlékeztet, mint erdélyi vagy éppen székely falura. Ezért azonban a telepesházakat építő mérnökök hibáztathatók, akik nem adták meg a telep népépítészeti jellegét.⁴

A GYOROKI CSÁNGÓK TÁRSADALOMRAJZA

A HUNYAD-MEGYEI CSÁNGÓ TELEPEKTŐL ELÜTŐ JELLEGŰ az Erdélyhegyalja szélén fekvő aradmegyei gyoroki csángó telep. A gyoroki csángó telepítés 1884 tavaszán történt, a Hadikfalváról, Istensegítsről és Józseffalváról az aldunai Bresztovácra telepített népfölösleget hozták ide át. A telep mai lélekszáma körülbelül 900 főre rug. A község összes lakossága 1992 fő, melynek háromnegyedrésze magyar, egynegyedrésze román. Felekezeti megoszlás szerint római katolikus 1263, görög katolikus 3, görög keleti 585, luteránus 14, református 112 és 15 zsidó. A csángók mind katolikusok, kivéve 8–10 szombatos családot. A telep közigazgatásilag Gyorok községhez tartozik.

A betelepítés alkalmával a telepesek családonként 10 kishold földet kaptak. A népszaporulat folytán itt is hamar megindult a földelaprózás, úgy, hogy ma már csak 2–3 család rendelkezik 10 hold földdel, a telepesek fele 1–2 holdon gazdálkodik, másik fele teljesen földnélküli.

A földnélküliség folytán főkeresetük a napszámmunkából van, melyre megfelelő alkalmat az aradhegyaljai szőlők nyújtanak. Egy-

⁴ Déva-Csángótelep társadalomrajzi adatgyűjtését a megküldött kérdőív alapján László János telepessgazda végezte.

részüket aztán fuvarozással és kubikos munkával keresi meg a kenyérért. Keresetükből természetesen gyűjteni nem tudnak, s szomorú, hogy míg a hunyadmegyei csángók józanéletűek, a gyorokiak sokat költenek az itálra; ez is hozzájárul szegénységükhöz. Az idősebb nemzedék nagyon alacsony életszínvonalon él, le vannak rongyolódva, reménytelenül néznek a jövő elé. A fiatalabb nemzedékben több az életkedv. Sokan elvégezték közülük a ménesi vincellér-iskolát s így jobb keresethez is hozzá tudnak jutni. Kár, hogy senki nem törődik velük, teljesen magukra vannak hagyatva. A háború előtt volt hitelszövetkezetük és kosárfonószövetkezetük. Ma nincs semmi gazdasági szervezetük. Megszűnt a háború előtti dalárdájuk is. Az impériumváltozás után nem is történt semmi kísérlet gazdasági és közművelődési megszervezésükre. Megfelelő vezető pedig kedvező eredményt érhetne el. Analfabéta nincs közöttük. Művelődési érdeklődésük ma inkább a műkedvelői színjátszás felé terelődik. Néha sikerül is egy-egy darabot előadni, s ilyenkor mindig nagy és lelkes nézőközönség előtt játszanak.

Sajnos, a megfelelő vezetés hiányában a hitéletet is elhanyagolják. Néhány évvel ezelőtt kísérlet történt a leányoknak vallásos egyesületbe való tömörítésére, de két hónapi hiábavaló küzdelem után, részvétlenség miatt, feloszlott az egyesület. Ugyan az egyesületi élet megszervezését megnehezíti az is, hogy a telepen nincs az összefüggő telek számára alkalmas helyiség.

Iskola tekintetében teljesen az állami elemi iskolára utaltak, amely hétfosztályos két tanítóval és egy óvónővel. A tanszemélyzet román és román a tanítási nyelv is.

Családi életük tiszta, a gyermekáldás nagy. A legnépesebb család a László Gergelyé, akinek *21 élő gyermeke* van. Az idegenekkel szemben beszéd közben igen tartózkodóak, egymás között szoros kapcsolatot tartanak fenn. Nagyon kifejlődött a *szomszédosság*. Esténként szoktak összejárni. Ilyenkor az asszonyok kézimunkáznak. A régi szövés-fonást azonban már elhagyták, ma toledót készítenek. Elhagyták a régi népviseletüket is, s még az öregek között sem lehet megtalálni a székely viselet nyomait. Viseletük az alföldi magyar viselet.

A telepen három rádió van, amit szívesen hallgatnak. A világeseményeket figyelemmel kísérik s azokról megfelelően vannak tájékozva. Ujságok közül az Aradi Közlönyt, az Aradi Hírlapot és a Magyar Népet olvassák.

A háború előtt sokat leveleztek a bukovinai rokonokkal. A háború alatt többen eljutottak, mint katonák, a bukovinai falvakba is, ahol nagyon szívesen fogadták őket. A háború után, teljesen érthetetlenül megszakadt minden összeköttetés. Az öregek még beszélnek Bukovináról és vissza-vissza vágynak, de az új nemzedék már nem gondol oda.⁵

⁵ Gyorok társadalomrajzi adatgyűjtését a megküldött kérdőív alapján *Gadó Jenő* szövetkezeti igazgató végezte.

EGY JUGOSZLÁVIAI CSÁNGÓTELEP

A JUGOSZLÁVIAI TELEPES KÖZSÉGEK legjellegzetesebbike *Hertelendyfalva*. A község Belgrád közelében fekszik Pancsovával összeépülve. A betelepülők lélekszáma 778 volt, akik a falu mögötti erdőirtást kapták, míg a község elején és szívében szlovákok és németek laktak. A község lélekszáma 1931-ben 3.656 fő volt; ebből magyar 1662, szlovák 1174, német 759, egyéb (főleg szerb) 61. A csángók túlnyomó többsége, 1350 lélek református. Katolikus mindössze 312 lélek. A betelepülők nagyrésze tehát andrásfalvi református volt, akik Thomka Kálmán lelkészük vezetése alatt jöttek és telepedtek le. Thomkának különben nagy szerepe volt a magyarországi visszatelepítési akcióban. A telepesek református vallása elárulja azt is, hogy nem csíkiak, hanem háromszékiek. Azoknak a háromszékieknek az utódai, akik a Siculicidium idején együtt véreztek a csíkiakkal és menekültek ki az országból.

A betelepedés 1883-ban történt, egyidőben a sándoregyházi és székelykevei telepítésekkel. A telepítés alkalmával egy-egy család 10 kat. holdat kapott, de hat helyen. Egy tagban 3 holdat, a többit szétszórta. Összesen 2.000 kat. holdat osztottak szét közöttük, de ma már csak 1.200 hold van a magyar gazdák kezén. Ez is 435 tulajdonos között oszlik meg. A magyar gazdák közül 1/4–2 holdja van 223 gazdának, 2–10 holdja 126 gazdának, 10–20 holdja 23 gazdának és 20–50 holdja 6 gazdának. Teljesen nincstelen 57 család. A magyarok közül mintegy 380 azoknak a száma, akiknek a megélhetését nem a föld adja: vagy mert egyáltalán nincs földjük, vagy mert földjük a nagyszámu család eltartására nem elégséges. De Hertelendyfalván a földnélküliséget nemcsak a túlszaporodás idézte elő, az eltelt félszázad alatt eredeti birtokállományuk közel felét elvesztették eladósodás folytán. A földnélküliek között egynéhány iparoscsalád is van. A nincstelenek és törpebirtokosok mellékkeresete a mezőgazdasági napszám vagy gyári munka. A gyári munkára kedvező lehetőséget nyújt Belgrád közelsége, ahová olcsó munkásjegyekkel tudnak bemenni és este visszatérni. Belgrádba szívesen mennek el háztartási alkalmazásba a leányok is.

Népszaporulatukra az alábbi összeállítás nyújt képet:

1884	778	1900	1.151	1921	1.479
1890	939	1910	1.226	1931	1.662

Népszaporulatuk különösen a háború utáni időben mutat nagy emelkedést. 1919-ben a természetes szaporulat 42 lélek volt, kettővel több mint a világháború hősihalotti vesztesége. Egy év természetes szaporulata tehát már behozta a négy éves háború veszteségét. Igaz viszont, hogy a háború alatt a szaporodás csökkenő irányzatú volt. Míg 1914-ben 29, 1915-ben 12, 1916-ban 6, 1917-ben és 1918-ban 10 – 10 fő volt a természetes szaporulat. A születések száma ezzel szemben 1914-ben 72, 1915-ben 45, 1916-ban 33, 1917-ben 41 és 1918-ban 27. A születések legmagasabb száma 1930-ban

volt, amikor 81 gyermek született. Adataink csak a reformátusokra vonatkoznak. Ez kiegészítve a katolikusokéval, még kedvezőbb lehet. Sajnos, a legutóbbi években már csökken a születések száma s ennek a városban szolgáló leányok felvilágosultsága adja meg a magyarázatát. A családok azonban még mindig nagyon népesek. Egy püspöki látogatás alkalmával a református püspök örömmel állapította meg, hogy Hertelendyfalván „nem az egyke, hanem a tizenegyke” divatos. Sajnálatos, hogy a csecsemőhalandóság még mindig nagy.

A tanköteles gyermekek az állami elemi iskolába járnak. Az iskola négy tanerős, három magyar és egy szerb tanítóval. A gyermekeket az államnyelv mellett magyarul oktatják. A tanügyi helyzet itt kedvezőbb, mint az erdélyi csángó telepeken.

Gazdaságilag és közművelődési téren kielégítően megszervezték. Van hitelszövetkezetük, gazdakörük, népkönyvtáruk, dalárdájuk, ifjúsági egyesületük (K. I. E.), önkéntes tűzoltó-egyletük és műkedvelő egyesületük. A református egyház „Népház”-at épített. Itt talált otthonra az ifjúsági egyesület és a népkönyvtár. A Népháznak van rádiója is és itt tartják a műkedvelői színelőadásokat, amelyek iránt erdélyi testvéreikhez hasonlólag különös érdeklődést tanúsítanak. A jugoszláviai magyar lapoknak nyolcvan előfizetője van a községben.

Az ősi népművészeti termékeket, varrottasokat megőrizték, de a háború után már nem igen foglalkoztak készítésükkel. 1933-ban azonban a szabadkai „Munka” c. gazdasági lap háziipari tanfolyamot szervezett, így felélesztette a varrottasok készítését s mikor a tanfolyam után a Magyar Közművelődési Egyesület kiállítást rendezett, a csángó varrottasok rendkívüli sikert arattak. Ez élénkítőleg hatott a régi népművészet fellendítésére. Hertelendyfalva a „jugoszláviai Kalotaszeg” nevet kapta s most már piacra készítik hímes munkáikat, ami megfelelő mellékkeresetet jelentene, ha nem lennének kiszolgáltatva megrendelőiknek, akik előlegekkel tartják kézben őket.

Életszínvonaluk szegénységük következtében alacsonyabb a velük együtt élő más nemzetiségűek életszínvonalánál. Házaik túlnyomó többségben szoba-konyhások, mindössze 20 családnak van több szobás háza, de a több szobával rendelkező gazdagabb családok is csak egy helyiséget laknak, bármily nagy is legyen a családtagok száma. A házakat a betelepüléskor fából építették bukovinai módra, a kilencvenes években azonban áttérték a vályogházak építésére. Ezeket cseréppel fedik. Sok háznál még láthatni a tornácokon a székelő faragásokat. Berendezésük már városias, csak egy-két öreg házaspárnál láthatók mennyezetig felpárnázott ágyak, festékes szőnyegek, cserépkancsók.

Táplálkozásuk gyenge és egyoldalú. A tejtermékeket, tojást piacra viszik, húst keveset esznek. A lakosság fele naponta csak egyszer eszik meleg ételt, délután öt óra tájban. A módosabbak dél előtt tíz óra körül is készítenek valami levesfélét. Főtáplálékuk a káposzta, burgonya, bab és paradicsom egyszerű elkészítésben.

Viseletükben megőrizték a bukovinai viseletet, de az utóbbi időkben már nagyon hódít a városias viselet. Akik még ragaszkod-

nak a régi viselethez, ruhájukat gyári anyagból készítették, mert a házi szőttéseket nem készítik. A női viselet s különösen a leányok viselete nagy sikert aratott a jugoszláviai magyar gyöngyösbokrétákon s ez nagyban hozzájárul az ősi viselet megtartásához, melyet a városból visszatért leányok már kezdtek kiszorítani. A városi hatás ugyanis, minthogy Hertelendyfalva Pancsovával már összeépült s Pancsova közigazgatásilag Belgrádhhoz tartozik, nagyban veszélyezteti a népi műveltség és népi hagyományok változatlan fennmaradását. Hogy a város befolyása azonban lassabban fog tért hódítani, azt a csángóság különleges öntudatának köszönhetjük. Mint a székelység mindenütt, itt is megkülönbözteti magát más népcsoportoktól, büszke székely eredetére. Régi székely beszédmódját sokkal jobban megtartotta, mint az erdélyi csángó telepesek. Igaz, hogy idegenekkel nem a maga beszédmódját használja, hanem az „úri” nyelvet, de maguk között és a családban a maguk nyelvén beszélnek. Ha népdalköltészetük nem is fejlődik, az ősi dalokat még éneklük, s az öregek a régi regéket és meséket tovább adják az új nemzedéknek.

Bukovinai testvéreikkel a nagy távolság s a közbeeső új országhatár miatt már nagyon ritka az érintkezés, de azért nem szűnt meg teljesen.⁶

BUKOVINAI MAGYAROK KANADÁBAN

A KANADÁBA KIVÁNDOROLT mintegy ezer bukovinai csángó és gyermekeik szétszórtnak élnek. Nagyobb számban Eszterháza, Székelyföld és Máriavölgy telepeken, míg Punnychy és Hapkins farmertelepeket a többség már a letelepülést követő években otthagyták. A korábbi keletkezésű magyar telepekről a városba költöző magyarok földjeit vették meg a bevándorlók vagy egyszerűen bérbevételek a birtokukat. Az állami telepítésekkel 160 holdat kaptak 10 dollár örökárért s azzal a feltétellel, hogy három év alatt birtokuk háromnegyed részét művelés alá veszik. E feltétel teljesítése után mentek át a telepesbirtokok öröktulajdonba és nyerték el a telepesek a honpolgárságot. Az állami telepítésekkel – mint említettük az első részben – a kezdő rossz év után igen sokan a közeli városokba költöztek. Ma a farmerkedő csángók legnépesebb telepei *Székelyföld* és *Máriavölgy* Székelyföldön mintegy 150 család él. „Földjük – írja Paizs Ödön – tulajdonképpen fennsík, nem is valami gazdag, sok rajta a kő, de azért a székelyek nem hagyják magukat és elég szépen fejlődnek”. Gyönyörű templomot építettek és magyar papjuk van.

⁶ Hertelendyfalva szociográfiai kérdőívére a belgrádi magyar egyetemi hallgatók munkaközössége adott választ. Forrásul szolgáltak még *Thomka Viktornak* a „Magyar Kisebbség” 1939 júl.-okt. havi számaiban megjelent „Egy aldunai székely-község szociográfiája” c. tanulmánya, valamint *Bolgár Lászlónak* a „Láthatár” 1939 évi október havi számában megjelent „Az aldunai székely községekben” c. tanulmánya.

Máriavölgyön 40–50 család él. Itt a bukovinai magyarok zalamegyei magyarokkal élnek együtt.

A városba költözöttek *Reginában* és *Hamiltonban* élnek nagyobb számban. Túlnyomó többségük mint gyári munkás keresi meg kenyerét. Reginában az ott élő többi magyarokkal Magyar Egyesületbe tömörültek. Az egyesület saját házában működik és élénk tevékenységet fejt ki. Hamiltont Kelet-Kanada magyar fővárosának is hívják. Száz család már polgárjogot nyert, de ezerre tehető azoknak a száma, akik a városban dolgoznak. A magyarok egész uccákat foglalnak el. Télen, a mezőgazdasági időnyomunkák befejeztével, még vagy kétezer magyarral szaporodik a hamiltoni magyarság száma. Nagyszámban élnek itt a bukovinai csángók is, természetesen teljesen elkeverve az ottani magyarsággal. Itt is van Magyar Egyesület, valamint Közművelődési Társaság és Nőegylet.

Azok a magyarok, akik a farmokon élnek, jobban megtudják tartani magyarságukat, mint a városlakók. Vonatkozik ez különösen az új nemzedékre. A bevándorlók nehezen tanulnak meg angolul, erősebb bennük a faji összetartás. Gyermekük azonban már angol iskolába járnak, szívesebben beszélnek angolul s azok, akik tovább tanulnak, hivatali és szellemiségi pályákon helyezkednek el, elvesznek a magyarság számára. Ez a természetes beolvadás folyamata, amely ellen alig lehet küzdeni.

Abban az új környezetben, melyben a bukovinai csángók Kanaadában élnek, régi életükből és életmódjukból nem sokat tudnak átmenteni, hiszen életkörülményeik gyökeresen megváltoztak. A farmerélet más, mint a falusi élet. A gazdálkodás új módja, melyet ott kell folytatniok, teljesen megváltoztatja felfogásukat és az új környezetben más lesz lelki-beállítottságuk is. Az egymásközi érintkezés sokkal ritkább, mint a falusi életben s ez a közösségi érzés, a közös gondolkodásmód, a népi és szellemi hagyományok ápolásának és fenntartásának a rovására megy. Még nagyobb változáson megy át a városi munkás. Népi viseletét a városi ruhával cseréli fel, s ha igaz, hogy ruha teszi az embert, a városi ruhával megváltozik régi egyénisége is. Új ember lesz a falusiból, a polgáriasodás útjára lép. Különösen nagy hatással volt a bukovinai csángókra nézve az a hirtelen és hihetetlen változás, amit a városi munkás életmódja idézett elő bennük. „Akik oly sokszor nyelték le – írja László János – a moldvai bojárok alkalmazottainak vérgisértő „hazátlan” megjegyzéseit, akiknek oly sokszor csattogott a hátán a korbács, akik hónapokon keresztül csak száraz turós-málával táplálkoztak és hónapokon keresztül nem cseréltek fehérneműt”, most civilizált életet élnek. Nem is csoda, ha „falusi” mivoltuknak emlékeit igyekeznek mielőbb elfelejteni. Az egyesületeikben rendezett hazafias ünnepélyek ápolják ugyan a nemzeti érzést, de a népi kultúrát nem fejlesztik. Attól elszakadtak mindannyian, ahogy Amerika földjére teték a lábukat.⁷

⁷ A kanadai telepek társadalomrajzi adatait László Jánostól és a Winnipeg-i M. Kir. Konzulátustól kaptam. Felhasználtam még Paizs Odón: „Magyarok Kanaadában” című munkáját.

BOLDOGASSZONYFALVA, A BRAZÍLIAI CSÁNGÓTELEP

SOKKAL KEDVEZŐBB HELYZETBE KERÜLTEK a brazíliai csángók. A boldogasszonyfalvi brazíliai magyar telep az őserdők mélyén fekszik, távol az idegen kultúrától. Itt ugyanazt az életet folytathatták a kivándorlók, mint amelyet odahaza éltek. Boldogasszonyfalvát öt sztrigyszentgyörgyi csángó család alapította 1924-ben, a legközelebbi várostól, Sao Paulótól, 800 kilométernyire. Mind az öt családfő a háború előtti magyarországi visszatelepítések során került Sztrigyszentgyörgyre s onnan a főhatalmi változás után, az 1922–23. években keltek útnak Délamerika felé. Keserves küzdelmek után tudtak eljutni odáig, hogy az őserdőben helyet vásároljanak, azt kiirtsák és megalapíthassák telepüket. A telep megalapítása után még két csángó családdal és több magyar családdal szaporodott a kolónia lélekszáma. 1933-ban már 32 magyar család élt ott, számuk azonban 1938-ban 20 családra csökkent. Ezek között öt csángó család van 28 lélekszámmal. A telep megalapítójának, *Turbuk* Zakariásnak legidősebb fia, Árpád, most negyven éves, Uruguayba költözött át. *Turbukékon* kívül az *Illés*, *Székegy*, *László* és *Györffy* családok élnek ott. Annak dacára, hogy a föld évente kétszer terem, az élet nagyon küzdelmes, az értékesítési piac távol fekszik s a rossz utak miatt nehéz a szállítás. Ötven kilométeres körzetben nincs orvos, se bába, se gyógyszerár. Ha valaki megbetegszik, orvos és gyógyszer nélkül kell viselnie a betegségét. Ha belepusztul, pap nélkül temetik el. Csak néha-néha keresi fel őket egy-egy magyar pap, hogy lelkivigaszt nyújtson küzdelmes életükhöz.

Hogyan élnek ezen a világtól elzárt kis magyar szigeten? Erre adja meg a választ *Kordás Ferenc*, sao-paoloi Julián-tanító levele „Egész nap irtják az őserdőt, hogy termőföldet nyerjenek a termelés számára. Vetnek: rizsát, babot, vattát, tengerit, kevés kávé, mandiókát, sőt újabban búzatermeléssel is kísérleteznek, állatokat tartanak, egyszóval nagyon szigorúan, keményen élnek, mert az őserdő törvényei igen kegyetlenek. Az első nemzedék sohasem tud beleilleszkedni az amerikai életbe, mert nem is lehet, – az asszimilálódás csak a második és a következő nemzedékekben lesz látható, majd egészen meggátolhatatlan. Az óhazával való kapcsolat minden évben lazul, mert az írás nehezükre esik, a közelben nincsen sem bolt, sem bélyeg. Lassan beletörődnek a sorsba s csak néha, ha egy kis pinga felvidítja őket, virágosodik ki bennük az áldott jó csángómagyar kedély, csak akkor nyílnak ki az elzárkózott szívek és lesz fátyolos a tekintetük. Nagyon lehet szeretni őket, s aki véletlenül közéjük téved, sohasem tudja őket elfelejteni. Büszkéek arra, hogy csángó eredetűek, s ezt azzal mutatják meg, hogy a legnehezebb őserdei telepen, távol a világtól, piactól, emberektől és kultúrától, egy sajátos csángó életformát teremtenek maguknak. A csángómagyar nem olvadt be évszázadok folyamán a bukovinai halmok és folyók között sem, itt sem lesz belőle brazíleiro. Nem érti őket senki, még

saját fiaik sem tudják, hogy apáik hősök, honalapító magyarok, akik úgy teremtenek kenyéradó földet gyermekeik számára, hogy a szörnyű erőfeszítésekben összeroskadnak, de a magyar névnek általános elismerést szereznek az egész környéken, s ha kihull majd a kezük-ből a fejsze, összetört szívük fölött bizonyára szebben nőnek majd a brazil erdei virágok...”

A községben van egy magyar iskola, de itt csak brazilul lehetne tanítani, ha tudnának tanítót tartani. Erre nem telik s a gyermekek, sajnos, iskolázatlanul nőnek fel, analfabéták maradnak. Egyházi, gazdasági vagy közművelődési szervezettel a kis telep nem rendelkezik. Letelepüléskor faházakat építettek, de ezek helyébe kezdenek már piroscserepes magyar falusi házakat építeni. Házaik belseje olyan, mint otthon volt. A faragott ágyakban mennyezetig felpupulyázott párnák, négy nyüstös piroscsíkos ágytakaróval, piroscsíkos szőttes függöny az ablakokon, muskátli a könyöklőn. Házi-szőttes „kendőzők” (törülközők), borshímes abrosz az asztalon. A tulipános láda őrzi a régi, drága asszonyi ruhákat, szőtteseket, varrottasokat, a „magyaros”, „németes”, „pili”, „nagyváradi” párnahajakat, tányéros, csipkerózsás, békás díszítésekkel, a húsvéti hímes tojásokat, szüves kendőzőket, fafaragásokat.

Nyelvüket változatlanul megőrizték, dalaikból ki nem fogynak, az idegenekkel szemben rendkívül barátságosak és vendégszeretők s maguk között ápolják a mult emlékeit. A nyelv és nemzeti érzés ez elzárt helyen nem forog veszélyben. De iskola kellene és gazdasági megtartóerő, hogy az új nemzedék magyar kultúrában nevelkedhessen s ne kényszerüljön elvándorolni a telepről, felszívódván az idegen néptengerben, s hogy megmaradhassanak a szüleik verejtékével megszentelt rögökön, e messzi kis magyar oázis polgáraiként.⁷

DR. OBERDING JÓZSEF GYÖRGY

⁷ Boldogasszonyfalva adatait Kordás Ferenc, sao pauloi Julián tanító állította össze a megküldött kérdőív alapján. Forrásul szolgált még Kordás Ferencnek a "Magyar Nemzet" 1939. évi március 21-i számában megjelent „Csángómagyarok Braziliában” c. cikke.

SÍTER KÖZSÉG ÉNEKKULTÚRÁJA

BARTÓK BÉLA „Népzenénk és a szomszéd népek népzenéje” c. tanulmányában megállapítja, hogy a magyar népdal homogén jellegű és térben teljesen egységes: egy székely falu dallamanyaga nagyjában ugyanaz, mint valamely dunántúli falué, A négy nagy dialektusterület, Dunántúl, Felvidék, Alföld és Erdély megkülönböztetése nem jelent stílusbeli különbséget, csupán azt jelzi, hogy bizonyos stílusú dalok egyik vagy másik területen nagyobbfokban elterjedtek, pl. Erdélyre a régi ötfokú, az Alföldre az újstílusú dalok jellemzőek.

Ez a megállapítás érvényes a biharmegyei *Síter* község népzenéjére is: dallamanyaga általában megegyezik bármely más magyar falu dallamanyagával. Mikor tehát községünk énekkultúrájával számot akarunk vetni, nem lehet célunk és nem is szükséges, hogy a falu teljes dallamanyagát ismertessük, elégséges, ha megfelelő példák segítségével ez énekkultúra jellemző jegyeire mutatunk rá, típusokat sorakoztatunk fel s ezzel bepillantást engedünk a község élő zenei világába.

Szempontunkból Síter elég jelentékeny sziget a megye szalárdi járásában, meghúzódva a Nagyváradtól északra elterülő szőlődombok között. Meglehetősen távoliesik minden fontosabb közlekedési úttól, lakói vidám természetű, egymás közt közlékeny református magyarok, s az életforma, habár itt sem tudott ellenállni a polgáriasodás hódító folyamatának, mégis sok elemet őriz a régiből, jóval többet, mint a környékbeli magyar falvak. Énekkultúrája mindenesetre határozottan magyar jellegű ma is s ezt nem befolyásolja az a tény, hogy az ősi stílus már kihalt, mert él az új; ehhez törhetetlen hűséggel ragaszkodnak s a városi hatás még nem jelentékeny.

Sítertől keletre román községek vannak, de ezen a síkon, a zenei élet világában, e román községekkel nincs semminemű kapcsolata. A nyugati részen magyar községeket találunk: Paptamásit, Bihart, Szalárdot, de ezeknek sincs szerepe Síter énekkultúrájának alakulásában, mert e községekben a gyors polgáriasodás következtében a népdal már-kiszorult s átengedte helyét a városból szállingáló népies műdalnak. Paptamásin s társaiban még tudják a népdalokat, de ma csak ritkán éneklik: a divatos „magyar nóták” és kisebb mértékben a modern városi táncdalok megkezdték bomlasztó hatásukat, úgyhogy a módos magyar gazda zavar nélkül mondja „csiricsárénótá”-nak az újabb stílusú népi dalt s „kódusnótá”-nak a régi stílus ritka maradványait. Végeredményképpen Síternek zenei szempontból csak a szomszédos elmagyarosodott tót községekkel van szerves kapcsolata, mégpedig igen érdekes módon. A tótok átvették

Allargato

Egy két kulacs ürmössel, beszélgessünk jókadval,
Szi-vünk is u-juj-jon e-zer vig-á-róm-mel,
Szi-vünk is u-juj-jon e-zer vig-á-róm-mel.

Rubato

Nem messzi van i-cé Kis-mor-gl-ta,
Azt a Ti-sza Kő-rös kö-rül foly-lya,
Kő-ze-pi-be van egy hí-res csár-da,
Ab-ba i-szik egy be-tyár-bú vá-ba

Rubato

Fa-lu végén van egy főgyla ma-gá-ba,
Ju-hász legény fu-ru-lyál-gat a-lat-la,
Ju-hász-le-gény jaj de szé-pen fu-ru-lyál,
Be-hal-lik az End-re bá-ró ab-la-kán.

Tempo giusto

Cif-ra szű-röm szegre van a-kaszt-va,
Gye-re ró-zsám, a-kasz-d a nya-kam-ba,
Gyere ró-zsám, kis angyalam, akasz-d a nya-kam-ba.

dur hex- vagy pentakkordon épülnek fel. Érdekes a következő, 2. sz. kolomejka-ritmusu betlehemes pásztortánc (énekli Szabó Imre, 15 éves).

3. Az alkalomhoz kötött dalok kipusztulása kétségkívül a polgáriasodás következménye. Így a község zenei életében ma a legfontosabb szerepet az *alkalomhoz nem kötött dalok* csoportja tölti be. Ezek egyfelől epikai, másfelől lírai dalok.

A) Az *epikai dal* meglehetősen kipusztult. Balladákat alig találunk. Mutatóként kettőt közlünk. A 3. sz. (énekli Lőkös Ferenc, 70 éves) pentaton jellegű

dallam, tipikus $\boxed{7} \quad \boxed{b3} \quad \boxed{5}$

cezúrákkal. Régebben közismert volt, ma már csak egy-egy öreg tudja. A 4. sz. (énekli Kőteles Sándor, 19 éves) C) osztálybeli, mixolyd hangsorú, magyaros dallam. A fiatalság nagyon kedveli.

B) A *lírai dalok* uralkodnak. Ezeket stílusuk szerint három osztályba sorozhatjuk. Az A) osztályba kerülnek a pentaton jellegű dalok, a B) osztályba az architektonikus formákban élő ú. n. „új magyar dallamok” és végül a C) osztályba az idegen származású vagy idegen hatás alatt keletkezett dalok.

a) A szigorúbb értelemben vett *A) osztálybeli dalok* ma már eltűntek a síteri zenei életből. Még az öregek tudnak egyet-egyét, mint a fenti balladát is, de már nem éneklük, mert az öreg embernek szégyen énekelni s különben is a fiatalok kinevetnék ezeket a régimódi énekeket. Nehezen is lehet a síteri öregembert dalolásra bírni s ha hozzá is fog, szégyel cifrázni s aztán rendszerint, némiképp za-

varában, emlékező tehetsége is csakhamar cserbenhagyja. Elvesztett dallamok ezek. Van ellenben a fiatalságnak is néhány olyan dallama, amely a felismerhető idegen vonások ellenére is ötfoku hangsoránál fogva az A) osztályba sorozható, Pl. az 5. sz. (énekli Nagy Irén, 18 éves).

b) A falu zenei életében a B) osztálybeli vagy új magyar dallamoknak van a legnagyobb szerepük. Ezek a dalok a fiatalság dalai, kifejezik a fiatalság teljes érzelmi világát. Jellemző vonásuk az architektonikus forma mellett a pontozott, alkalmazkodó és többnyire tempo giusto ritmus. Hangsoruk lehet többféle. Leggyakoribb a dur és az eol, kevesebb a mixolyd és a dór. Frig, illetve modern moll dallamot egyet sem találtam.

A 6. sz. dal (énekli Szabó Ilonka, 14 éves) eol hangsorú s a harmadik sor végén levő pentaton zamatu fordulat általános jellemvonása az A B B A felépítésű új magyar dallamoknak. A nép ezzel a dalt egyhangúságától akarja megmenteni s ilyenkor a dór és eol dallamokban öntudatlanul is legtöbbször a pentaton gyökéhez tér vissza.

A síteri fiatalság ma már az ötfoku díszített dallamokat románosnak érzi és elfordul tőlük. Ugyanakkor azonban számos olyan dalt énekel, amely – ha az új stílushoz tartozik is – magán viseli az ötfokúság letörölhetetlen bélyegét. Így a 7. és 8. sz. dalban is számos olyan hangközváltoztatást találunk, amelyek ősi örökségképpen a régi stíusból maradtak fenn. Az első szerkezete A B B A (énekli Szabó János, 18 éves), a másodiké A A B A (énekli Fazekas Gyula, 28 éves).

Tempo giusto

Jaj, de széles, jaj, de hosszú az az út.
A- mer-tyen a ré- gi ba-bám el in-dult.
Ré- gi babám térj visz-sza a hosszú-o-tod-ról.
Em-lé-kez-zél szom-bal-es-ti szá-vad-ról.

Tempo giusto

Ad-jon Is-ten é-des-anyám jó es-tét,
Ha- za-jöt-tem, mint egy vá-rai- lon ven-dég,
O- ró-mi-re jöt-tem ha-za, nem-bü-ra,
Ko-miss é-let, ki-vagyok szá-ba-dul-va.

Tempo giusto

Sárga ha-mo-kos a, sárga ha-mo-kos a
Kis-an-gya-lom ud-va-ra,
Lassan láb-ujj-he-gyen, lassan láb-ujj-he-gyen
Gye-re-be-hoz-zám raj-ta,
Ne csa-reg-jen a réz-sar-kan-lyud ta-ré-ja,
Mert az a-anyám a-lu-szik, a jó anyám a-lu-szik,
Hogy ha fel-kél, ha- rag-szik.

9 *Tempo giusto*

Még-sár gu lok mint a nyár-fa la-va-le,

Még-sár-git a török csá szár ke-nye-re,

Egy csaj-ka lé meg egy má-lé van a szá-mom-ra,

Ne csu-dál-kozz, ha meg va-gyok sár- gul- va

10 *Tempo giusto*

Ki-dúlt a la-man-du-lás-tul, á-gaz-ba-gas-tul,

Még azt mondják, vál-jak el a ba-bám-tul,

Még azt mondják, nem le-szek a ba-bá-me,

Pe-dig én már úgy-se te-szek a má-se,

Még-mu-ta-tom én en-nak a betyar világ-nak,

Pár-ja le-szek ta-vasz-szól a ba-bám-nak,

11 *Parlando*

Hej, a si-te-ri sugár torony de ma-gos

Te-te-ji-be két szál ró-zsa de pi-ros,

Az e-gy-ke-t le-sza-ki-tom ma-gam-nak,

Hej, a má-si-ka-t a ked-vas ga-lamb-nak,

A 9. sz. (énekli Székely Ardrás, 19 éves) dur hangsorú dal. Itt is megvan a harmadik sorvégi fordulat, ha nem is pentaton jellegű. Szerkezete A A⁵ A⁵ A.

A 10. sz. (énekli Szabó Ilonka 14 éves) érdekes szerkezetű mixolyd dallam. Eredetileg A B B A felépítésű lehetett.

A 11. sz. (énekli Piski József, 25 éves) dór hangsorú dallam s ritmusával kapcsolatosan meg kell jegyeznünk, hogy a síteri új magyar dalok közt kevés a parlando ritmusu.

Ez új stílusu dalok előadás-módjával kapcsolatosan megállapíthatjuk, hogy a néplélek díszítő ösztöne lépten-nyomon itt is megnyilvánul, a fiatalság is kezd visszatérni a régi díszítő elemekhez, A ritmus gyorsasága a dal tartalmától és az énekes hangulatától függ; általában $\text{♩} = 80-100$. Lassabb előadás-ban több díszítő elemet használnak.

Erdekekes ezeknek a B) osztálybeli daloknak az élete is. Ma van egy, esetleg több olyan dal, amely a fiatalság zenei öntudatának központjában él. Ezek az ú. n. *új nóták*. Valahonnan hozták, szomszédból vagy távolabbi községekből. Majd megindul a dallam a további vándorúton: szájról-szájra, faluról-falura terjed s aztán rövidebb vagy hosszabb idő múltán megváltozott alakban talán viszatér Síterre s újból *új nótá* lesz. Figyeljük csak meg a 12/a és 12/b dallamoknál.

Az éneklő Lökös István (45 éves) állítása szerint az első változat az ő fiatalkorában volt „új nótá”, viszont a második (énekli Szabó Ilona, 14 éves) az elmúlt nyáron volt az. Időköz-

Tempo giusto

All a ha- já a ten ger kö- ze- pé- be,

Meg- a- kad- t a csip- ke- ba- kor tő- vé- be,

Csip- ke- ba- kor de ki kell vág- ni,

A ha- di- ha- já- val is fel- jebb száll- ni,

Had tu- jon a kis- an- gya- lom ki- száll- ni.

Tempo giusto

Ha- di- ha- jó meg- a ten- ger kö- ze- pen.

Nem- ze- ti zász- to van ann- az e- le- jen.

Nem- ze- ti zász- tó az e- get é- ri,

Kis- an- gya- lom a ka- pu- ból sír- va, ri- va né- zi,

Jól tu- dom, hogy fá- j a szí- ve u- tán- nom.

ben huszonöt esztendő telt el. – Végül még egy nem jelentéktelen kérdés a siteri új magyar népdal létével kapcsolatosan: honnan van az, hogy Síterben az új stílus oly változatos köntösben, pompáskodva élheti világát akkor, amikor a szomszédos községek ma már a városi műzenét uralják. Három körülményt vehetünk számba: 1. a község földrajzi fekvését, 2. lakosainak az idegennel szembeni bizalmatlan természetét és 3. az egyik tót községgel, Tóttelekkel való zenei kapcsolatait. Ez utóbbi a legfontosabb. Mint mondtuk is már: e tótok, elmagyarosodván, átvették a magyar dallamkincset, s a tóttelekiek történetesen igen magas szintű énekkultúrát fejlesztettek ki a kölcsönzött dallamanyag segítségével. Tóttelek Síter közvetlen közelében van s a két község fiatalsága egymással állandó kapcsolatot ápol, átjárnak egymáshoz a fonóba, táncokba stb., s a tóttelekiek magasabb szintű dallamkultúrája önkéntelenül is nagy hatást gyakorol a siteriekre. Miben áll e hatás lényege? Egyszerűen visszakölcsönzésből, a siteriek dalaik nagyrésztét a tóttelekiektől tanulják valahányszor a siteri dal ernyedni kezd, újabb és újabb ösztönzést kap Tóttelekről. S nehogy tévedés legyen, ismét hangsúlyozzuk, *nem tót hatás ez*, hanem a tótteleki fejlettebb magyar dallamkultúra természetes hatása; nem is lehet tót hatás, hiszen ezek a tótok egészen elszakadtak saját népdalaik idiómáitól.

c) A tárgyalt A) és B) osztály jelegzetesen magyar dallamalakulatokat ölel magába. Nagy számban találkozunk azonban közsé-

Tempo giusto

Tamotó ka- pu- ja sar- kig- ki van nyit- va,

Ar- ra jár- nak a kis- si- te- ri lá- nyok,

Ról- lom sze- dik a vi- ra- gót.

Tempo giusto

Eg a gyer- ty a fű- gő- nyós szo- bá- ba,

Bor- na kis- lány sír- do- gál ott ma- gá- ba,

Ma- gá- na de ma- gá- ba.

günkben olyan dallamokkal is amelyekből az A) vagy B) osztályra jellemző egy vagy több vonás hiányzik, idegen eredetűek vagy legalábbis idegen hatás alatt keletkeztek. Ezek a *C) osztály dalai* s mindjárt meg is jegyezzük, hogy nagy számukkal nincs arányban jelentőségük: nem tudtak és ma sem tudnak a magyar néplélekben gyökeret verni s nem segítették az új egységes dalstílus kialakulását.

Természetesen a C) osztályban is vannak magyaros dallamok s ezeknek a síteri zenei életben nagyobb a jelentőségük. Pl. a 13 sz. dalban (énekli Karácsony Etus, 17 éves) magyar az alkalmazkodó ritmus, idegen a heterometrikus versszerkezet és az architektonika hiánya.

Talán tót hatást gyaníthatunk abban, hogy az idegenszerű dalok közt igen kedveltek az egyébként ritka három verssorosak, mint pl. a 14 sz. dal (énekli Kőteles Sándor, 19 éves).

Végül ebbe az osztályba sorozhatjuk azokat a népies és nem népies *műdalokat*, amelyek városról, rendszeren a városban dolgozó iparosok, cselédek, valamint a muzsikuskok és a rádió közvetítésével kerülnek falura. A síteri zenei életben még nincs nagy jelentőségük; különösképpen a fiatalok nagy ellenszenvvel fogadják ezeket a dallamokat. De nem így a meglettkorúak: szerintük az igazi magyar nóta” éppen a népies műdal s fitymálva beszélnek a fiatalok énekeiről,

4, Ami most a *hangszeres zenét* és az ezzel összefüggő *tánczenét* illeti, mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy a síteri parasztember képzeletvilágában a dal verse annyira összekapcsolt annak zenéjével, hogy nem képes a kettőt szétválasztani. Nála a zene a vers függvénye s arra hivatott, hogy a vers tartalmát híven kövesse és kifejezze. Éppen ezért számára az a zene, amelyhez legalább is gondolatban nem társítható szöveg, értelmetlen. Szívesen hallgatja az ilyest is, tetszik a hangok színes váltakozása, de alapjában véve nem érti. Ezért aztán nincs is Síteren tiszta hangszeres dallamanyag. A síteri hangszeres zene nem más, mint a falu vokális dallamainak hangszeren való megszólaltatása.

Népi hangszer is csak egy van: a citera, amint ők mondják: a *tambura*, de ez igen elterjedt. Fonókban, táncokban citeraszóra táncolnak és énekelnek. A jóhallású fiatalok nagyrésze játszik is ezen a hangszeren.

Rovátkált fogólap fölé négy, egyhangra hangolt acélhúrt feszítenek, a fogólapon kívül számos, bizonytalan számú c'-re hangolt acélhúrt és egy vastagabb, c-re hangolt sárgarézhúrt. A hangsor ez: c d é f g á b c' d' é' f' g' á'. A hangképzés úgy történik, hogy a tamburás a rovátkáit fogólap fölé szerelt húrokak vastagabb lúdtollal a fogólaphoz szorítja s ugyanakkor egy másik vékonyabb és hegyezett lúdtollal pengeti, hozzápengetve a fogólapon kívülálló húrokat is.

Nagyobb táncmultságokon a zenét *népi zenekarok* szolgáltatják. Síterben egy kisebb vonós- és egy nagyobb fúvószenekar működik. A *vonós zenekar*, a „cigánybanda” tagjai falubeli földműves magyar emberek. Öt tagból áll: két „primás”, két „kontrás” és egy „bögös”. Játékukban a városi cigánymuzsikuskokat utánozzák. A *fúvószenekar*

a „rezesbanda” tizenegy tagja szintén falubeli földmíves ember. Összeállítása a következő: két klarinét, három flügelhorn, két esztrombita, két bariton-trombita és egy helikon. A fúvósok lakodalmon, a vonósok táncokon játszanak. Mindkét zenekar hajlamos a városi műdalok elfogadására és közvetítésére.

Tekintve, hogy a falubeliek csak egy táncot ismernek, a csárdást, tánczenéjük sem más, mint a *csárdászene*. A csárdás viszont két részből áll: a lassu és friss, az „ugrós” csárdásból. A lassu csárdásban uralkodó elem az új magyar dal; bármelyik B) osztálybeli dal, meggyorsított ritmussal, alkalmas csárdászenének. A frisscsárdás alkotó elemeit viszont túlnyomóan a C) osztálybeli idegenszerű dalokból telnek ki („Erdő mellett nem jó lakni”, „Járomszeg, járomszeg”, „A cigányok sátora” stb. közkedveltebbek).

ÖSSZEFOGLALÓAN a következő megállapítások helytállóak:

1. Ha régi egyházi dallamok nem is maradtak fenn, él a régi előadásmód a jelenlegi egyházi éneklésben is.

2. A síteri népdal alkalomhoz kötött csoportja a polgáriasodás következtében elpusztult vagy elvesztette szigorúan alkalomhoz kötött jellegét.

3. Az A) osztálybeli dalok, mint a magyar nyelvterületen mindenütt, eltűntek a falu zenei életének felszínéről s ami még megmaradt, mélyen a felszín alatt, csak az öregek emlékezetében él.

4. Az A) osztálybeli dalok helyét a B) osztálybeli új magyar dallamok foglalták el és mindeztől elleneállnak a városi befolyásnak.

5. A C) osztálybeli magyaros dallamok jelentősége ugyanaz, mint az új magyar dallamoké, de már az ugyanebbe az osztályba tartozó idegenszerű dallamoknak a jelentősége jóval kisebb.

6. A hangszeres zene nem más, mint a falu vokális dallamkincsének hangszeren való megszólaltatása.

Röviden: a biharmegyei Síter községben a sajátosan magyar népdal még él, fejlődésképes, sőt felvette a harcot a város mindinkább érvényesülő, káros befolyásával szemben. Az új magyar dallam uralkodik.

VINCZE LAJOS

ADATOK A GYERGYÓI NÉP TÁPLÁLKOZÁSÁHOZ

MINDAZOKBAN A MŰVELT ORSZÁGOKBAN, ahol a megelőző orvosi tudomány megérdemelten diadalt diadalra arat, a korszerű táplálkozás kérdése is heves vitatárgy, annál is inkább, mert egyes szerzők mind határozottabban állítják, hogy a nehéz testi munkát végző néprétegek korai megöregedése éppen a célszerűtlen és hiányos táplálkozásnak tudható be. *A táplálkozásnak fajmentő és fajfenntartó szerepe van*, – ez a felismerés lényege, – s a sok vita, a megelőzés apostolainak elszánt törekvése mind arra irányul, hogy megvalósítsák a mai táplálkozási rendszer alapos és egészséges reformját. *Kevesebb húst, kevesebb sót és fűszert, sokkal több gyümölcsöt!* – röviden ez az álláspont, mondhatni jelszó, s minden rendben is volna, ha ezt a kívánalmat épűgy, mint minden újító szándékot, nem keresztezne ezernyi nehézség, lépten nyomon felbukkanó annyi ellenkezés, komoly és komolytalan megfontolás. Egy tény, hogy jelszavunkat csak úgy öletszerűen átvinni a nép öntudatába nem lehet. Minden nép táplálkozása legalább annyira jellemzően sajátos, mint ruházkodása, építkezése, dalkincse, táncai és szokásai. A fejlett vagy visszamaradt közállapot, a gazdasági jólét vagy nyomor sehol annyira nem érvényesíti a maga alakító befolyását, mint éppen a táplálkozás területén s azután, még ugyanazon népcsoport zárt körén belül, is az egyes vidékek külön adottságai szerint lényeges eltéréseket tapasztalhatunk. Schol se, de itt különösképpen nem lehet általánosítani. Komoly tanulmány csak kisebb gazdasági egységek táplálkozási helyzetét veheti számba s csak a tapasztalatok alapján szólhat ebben a bonyolult kérdésben.

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG szempontjából a főhatalomváltkozás óta, tudomásom szerint, mindössze két szerző elemezte a táplálkozási viszonyokat: *Dr. Parádi Kálmán* a Hitel 1936. évi 2. és *Dr. Heinrich Mihály* ugyancsak a Hitel 1937. évi 2. számában megjelent tanulmányában (*A nép táplálkozása*, illetve *A nép táplálkozása kalóriaértékekben*) Magam 1939 kora tavaszán fogtam hozzá a gyergyói székelység táplálkozási viszonyainak tanulmányozásához. Eredeti elgondolásom szerint Gyergyószentmiklós, a gyergyói medence nyolc magyar községe, továbbá Vasláb és Békás román községek táplálkozási viszonyait szándékoztam számbavenni minőségi és mennyiségi szempontból. Városunkban május hó második felében már 90 iskolásgyermek heti étlapját sikerült megszereznem a felekezeti tanítók megértő közreműködésével s ezeket a táplálkozás *minőségi* tanulmányozására használtam fel.

A táplálkozás *menyiségi* tanulmányozása céljából étlapokat nyomtattam, melyeken az elhasznált élelmiszereknek pontos mennyiségi feltüntetését kértem. Városunkban 12 család, a községekben 6–6 család heti étlapjához jutottam hozzá. Helyben személyesen, Tekerőpatak, Kilyénfalva, Újfalu, Csomafalva, Alfalu, Szárhegy, Ditró, Remete és Békás községben a plébánosok útján, Vaslábon a jegyző közreműködésével kíséreltem meg az étlapok kitöltését. Sok jóakarattal, sok megértéssel, de elég ellenszenvvel is találkoztam. Sajnos, nagyon távol állunk attól a fejlett egészségügyi közszellemtől, amely már az első pillanatban rádöbben az ilyen egészségvédelmi munka fontosságára. De mégis újabb ötven étlaphoz sikerült hozzájutnom s csak az sajnálatos, hogy ezek között egyetlenegy sem bizonyult alkalmasnak mennyiségi, kaloriás feldolgozásra, s hogy le kell mondanom a gyergyói székelyek és románok táplálkozásának összehasonlításáról, mivel sem Békásról, sem Vaslábról egyetlen étlapot sem kaptam vissza. Ezek azonban olyan nehézségek, amelyekkel minden kutatónak ezen a területen számolnia kell.

A GYERGYÓI NÉPTÁPLÁLKOZÁS

SZÁMADATAI

A TÁPLÁLKOZÁS KORSZERŰ ELMÉLETÉT a Hitelben, a Magyar Népegészségügyi Szemlében és az Erdélyi Iskolában megjelent ilyen tárgyú közlemények alapján ismertnek tételezem fel s ezért hosszadalmas elméleti eszmefuttatás nélkül mindjárt rátérek a szerzett adatok ismertetésére.

I.

GYERGYÓSZENTMIKLÓS kilencven elemi iskolás gyermeknek egyheti étlapján 1939 május havának második felében az alábbi ételféleségek fordultak elő:

Ételféleség:	Hányszor fordult elő?	%
tej kenyérrel	331	13.2
tej egyébvel és tejtermék	623	24.9
leves	525	20.9
puliszka	279	11.1
krumpli	197	7.9
zöldség	101	4.0
tészta	90	3.6
hús	87	3.5
szalonna	80	3.2
tojás	54	2.2
tea	51	2.0

Étel-féleség:	Hányszor fordult elő?	%
főzelék	40	1.6
vaj	17	0.7
gyümölcs és befőtt	15	0.6
hústermék	9	0.4
feketekávé	6	0.3
összesen:	1890	100.0

Legörvendetesebb adat az elég magas arányú *tejfogyasztás*. Az 1890 étkezés során tej vagy tejtermék 954-szer fordul elő, ami 38.1 százalékot jelent. Részletezve: a tej tisztán kenyérrel 331, tejtermék (orda, turó, sajt) 126, tejeskávé 271, tejespuliszka 154 és turóspuliszka 72 esetben szerepel. Ezek az adatok annál is inkább örvendetesebbek, minthogy a tej az egyetlen olyan folyadék-tápszerünk, amely mind fehérjét, mind zsírt és szénhidrátot egyaránt tartalmaz, legyen tiszta tej vagy valamilyen tejtermék: tejszín, turó, sajt, orda, aludttej, sőt még író formájában is. Csak egy sajnálatos, hogy a nagy kalóriaértéket képviselő vajat a gyergyói székelyek inkább eladják s ezért az étkezések során csak 0.7 százalékban fordul elő.

Az 1890 étkezés során a *leves-ételek* száma 525. Csaknem mindig a főétel egyik fogása. Részletezve

húsleves	121	becsináltleves	3
krumplileves	98	hurutosleves	3
laskaleves	47	tárkonyosleves	1
salátaleves	40	karalábéleves	2
köménymagleves	47	savanyúleves	2
paszulyleves	39	rántottleves	2
galuskaleves	27	morzsoltleves	2
reszeltleves	24	rizsleves	2
árpakásaleves	18	csihánleves	1
borsóleves	14	ordásleves	1
tojásosleves	11	ordáskaprosleves	1
paradicsomleves	7	borleves	1
zöldségleves	4	serke (griz) leves	1
turósleves	3		

Ezeknek a leveseknek, bizony, a kalóriaértéke csaknem a semmivel egyenlő. Hiszen jó részük festett vízből áll s tápértékük csak annyi, amennyi a belekerült lisztnek, paszulynak, krumplinak, laskának stb. megfelel. Ez alól még az úgynevezett *erőleves* sem kivétel. Sokszor dicsekedik a háziasszony, hogy mennyi húsból főzte a kitűnő erőlevest. Igen ám, de a hús melegégységmértékét: a zsírt, a leves felszínéről le szokta szedni. A forráskor kicsapódó fehérje pedig szürkés hab formájában úszik a felszínen. Végeredményben tehát az erőleves tápértéke is alig több a semminél. A levesnek mindössze annyi a tudományosan indokolható

értéke, hogy a benne lévő kivont anyagok élénkítik a gyomor-mirigyek működését és az idegrendszerre kellemesen zsongító hatással vannak.

A *krumpli* szempontjából megállapítható, hogy az 1890 étkezés során 197 krumpli-étkezés a krumpli hazájában aránylag kevésnek mondható. Sőt ha a 98 krumplilevest is ideszámítjuk, akkor is étlapjainkon a krumpli csak 295-ször szerepel. Feltűnő jelenség ez és csak azzal magyarázható, hogy a gyergyói krumpli könnyen és jól értékesíthető.

Zöldség mindössze 101-szer fordul elő az étlapokon. Mégpedig: Saláta 41, hagyma 23, retek 14, paradicsom 8, spenót 8, zöldkáposzta 2, ugorka 2, zöldpászuly 1, paprika 1 és torma 1 esetben. Különösképpen a spenót elhanyagoltsága szembeötlő. A spenóttermés főidőszakában csak nyolcízben bukkanunk erre az ételféleségre s ebből is három eset az árvaház javára írandó. A gyergyói nép *buruhánnak*, *burjánnak* tartja a spenótot, s megvevéssel nézi azt, ki „ráfanyalodik.”

Huszonkétféle *tészta* szerepel a 90 gyermek egyheti étlapján. Ez mindenestre a székely asszonyok főzési leleményességét bizonyítja. Ime:

turóslaska	14	pánkó (fánk)	3
palacsinta	12	ordásgaluska	2
turósgaluska	12	piskóta	2
angyalbögyörő	9	mákoslaska	1
prézlistészta	7	mákoskifli	1
dióslaska	4	íróslaska	1
ordásbéles	3	kürtőskalács	1
csigarétes	3	paradicsomosgaluska	1
mézestészta	3	krémestészta	1
barátfüle	3	grizeslaska	1
rácsostészta	3	gyurttészta	1

Húsetel csak 87 esetben fordul elő s ez a szám bizonyítja a legjobban a gyergyói székelység nagyfokú gazdasági romlását. Ebből is 64 étkezésnél marhahúst találunk, borjúhúst csak 9, disznóhúst 6, szárnyast 7 és bárányhúst 1 étkezésnél.

Az 51 *tea* és a 6 *feketekávé* mint önálló étel s nem mint élvezeti szer szerepel.

A *szalonna* 3.2 százalékos és a *tojás* 2.2 százalékos előfordulása a lehető legszerényebb arányszám. A *főzelék* 1.6 százaléka is ijjesztően kevés. Úgyszólván csak a télről maradt sóskáposzta jön számításba. Káposztát 36, borsót 2, karalábét 1 és csihánt 1 esetben találunk. A *nyersgyümölcs*-fogyasztás még a májusi időszakhoz képest is kevés: 2 étkezésnél szerepel a eresznye s ugyanannyinál egres. Egyébként kokozza-befőtt 5, meggybefőtt 4, főtt vacsor 1 és eperbefőtt 1 ízben fordul elő az étlapokon.

A fogások szempontjából megállapíthatjuk, hogy az 1890 étkezés közül 1793 egyfogásos, 71 kétfogásos és 26 háromfogásos volt.

II.

AZ EDDIGIEKBEN Gyergyószentmiklós kilencven elemi iskolás gyermekének 1939 május második felében számbavett egyheti étlapját elemeztük. Érdekes eredményre jutunk, ha ezeket az adatokat összehasonlítjuk az ugyancsak gyergyószentmiklósi tizenkét család 1939 július hó első felében és Alfalu, Csomafalva, Ditró, Kilyénfalva, Remete, Szárhegy, Tekerőpatak és Újfalú községekben lakó harmincnégy család 1939 július hó második felében és augusztus hó elején összegyűjtött étlapjainak adataival. Az alábbi táblázatból kitűnik, hogy a zöldségfogyasztás 4.0%-ról 11.9, illetve 9.3%-ra, a húsfogyasztás 3.5%-ról 7.6, illetve 9.3%-ra, a főzelékfogyasztás 1.6%-ról 2.6, illetve 4.1%-ra emelkedett s jellemző, hogy amíg a városi családoknál a gyümölcsfogyasztás 0.6%-ról 3.3%-ra ugrott, addig a falusi családoknál csak 0.9%-ra. A tejfogyasztás mindkét helyen csökkent, a városban 38.1%-ról 29.2%-ra, a falun 26.8%-ra.

Ételféleség:	A gyergyószentmiklósi 90 elemi iskolás gyermek étlapjában		A gyergyószent- miklósi 12 család étlapjában		A gyergyói 8 község 38 családjának étlapjában	
	hányszor fordul elő?	%	hányszor fordul elő?	%	hányszor fordul elő?	%
tej kenyérrel	331	13.2	30	7.6	45	4.1
tej egyébvel és tejtermék	63	24.9	85	21.6	251	22.7
leves	525	20.9	69	16.3	242	22.0
puliszka	279	11.1	35	8.8	105	9.5
krumpli	197	1.9	17	4.3	58	5.3
zöldség	101	4.0	47	11.9	75	6.8
tészta	90	3.6	22	5.5	52	4.7
hús	87	3.5	30	7.6	103	9.3
szalonna	80	3.2	9	2.3	50	4.5
tojás	54	2.2	7	1.7	27	2.5
tea	51	2.0	5	1.2	11	1.0
főzelék	40	1.6	10	2.5	46	4.1
vaj	17	0.7	10	2.5	11	1.0
gyümölcs és befőtt	15	0.6	13	3.3	10	0.9
hústermék	9	0.4	4	1.0	8	0.7
feketekávé	6	0.3				
méz					8	0.7
összesen:	1.890	100.0	252	100.0	798	100.0

Ezeket a családokat mennyiségi tanulmányozás céljából válogattam össze, s így az étlapok százalékos minőségi összehasonlításra kevésbé alkalmasak. Egyet azonban meg kell jegyeznünk, azt tudniillik, hogy a zöldség-, főzelék-, gyümölcs- és húsfogyasztás lényeges emelkedését egyrészt a tanító-, kereskedő- és jobb iparos családok étlapjai okozzák, másrészt az a körülmény, hogy a főzelék, zöldség és a gyümölcs július és augusztus hónapokban könnyebben és olcsóbban beszerezhető. De sietünk ehhez hozzá-

tenni, hogy nem általános jelenségről van szó, sőt az alábbi étlapok azt bizonyítják, hogy a gazdák, főleg a kiscgazdák és a nap-számosok étlapjában a zöldség és a gyümölcs adatai ebben az időszakban nem sokban különböznek a téli hónapok adataitól.

A) ÉTLAP: G. I. napszámos, Szárhegy; családtagok száma: 6 (56, 53, 18, 16, 13 és 10 évesek); van háza és 4 drb. tyúkjá; jövedelme gazdasági napszámból napi 48 lej; kenyeret hetenkint 10 kg rozsos árpalisztból sütnek.

Étkezés	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
Reggeli	Tea (áfonya- levélből)	Kömény- leves	Burgonya- leves	Burgonya- leves	Tea (áfonya- levélből)	Tej	Tea (áfonya- levélből)
Ebéd	Zöldség- leves	Savanyú- leves	Kenyér	Kenyér	Reszelt- leves	Burgonya- leves	Marha- húsleves
Vacsora	Tejes puliszka	Hajas burgonya- hagymá- val	Árpa- kása-leves	Zöldség- leves	Puliszka salátával	Laska- leves	Déli ma- radék

B) ÉTLAP: Cs. A. kiscgazda, Ditró; családtagok száma: 2 (60 és 50 évesek); van háza, 8 hold szántója, 2 tehene és 1 borja; jövedelme a mező- és erdőgazdaságból van s naponta tejet ad el 12 lej értékben; rozskenyeret sütnek.

Étkezés	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
Reggeli	Tej, kenyér	Tej, kenyér	Kávé, kenyér	Kávé, kenyér	Kávé, kenyér	Kávé, kenyér	Kávé, kenyér
Ebéd	Reszelt leves	Zöldbab leves zöldség- gel	Borsó leves	Paszuly- leves	Laska- leves	Reszelt- leves, paprikás krumpli	Ribizli- leves, borjú- paprikás
Vacsora	Tejes puliszka, rántott tojás	Rétes puliszka	Túrós puliszka	Túrós puliszka	Tejes puliszka	Túrós puliszka	Rántott krumpli

C) ÉTLAP: N. N. nagygazda, Kilyénfalva; családtagok száma 7 (52, 45, 18, 14, 8 és 5 évesek); van háza, kb. 48 hold földje, 4 ló, 2 tehene és 8 növendék marhája; rozskenyeret sütnek.

Étkezés	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
Reggeli	Tejes puliszka	Túrós puliszka	Tejes puliszka	Kömény-magles	Tejes puliszka	Tej, túrós puliszka	Kömény-magles
Ebéd	Krumpli-leves	Reszelt-leves	Laska-leves	Húsleves, sóbafőtt	Zöld paszuly-leves	Krumpli-leves	Húsleves, hús
Vacsora	Tejbe-griz	Turó, szalonna	Kávét, szalonna	Túrós puliszka	Laska-leves	Szalonna, hagyma, turó	Tokány

D) ÉTLAP: V. J. szabó, Alfalu; családtagok száma: 5 (53, 48, 24, 15 és 6 évesek); van gazdasága is és 3 szarvasmarhája; búza és rozsliszt keverékéből sütnek kenyeret.

Étkezés	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
Reggeli	Tejes kávé	Tejes kávé	Tejes kávé	Tea	Tejes kávé	Tejes kávé	Tejes kávé
Ebéd	Zöldség-leves, turós-tészta	Tárkony-leves, füstölt disznóhús	Öntött saláta, rakott burgonya	Töltött kalarábé	Paszuly-leves salátával, tarhonya tojással	Öntött saláta, vastag palacsinta	Húsleves, borjúpörkölt salátával, tészta
Vacsora	Turó, retekkel, mézeskenyér	Maradék füstölt disznóhús kávé	Tejes puliszka, méz	Szalonna, retekkel	Rakott túrós puliszka	Mézes kenyér, kávé	Maradék délről

E) ÉTLAP: P. H. kereskedő, Remete; családtagok száma: 3 (34, 35 és 1¹/₂ évesek); jómódu; tiszta búzalisztból sütnek kenyeret.

Étkezés	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
Reggeli	Tejeskávé kenyérrel	Tejeskávé kenyérrel	Tejeskávé kenyérrel	Tejeskávé kenyérrel	Tejeskávé kenyérrel	Tejeskávé kenyérrel	Tejeskávé kenyérrel
Ebéd	Krumpli-leves, rakott karfiol, palacsinta	Paradics. leves, tök-főzelék, borjúsült	Becsínált leves, csirke-paprikás, makaróni	Libahúsleves főtt libahús rizsszel és almamártással, diós-pité	Zöldbab-leves, diós-metélt	Almaleves, kelkáposzta, füstölt sonka sütte	Karalábé-leves, töltött ugorka, túrós bukta
Vacsora	Sertéska-raj, borsó főzelék	Borjúsült, tökfőzelék	Rántott disznóhús krumpli és ugorka saláta	Déli maradék	Túrós-puliszka, krumpli, aludttej	Fasírozott krumplival, ugorka-saláta	Rántott csirke hideg kolbász, vaj, retek

F) ÉTLAP: S. I. tanító, Csomafalva; családtagok száma: 6 (34, 33, 19, 4, 3 és 1 évesek); van 2 drb. tehene és 2 drb. süldőmalaca; a tanítói fizetésből élnek; rozs-búza-árpaakeverékből sütnek kenyeret.

Étkezés	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
Reggeli	Kávé v. tej kenyérrel	Kávé v. tej kenyérrel	Kávé v. tej kenyérrel	Kávé v. tej kenyérrel	Kávé v. tej kenyérrel	Kávé v. tej kenyérrel	Kávé v. tej kenyérrel
Ebéd	Borsó-leves, tojásos gomba	Gulyás-leves juhhússal	Paszuly-leves bundás kenyérrel	Reszelt leves, faszírozott tökfőzeléssel	Kömény-magles, hígpalacsinta	Rizskása leves, zöldség, rostélyos krumpli	Húsleves galuskával rántott csirke, cukros saláta krumplival
Vacsora	Öntött saláta puliszkával	Kávé, szalonna	Tükörtójas, pirított kenyér	Öntött-saláta	Túrós-puliszka	Kávé, vajkenyér méz.	Kávé, hidegsült

III.

AZ ÉRTELMIÉGI OSZTÁLYHOZ tartozó hat család heti étlapjait különve 1939 július havában a legfeltűnőbb a hús-, zöldség-, vaj-, és gyümölcsfogyasztás emelkedése, a tej-, a leves- a krumpli és a puliszka fogyasztás csökkenése. Százhuszonhat étkezést vettünk számba s ezek között egyfogatás 35, kétfogatás 62 és háromfogatás 29. Már ezek a számok is eléggé kifejezik az alsóbb néposztályok táplálkozási viszonyaival szembeni nagy különbséget. Részletezve:

Ételféleség	A gyergyói 6 értelmi-ségi család étlapjában		A gyergyói nyolc község 38 családjának étlapjában	
	hányszor fordul elő?	%	hányszor fordul elő?	%
tej kenyérrel	7	2.4	45	4.1
tej egyébbel és tejtermék	68	23.5	251	22.7
leves	33	11.4	242	22.0
puliszka	6	2.1	105	9.5
krumpli	8	2.8	58	5.3
zöldség	27	9.3	75	6.8
tészta	18	6.2	52	4.7
hús	38	13.1	103	9.3
szalonna	8	2.8	50	4.5
tojás	8	2.8	27	2.5
tea	1	0.3	11	1.0
feketekávé	3	1.0		
főzelék	8	2.8	46	4.1
vaj	16	5.5	11	1.0

Ételfeleség	A gyergyói 6 értelmi- ségi család étlapjában		A. gyergyói nyolc köz- ség 38 családjának étlapjában	
	hányszor fordul elő?	%	hányszor fordul elő?	%
hústermék	7	2.4	8	0.7
gyümölcs és befőtt	16	5.5	10	0.9
méz	17	5.8	8	0.7
Összesen:	126	100.0	798	100.0

Egyébként közlünk egy étlapot is, az elég jó anyagi helyzetben lévő Cs M tanárét: családtagok száma: 2 (54 és 53 évesek); van háza kerttel, 5 drb. lúdja, 16 drb. rucája és 30 drb. tyúkjá, csirkéje; a havi tanári fizetésből élnek s búzakenyeret esznek.

Étkezés	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
Reggeli	Tejes kávé, vaj, méz	Tejes kávé, vaj méz	Tejes kávé, vaj méz	Tejes kávé, vaj	Tejes kávé, vaj	Tejes kávé, vaj	Tejes kávé, vaj, méz
Ebéd	Árva- leves, zöldbab- főzelék		Húsleves (berbécs-hús) berbécs-pi- tyókás to- kány, ugorka salá- tával, ordás palacsinta	Húsleves. tötélkes ká- poszta. préz- lis csirke. tészta, feketekávé	Kömény- magleves, túrós csusza, erdei eper	Öntött sa- láta, tötél- kes zöldká- poszta, sült csirke, kávé	Zöldség- leves, csirke- sült, almás tészta
Vacsora	Hideg fel- vágott, rettek, méz, barack	Orda, vaj és tej	Kávé, aludttej, vaj, erdei eper	Paprikás csirke, ugorka, törökkávé	Tea, vaj, túró, erdei eper	Rántott pisztráng, sajt, vaj	Hideg sült az ebéd-től, almás tészta, erdei eper

ÉSZREVÉTELEK A GYERGYÓI NÉPTÁPLÁLKOZÁSSAL KAPCSOLATOSAN

AZT SZOKÁS MONDANI, hogy a helyi táplálkozást a gazdasági és műveltségbeli nyomor egyaránt hátráltatja. Miért eszik a székely annyi puliszkát és krumplit; a puliszkát miért inkább tejjel, mint túróval; s miért oly kevés húst és vaját? Kérdések, amelyekre nem is nehéz a felelet. Ime: a 3000 kalóriát szolgáltató ételek között:

3 kg krumpli ára	4 50 lej
890 gr puliszkaliszt ára	4.80 „
4.4 liter tej ára	22.- „
380 gr vaj ára	38.- „
1170 gr túró ára	42.5 „
3 kg sovány marhahús ára	72.- lej

Tehát a krumplit evő székely 4.52 lejért jut 3000 kalóriához, míg a sovány marhahúst fogyasztó székely csak 72 lejért. Itt van a titka a célszerűtlen táplálkozásnak. Igaz, hogy a tudatlanság is jelentékeny tényező, mert sok esetben még anyagi erők hiányában is lehetne segíteni a helyzeten. Vegyük pl. a kenyérkérdést. A nép évszázadok bölcs tapasztalata alapján észrevette, hogy erősödik az állatok csontrendszere, hogyha korpát ad nekik. A tudomány bizonyít e tapasztalati igazság mellett, mert a most szokásos őrlés következtében a gabonafélék értékes vitaminjai, főleg a B¹ és B² vitamin nem a lisztbe, hanem a korpába kerül s ettől erősödik az állatok csontrendszere. Maga a nép azonban *fehér kenyérre* áhítzik s úri huncutságnak gondolja a fehér kenyér hátrányait hirdető tanácsainkat. Pedig az újabb tudományos vizsgálatok kétségtelenül kimutatták, hogy csak a 80%-on felül kiőrölt lisztek tartalmaznak számbavehető vitaminokat.

A rendelkezésre álló étlapok és malmok adataiból kitűnik, hogy a városban a lakosság kb. 80%-ban vegyes kenyeret eszik; 10% búza-, 60% rozs-, 30% árpata tartalommal. Az őrlés 70%-os. 10%-ban tiszta búzakenyeret 80%-os őrléssel; 5%-ban tiszta rozsot 75%-os őrléssel; 5%-ban fele arányban kevert búza-rozskenyeret 75%-os őrlés mellett. A szomszéd községekben a lakosság kb. 70–80%-ban fele-fele arányban kevert rozs-árpakenyeret eszik 70%-os egésszéges őrlés mellett. A szegényebbeknél az arány az árpa javára eltolódik.

Eszerint a Gyergyóban szokásos őrlési mód mellett a B₁ és B₂ vitamin a korpába kerül. Főleg szénhidrátdús, de zsír és fehérjeszegény táplálkozás mellett jelent ez nagyobb veszedelmet s bizony, már Gyergyóban is számolni kell vele, mert az utóbbi időben magam is észleltem néhány olyan beteget, kiknek izom- és idegsorvadással kapcsolatos nyaki merevsége és reumatikus fájdalmai a reuma-ellenes gyógykezeléssel dacoltak, de élesztő- és vitaminkészítményekre gyorsan meggyógyultak.

AZ ÉTLAPOKON a szeszes ital fogyasztása iránt is érdeklődtem. Csíkvármegye 145.000 lakosa a hivatalos adatok szerint 1937-ben 80 millió lej értékű szeszes italt fogyasztott el; e mesebeli összeg eredetét is szerettem volna tanulmányozni.

A 90 iskolás gyermek közül mindegyik nemmel felelt. Csak a szülőkről említik, hogy az 1890 étkezés során kétszer ittak pálinkát és egyszer bort. Az étlapoktól független tudakozódásomra kiderült, hogy a tavaszi bérálás idején ugyane 90 gyermek közül hat ivott szeszes italt a bérmaszülők unszolására: az egyik félpohár pálinkát, a másik egy pohár sört, a harmadik két pohár pálinkát, a negyedik egy pohár pálinkát, az ötödik négy pohár bort, a hatodik öt pohár bort. A bérmaszülők ugyanakkor két-három liter bort, félliter pálinkát és egy-két üveg sört fogyasztottak.

Az 50 család 1050 étkezése során bor huszonegyszer, pálinka harminckétszer és sör ötször szerepel. A hat értelmiségi osztályhoz tartozó család heti étlapján a bor tizenegyszer, konyak háromszor és sör egyszer fordul elő.

Eszerint hétköznap, mind otthon, a családban, mind a munka közben aránylag keveset iszik a gyergyói székely. Inkább összejövetelek és a vasárnapi duhaj korcsmázások alkalmával él vissza népünk a szeszesital élvezetével.

TANULMÁNYOM rövid foglatában végül megállapíthatom, hogy teljesen célt tévesztett volna a korszerű orvosi tudomány elősoraimban említett jelszavát ötletszerűen átvinni a gyergyói nép köztudatába. Hiszen a nép amúgy is fehérje- és zsírszegényen táplálkozik. Csak értelmiségi osztályunk jobbmódú rétegénél beszélhetünk ártalmasan sok húsfogyasztásról. De sem a szegény tisztviselőt, sem a sovány fizetésre utalt felekezeti tanítót nem kell féltenünk a sok húsevés hátrányaitól. Ellenben a lakosság minden rétegének több tejre, főleg vajra, több főzelékre, zöldségre és gyümölcsre van szüksége s a kenyér jelenlegi formájában vitamin-szegénynek mondható.

A javítás útja eszerint: az állattenyésztés felkarolása, a tejtermelés fokozása, a konyhakertészet, gyümölcskertészet fejlesztése, teljes és finomabb őrlésre való törekvés, a barna kenyér népszerűsítése stb.

Vitos Mózes „Csíkmegyei füzetek”-ben azt írja: „A székelység nemcsak a legnagyobb tápértékkel bíró eledelokkal él, hanem a legszabályosabb vegyes táplálkozást folytatja. Innen a székely mai táplálkozásánál fogva erőteljes, kitartó és egészséges”. Nincs módomban ellenőrizni Vitos 38 év előtti adatainak megbízhatóságát. Magam azonban nemcsak jelen tanulmányom, hanem tizenötévi gyergyói orvosi tapasztalataim alapján is a gyergyói székelység célszerűtlen és hiányos táplálkozásáról győződhetem meg.

Fajtánknak éltrevalóságát és kiválóságát azonban éppen az bizonyítja, hogy ilyen kedvezőtlen táplálkozási viszonyok között is sikeresen tud megbirkózni a gyergyói küzdelmes élet ezerféle nehézségeivel. S még nagy nemzetek szerencsésebb fiai is elismerésre kényszerülnek, ha látják, hogy a gyergyói székely a legnehezebb testi munkát is mily bámulatos rátermettséggel végzi.

Dr. CSIKY JÁNOS

A M A G Y A R J E L L E M T Ö R T É N E T Ü N K B E N

MINT MINDEN TUDOMÁNYÁGBAN, a történelemben is csak nagy módszertani kétségeskedés és mérlegelés után foghatunk hozzá a népi jellem és annak kihatásai kutatásához. Bizonyára vannak történészek, akik ilyen vizsgálatot eleve is meddőnek tartanak, mert ismerik a történeti módszertan egyik alapelvét az emberi természet identitásáról. Az emberek mindenütt, minden korban, minden évszakban és éghajlat alatt ugyanazok, az élet ugyanazon törvényeinek engedelmeskedve sírnak és nevetnek, dolgoznak és henyélnek, csoportokba állanak és gyilkolják egymást. Eppen mert mindig egyformák, mert a természet fenyegető veszedelemre és életet megkönnyítő bőségre, a baráti ölelésre és az ellenség nyílvezzőjére, ágyúgolyójára és repülőbombájára ugyanolyan érzésekkel és az érzésektől irányított hasonló tettekkel reagálnak: épp ez teszi lehetővé a történetírást, megengedve a Föld bizonyos pontján és bizonyos korban álló történésznek, hogy a bárhol másutt és bármely más korban lejátszódó emberi cselekményeket megértse és leírja. A madarak vagy páfrányok történetét nem tudjuk megírni, mert ezek természete más, mint a mienk, de viszont nincs emberi történet, melyet lefolyásában és motívumaiban pontosan meg ne ismerhetnénk éppen azért, mert minden ember természete egyforma.

Ebből persze az következik, hogy a történet alkotó erői és azok hatásai is mindig és mindenütt ugyanazok, s ha mégis van különbség egyes korokban, éghajlat alatt, népek közt a ható erők munkájában, akkor ez a különbség szemmel láthatólag nem az emberi természet többféleségéből, hanem az éghajlatból, műveltségéből, tehát külső természeti és történeti erőkből származik. Amint már Montesquieu és Voltaire óta közhellyé vált a természeti és kulturális erők hatása a történet legkülönbözőbb terein, erkölcsök, szokások, jog- és államélet kialakulásában. Ha tehát ma a tengereken uralkodó angol nép történetét másnak látjuk, mint az oroszét vagy olaszét, ez a különbség nem azon alapszik, mintha az angolnak más lenne az emberi természete, mint a többi népnek, hanem inkább azon, hogy különböző és egymástól eltérő természeti és történeti tényezők hatása alatt mindegyik nép története idővel más útra tért, azaz módosult.

De vajjon nem módosult-e ugyanazon külső tényezők hatása alatt, évszázados vagy évezredes külön, elszigetelt kultúra ölében maga az ember, maga a nép is? Ez a döntő kérdés, melyre ha

tagadólag válaszolnánk, akkor minden siker reménye nélkül fogtunk légyen ehhez a vizsgálathoz. De viszont ha igenlőleg felelünk, – aminthogy így is kell felelnünk, – akkor már a módosulás, *módosulhatás* tényének felismerésével sokat nyertünk s biztos kiinduló pontot és egyúttal a kutatás számára parancsoló korlátokat.

Kiinduló pontot: ha hosszú, mondjuk inkább: történeti jellegű külön életváltoztatásokat, módosulásokat hozhat létre valamely embercsoportban, akkor mi sem világosabb, minthogy egy olyan hosszú ideig együttélő és olyan organikus embercsoport, minő a nép vagy nemzet, idők folyamán saját jelleget vesz fel, mely őt minden más néptől megkülönbözteti. Még testvéreitől, legközelebbi rokonaitól is, ha ezek tőle különböző történeti életet éltek. Innen a német és hollandi nép külön jellege, nem is olyan hosszú külön élet eredményeként. Innen a magyar és keleti testvérei, a vogulok és osztjások annyira ellentétes népi jellege. A lényeges az, hogy *van* népi jelleg és hogy ezt a népi jelleget a természet és történet alakítja, módosítja, változtatja, sőt ezek az ő szülői is.

És itt tűnnek fel a kutatás korlátjai is. Ha az emberi természet identitását, mint történettudományi alapelvet szemünk előtt tartjuk, akkor nem hihetjük, hogy mielőtt a népek tarkasága kibontakozott volna, mielőtt az egyes embercsoportok az ő saját külön természeti és történeti környezetükbe bekerültek volna, ezen differenciálódás *előtt* is lehetett volna akármely embercsoportnak, népnek is külön jellege. Azaz a népi jelleg nem örök, aminthogy tudjuk is, hogy például embertanilag minden nemzet, mely tehetséges és alkotó: keveredésből, azaz sok-sok hosszú ideig tartó módosításból állt elő, így az olasz, spanyol, francia, angol, magyar, még a német is. A kutatás során tehát szírványthajszoló gyermekek volnánk, ha a nemzeti jelleg egy archetípusát akarnók megkonstruálni, melyből aztán kényelmesen levezethetnők az összes történeti magatartásokat, amelyeket az illető nép életében tanusított. Mindenki hajlonghat az „örök” nép előtt, csak a historikus nem. Beöthy Zsolt nem tudta levezetni a magyar irodalom évezredét a volgai lovastól, hasonlóképp délibábos kezdemény volna történetünket is belőle, a nomád lovasból következtetni ki, vagy például a „magyar paraszt” ideálképletéből, vagy akár, amire ma nagy a hajlandóság, Ady Endréből multunkat visszakövetkeztetni. A dolog nem ily egyszerű és ez szerencsénk, mert ilyen merev, változásoknak alá nem vetett népi jelleg esetén történetünk szintelen, problémátlan lett volna. De ne felejtjük el, hogy örök, változatlan népi jelleg csak elméletben képzelhető el, a valóságban a jelleg lassan alakult a természeti, éghajlati, életmódbeli, táplálkozási viszonyok és a szomszéd népek, ezek embertani és kulturális behatásaira. Az összehasonlító néprajz ezeket a kérdéseket állandóan magyarázza; minket ebben a kapcsolatban csak egy tény érdekel. Az embercsoport valamely tartós benyomás alatt felvesz bizonyos tulajdonságokat s mikor a benyomás abbamarad, az életviszonyok megváltoznak, ezek a tulajdonságok nem mindig tűnnek el nyom nélkül, meg-

maradhatnak, különösen ha hosszú behatásnak eredményei. Ha az angolszász nép hirtelen elvesztené tengereit és azokat csak száz év múlva nyerné vissza, nem kétséges, hogy ugyanoly természetes módon uralkodnék a habokon, mint korábban. Az eurázsiai pusztákat lakó nomád törzsek sem veszítették el teljesen ott szerzett tulajdonságaikat; voltak köztük, mint az avarok és ozmántörökök, akik csak igen nehezen alkalmazkodtak az új viszonyokhoz, nomád-lovas jellegük ellenállott a módosulás szükségének; az avarok így inkább elpusztultak s a törökök évszázados haldoklása is így már rég tárgytalanná, értelmetlenné vált tulajdonságok makacs továbbéléséből származott. Ezeket tekintetbe véve elismerhetjük, hogy a magyarságnak nomád-lovas életében szerzett tulajdonságai sem multak ki története folyamán itt is, ott is felbukkannak és így cselekedeteinek rugói között a mai napig is számbavehetők.

Örök, változatlan alapjelleg hiánya és természeti és kulturális hatások mint igazi jellegképzők: mindez kizárja azt, hogy a népi jelleget elméletileg, filozófiai, morális, metafizikai alapon, vagy akár a társadalomtudomány és lélektan eszközeivel közelítsük meg. A népi jelleg alakul és alakítható, innen a nemzetnevelés lehetősége és reménységei. De a jelleg új formájában, mely egy-egy történeti fordulathoz váratlanul felvetődik, nem kell mindig új vonásokat keresnünk; a természet és kultúra változásai folytán letűnt, elveszettnek hitt nemzeti erők újra feltörhetnek, vagy pedig amúgy is meglevő és ható tulajdonságok hirtelen új vegyületekben jelentkeznek s a korábban hatalmasak egy-egy „történeti krízis” hatására meggyengülnek és addig elhanyagoltak, sápadtak egyszerre kivirulnak. Itt persze nagy a lehetőség és változatosság, mint a történeti életben általában, – számunkra csak a tényleg lefolyt dolgok jönnek tekintetbe, s ezért sem lehet előadasmódunk egyéb, mint történeti: a magyar népi jelleget csak mint történeti képződményt, időrendileg elrendezett vizsgálattal ismerhetjük fel. Hogy pedig el ne merüljünk a történeti élet tengerében, partjain két fogódzónk van. Az egyiket a természeti és kulturális változások együttesen nyújtják: életbevágó változás vagy hosszantartó, állandósult behatás könnyen átalakíthatja, ha nem is mindjárt a nemzeti jelleget, hanem annak belső összetételét. Így tehát elvándorlás, katasztrófák, évszázados kulturális behatás kulminációja vagy megszűnése esetén a történésznek fel kell emelnie fejét, nem veszi-e észre a nemzeti jelleg változását, szegényedését vagy kiteljesülését. A lovas-nomád életmód elhagyása, a letelepülés, a városi életmód, vesztett háború s ennek következeként a nemzeti szabadság elvesztése, hosszantartó idegen uralom, kulturális téren katolikus, protestáns szellemiség, humanista vagy barbár szellemi áramlatok: mindez kihathat a nemzeti jellegre, bár nem tehetjük fel, hogy minden ilyen változásnak okvetlenül megvan a nyoma benne. Másik fogódzónk, évszázadokon átvándorolva, a nemzet belső összetételéből adódik, még pedig fajilag és társadalmilag. Misem természetesebb, minthogy a nemzettestbe benyomuló nagyobb idegen tömegek megzavarják az

eredeti tulajdonságok érvényesülését, hiszen ezek ez idegenek korábban más testnek voltak a tagjai, arról szakadtak le s így most jellegük és szerepük heterogén. Ezzel függ össze az asszimiláció történeti jelentősége. Nem kevésbé fontos szerepe lehet a társadalmi és abból következő politikai változásnak: az egyensúly eltolódásával korábban befolyástalan társadalmi osztályok veszik át a nemzet vezetését, amelyekben egyes népi tulajdonok erősebben vagy lanyhábban működnek, mint a korábbi uralkodóosztályban. Ilyenkor az egész nemzeti jelleg, látszólag, más képet mutat, sőt, ha előregedett és nemzetileg elfakult osztályok helyébe frissebbek lépnek, az sincs kizárva, hogy a nemzeti jelleg nemcsak látszólag, de valóban is megváltozik.

A HÁROM ŐSI JELLEMVONÁS

EGY HELYÜTT HÓMAN BÁLINT mesterien foglalja össze az egykoru görög, nyugati, szír, arab források alapján a honfoglaló magyarok lelki tulajdonságait: elénk állítja „a honfoglaló magyart, kiben nem nehéz a szabadságot szerető, jogait ismerő, politizáló, idegenekkel szemben óvatos, körültekintő, sőt körmönfont, de alapjában véve nyíltszívű és egyenes, de sokszor állhatatlan, az élet küzdelmeiben bátor, munkabíró, nélkülözést tűrő, de a jólétet, pompát kedvelő, hallgatag és szófukar, de mulatozás közben kedélyes magyar paraszt lelki őst felismernünk”. Ez a nézetem szerint legteljesebb jellemzés a mi további kutatásunk érdekében néhány vonásra redukálható, melyből a többi is könnyen kikövetkeztethető. Bölcs Leó kiemelte, hogy az egész nép szabadságszerető, továbbá, hogy főgondja, hogy ellenségeivel szemben vitézül viselkedjék és végül, hogy törzsei „álnokságuk miatt minden bizalomra érdemetlenek”. Hóman fogalmazását alapvonásaira egyszerűsítve: a magyarok szabadságszeretők, vitézek és körmönfont politizálók.

Szabadságszeretetük bizonyára egész más tartalommal bírt, mint amit ma értünk alatta, aminthogy középkori viszonyaink megértését semmi sem zavarja annyira, mintha XIX. és XX. századbeli nemzetiségi fogalmainkat magyarázzuk beléjük. Szabadságszeretetük nem akadályozta az ősmagyarokat, hogy évszázadokon át más népektől vezetett államszövetségben éljenek, a bolgárok, türkök, szavírok, kazárok uralma alatt. Ez az alárendeltségük időnkint oly erős volt, hogy kívülről nézve népi egyéniségük is eltűnt s őket gyakran a főnép, türkök, szavírok nevének nevezték. Itt azonban az a lényeges, hogy az eurázsiai nomádlovas népeknél az ily formájú alárendeltség nem zavarta meg sem a népi egységet, sem az önállóságot, azaz a nép szabadságszeretetével még nem állott feltétlenül ellentétben. A nomád államszövetségben az alárendelt törzs bizonyára nem rendelkezett – mai kifejezéssel élve – sem külpolitikai önállósággal, sem pedig hadi erejének önálló felhasználási jogával. De hadi ereje mégis önálló sajátja volt, mert az egész nép fegyveres tömegek-

ből állott s az államszövetség, tudomásunk szerint, sohasem érintette a nép belső szerkezetét és annak belső kormányzási viszonyait. Amikor Konstantin császár szerint a magyaroka vezető kazár nép tanácsára fejedelmet választottak, ez sem állt ellentétben azzal, hogy az államszövetség nem befolyásolja a tagnép politikai életét, hiszen a fejedelemválasztásnak már megvoltak a magyar életben is előzményei, melyek azt szükségessé tették. A belső önrendelkezésben kell megtalálnunk a Bölcs Leótól meglátott szabadságszeretetet értelmét. A magyarok eurázsiai nomád szabadságszeretete megkívánta a nép egyéniségének önállóságát, azt, hogy ősi szokásai és szabályai szerint élhessen, azaz a törzsek és nemzetségek fejei s a legfőbbek, a „hadnagyok” igazgassák az egészet. Az is valószínű, hogy még a vezető, idegen nép parancsait is ezek a hadnagyok közvetítették, az uralkodó nép kormánya ezekkel beszélte meg a mindkét nép és az egész államszövetség érdekében lévő hadi és külpolitikai dolgokat és azok végrehajtását...

A vitézség és a politizáló hajlam a lovas-nomád szabadságszeretet kísérője; mindkettő benne gyökerezik az eurázsiai életmódban, mindkettő nem specifikus tulajdonsága a magyarnak, hanem általános jellemzője a kínai faltól a Kárpátokig egy évezrednél tovább hullámzó pásztor-nomád népeknek, a mongoloknak és hunoknak csakúgy, mint a bessenyőnek és a kúnnak. Mindkettő akkor lesz a magyarság jellemzője, mikor a honfoglalás után új viszonyok közt kiderült, hogy közelebbi és távolabbi szomszédjai idegenek ettől a lovas-nomád fogalmazásu vitézségtől és politizálástól. A tőszomszédok, akikre részben ki is terjesztette uralmát a magyarság, sem vitézek nem voltak, sem politikai szervezetük nem volt. A lovas nomád vitézség különben is feltételezte az egész nép harciasságát olyképpen, hogy az állami szervezet egybeesett a katonával s ebben mindenkinek egyformán vitéznek kellett lennie; a harciasság az egyetlen lehető szellem, a vitézség az egyetlen lehető tartalma volt az életnek. Ilyen értelemben sem a szervezetlen szlávok, sem a már feudális keretben szervezkedő olaszok és németek nem voltak vitézek, hiszen náluk már végbement a foglalkozási ágak szétvállása, már voltak békés életmódot folytató osztályok és a nemzetnek csak egy része ápolta a harci erényeket. A magyaroknál pedig még minden szabad vitéz is volt és csak a rabszolgák nem gyakorolták a harci mesterséget. Ugyanez volt a helyzet a „politizálás” dolgában. A néprajztudomány a patriarchális (a matriarchális ellentétel lovas-nomád „nagy család” és abból kifejlődött államok fejét abszolút uralkodónak minősíti, de nem tagadja, hogy az ily uralkodónak elhatározásai a nép véneivel, vezetőivel folytatott eszmecserék, tanácskozások eredményeként születnek meg. Ilyen eurázsiai, lovas-nomád értelemben még az Árpádok is abszolútikus uralkodók voltak, aminthogy bizonyos, hogy ha ők valamit erősen akartak, legalább is a XI. és XII. században, II. András koráig, azt véghez is tudták vinni. De ők is megbeszélték az ország ügyeit főemberekkel, akiknek sora a honfoglaláskori, hadiszínezetű hadnagyok óta erősen szaporodott és színeződött; a király senatusában a főpa-

pok, világi főhivatalnokok és megyeispánok, s a nemzetségfők utódait még idegen származásu nagybirtokosok is helyet foglaltak. Freisingi Ottó püspök, a XII. század közepén jellemzőnek találja a magyar életre, hogy az előkelők, „primorok” magukkal viszik székhelyüket a királyi udvarba, s ott leülve „az ország dolgait tárgyalják és megbeszélik” és ugyanezt teszi közülük a fagyos télen kiki a saját házában. Bölcs Leó politizáló magyarjai tehát a keresztény királyság idejében is megtartották ezt a sajátságukat, mely joggal feltűnt és idegenszerűnek látszott a német püspök szemében, aki a nyugati kereszténység feudális világában sokkal szigorúbb alárendelési viszonyokhoz szokott hozzá és természetellenesnek találta, hogy az urak „more patrio” beleszóljanak a király és udvara, főhivatalnokai politikai elhatározásaiba...

A NYUGATI KERESZTÉNYSÉG HATÁSA

DE VAJJON AZ ÚJ HAZÁBAN való megtelepedés és a kereszténység felvétele nem taszította-e ki a természetes fejlődés menetéből a magyar népet és elnyomva ősi tulajdonságait nem alakította-e át jellemét is? Ilyen és hasonló kérdések könnyen feltelakodhatnak, ha ismerjük az életmód azon gyökeres eltéréseit, melyek a lovas-nomád pusztai nép és a keresztény-nyugati letelepedett, földművelő és iparúzó élet közt vannak. Azzal is tisztában vagyunk a legújabb kutatások óta, hogy a kereszténység a magyarságnak nemcsak vallási képzetét alakította át, gyúrta egészen újjá, hanem állami és jogi gondolkodását is megváltoztatta... Mindez oly lényeges változást jelentett, hogy joggal felvethetjük a fenti kérdést: nem tűnt-e el nyom nélkül a magyarság ősi jellege?

Minden adatunk arra mutat, hogy nem tűnt el, sőt változáson is csak annyiban ment keresztül, amennyiben ezt az új viszonyok feltétlenül szükségessé tették. A „politizálás”, mint láttuk, tovább élt és kifejeződött a rendi testületekben; a vitézség helyébe sem lépett gyávaság: a magyar igazi katona maradt és vitézségén az egymást felváltó, új és új fegyverek, harci eszközök, taktikai és stratégiai felfedezések sem változtattak, a kopjától a repülőgépig. Ezeket a magyar közönség előtt felesleges bizonyíthatni. A lényeges mindezen jellemvonások gyökerének, a szabadságszeretetnek alkalmazkodása az új, európai keresztény viszonyok között. A magyar nép a Kárpátok karéjában végkép elszakadt rokonaitól: eleinte még Kelet felé vérrokon lovas-nomád törzsek voltak szomszédjai, besenyők, kúnok, de ezek már, az eurázsiai puszták iratlan törvényét érezve, nem ismerhették el rokonnak a letelepedett keresztény magyart, aki zsákmányolásuknak éppoly tárgyává lett, mint a szlávok vagy bizánciak. Az utolsó rokonok így részben épp a magyarok csapásai alatt hulltak el, s eltűnésükkel vált a magyar nép igazán testvértelenné idegenek, szlávok, németek, románok között... A testvértelenné vált nemzet tudatára ébredve, hogy itt többé nem remélheti fennmaradását vérrokon népek állam-

szövetségétől, lezárta a kapukat és minden búskomorság, rossz előérzet nélkül alkalmazkodott az új helyzethez.

Ebben legfőbb eszköze az ősi szabadságszeretet volt, mely most már levethette azon korlátozásokat melyeket a lovas-nomád állam-élet rákényszerített. Mióta nincs többé a magyarnak rokona, nem bízik többé senkiben, senkivel nem áll össze élet-halálra, s mindenkit a gyepün túl lévőnek tekint, akivel csak a gyepük járhatatlan rengetegjeiben épült szűk kis kapukon át hajlandó érintkezni. És a kapukat maga őrzi, vagy az országba fogadott vérrokonaival őrizteti. A gyepük minden oldalról, kelet és nyugat, dél és észak felé megvédi, s e nagyszerűen funkcionáló védelmi örvonal mögött ősi életkedve hatalmas munkára ösztökéli... A nomád és félnomád magyar szabadságszeretete csak a nemzetségek és törzsek szokásjogától őrzött, védett életet és még legfőlegbb a törzs nyári füves legelőit, folyókmenti téli tartózkodási helyét szerette szabadnak látni; még a kalandozások korának magyarja sem zárta le határait, hogy azok mögül minél gyorsabban kitörhessen a gazdag nyugati vagy bizánci tájakra, melyekből élt és reájuk szinte éppúgy szüksége volt, mint saját szállásföldjeire. Csak Szent István vonta meg az éles választó vonalat, mely nélkül nincs önálló nemzeti élet: mi a haza és mi az idegen, külső föld. Az ő rendelkezései jelölték ki a szabadságszeretet méltó tárgyát, a hazát és a haza földjét... Amit félretolt, a nomád szabadságszeretet, az új viszonyok között már úgyszólván külső végveszély és belső anarchia felidézőjévé vált, de amit helyébe állított, a haza, a föld... mindenkor hatni fognak.

A harmadik ősi tulajdonság, a politizáló hajlam, azaz politikai tehetség is tovább alakult Szent István működésében. Először mint politikai hagyomány, másodszor mint az új, keresztény nemzetközi élet eszközeinek és lehetőségeinek felhasználása. A nomád eurázsiai lovasnépek politikai hagyománya, mint láttuk, abban állott, hogy a hatalmi körükbe lépett más, kisebb, gyöngébb népeket és néptörzsedékeket nem nyomták el, hanem békében és háborúban társaikká tették. Bizonyára ez a hagyomány is érvényesült Szent István azon rendelkezéseiben, melyekkel idegen lovagokat, papokat, iparos mesterembereket hozott be az országba és kinek-kinek meghagyta a saját szokásai szerint, saját nyelvén való életet. A beköltöző idegenek kezelésének e szentistváni szelid gyakorlatából fejlődött ki a középkori magyar államnak, mai szóval mondva, nemzetiségi vagy kisebbségi politikája, mely az utóbb beköltözött nem-magyar népeknek: besenyőknek, erdélyi-szászoknak, szepesi és más német, olasz városoknak, román kerületeknek, rutén, vlach és tót hegylakók telepeinek, a síkság kún és jász lakóinak területi, személyi és kulturális autonómiát adott, s őket ezen önadta jogaikban évszázadokon át megtartotta. Igaz, hogy a középkorban az államterület szétforgácsolódása különböző területi autonómiákra másutt is szokásban volt, de ez államrendezés két alapvető vonásával eltért az akkori európai gyakorlattól. Az egyik az volt, hogy Szent István és utódai csak idegen néptörzsedékeknek adtak ily autonóm jogokat: magyar egyházi

vagy világi fejedelemségek teritoriális autonómiával soha nem alakulhattak ki magyar földön... Másrészt a beköltöző idegeneket privilégiumaikban meg is tartották, minek következtében olyan nemzetiségi harc, véres jelenetek sorozatával, mint például a német-szláv népek érintkezési vonalán, nálunk nem is ütött ki soha, amíg ez a rendszer életben volt, s amíg új idegenek tömege be nem költözött a török háborúk alatt és után...

Az ősi tulajdonságok tehát, melyek a magyar nép vándoréletében örködték, továbbra is végigkísérték őt európai keresztény útjában is. A kereszténység felvétele és a nyugati civilizációba való beilleszkedés viszont végtelen sok új eszközzel és lehetőséggel gyarapította a politikai tehetség hatókörét. A lovas-nomád nép egyszínű élete most tarkult meg igazában, nagy feladatok, veszedelmek, sikerek rejtőztek a Kárpátok medencéjében azon nép számára, mely bele tudott törni a letelepedésbe és bele tudott tanulni az új eszközök használatába...

És a századok egymást váltották, új és új nemzedékek keltek és hulltak a sírba, a keresztény Európa civilizációja új és új hullámokkal öntötte el az egykori nomád lovasokat. A román és gótikus szellemiség meghozta egymást követően a maga politikai, vallási, öltözködési divatjait, új és új fegyvereket és mindennapi eszközöket, de mindezek a változások nem érintették a történetalkotó erőket, melyek a felszín alatt munkálva, a nomád és keresztény világ egyszínű életét állandósították a magyar nemzet életét. A nagy változást a humanizmus és renaissance áramlata hozta magával... A magyar politikát ebben a korszakban a két Hunyadi, atya és fia irányította. Az atya... a hagyományos magyar erőkkal dolgozott, és egész egyénisége, hadvezetése és belső szervező munkája legszebb színezése a keresztény színezetű magyar szabadságszeretetnek, vitézségnek és politikai józanságnak. Fia, Mátyás, már lelkében felszabadult a kereszténység és hagyomány korlátaitól: ő az első király, aki tisztán egyéni hajlamból külső hódításra indul; a cseh koronatarományok és Ausztria birtoka valóban nem volt szükséges a magyar boldogsághoz vagy biztonsághoz. De még ez a korlátlanul nagyravágyó renaissance király is mennyire aláveti magát a valóságnak, ellentétben idegen kortársaival, kalandos, szinte világuralmi tervek kovácsolóival, Merész Károlytól Miksa császáron át Podjebrád cseh királyig, aki egész szerényen csak Bizánc császára akart lenni. Corvin Mátyás németrómai császársága nem volt ily elérhetetlen álom s ami pozitív lépést magas céljának érdekében tett, az mind arról tanuskodik, hogy benne is élt a magyar politikai hagyomány. Diplomáciájával évtizedeken át végigtapogatja a németrómai terület erőit, melyiket tudná szolgálatába hajtani: pénzt, fenyegetést, fegyveres erőszakot mindig ott alkalmaz, ahol annak eredményéről szinte bizonyos: a kellő pillanatokat kivárva, otthon hatalmas hadsereget alkot, s ezt soha nem kockáztatja: céljait sokáig nem tüzi ki, de amikor elindul, szívósan megmarad az úton és végül is nagy kiterjedésű idegen területeket szerez meg; ezek kormányzásában a bennszülötteket is részesíteti. Mindez a politikai

tett és módszer nem egyedül renaissance, hanem *magyar* renaissance jellegű: Mátyás renaissance korlátlanágát a magyar politikai hagyomány kötötte meg. Ha életben marad,... hódításai bizonyára nem pattannak szét renaissance légbuborékként, mert gyakorlatias magyar belátás alapozta meg őket.

A VEZETŐ OSZTÁLY ÉS A NÉP

A KÖZÉPKORNAK EZ ARÁNYLAG EGYENES vonalu fejlődését végignézve, két kérdés merül fel. Vajjon a vezető osztály, mely ezt a hagyományos magyar politikát megvalósította, valóban magyar volt-e? És másodsor, hogyan viszonylott a nép egész tömege ehhez a vezető osztályhoz? Mind a két kérdés összefügg egymással s mindkettőre kielégítő választ tudunk adni az utóbbi negyedszázad társadalomtörténeti kutatásai alapján.

A vezető osztály, ebben nincs kétség, túlnyomóan nagy többségében mindenkor magyar volt. Az Árpád-ház kihalása után, igaz, idegen származásúak ültek a trónon, de ezeknek tanácsosai is magyarok voltak, nagyrészt régi magyar nemzetségek leszármazói... Az egymást követő kormányokban négyszáz esztendő alatt végeláthatatlan hosszú sora követte egymást a főhivatalnokoknak, akiknek egyéniségét és családi kapcsolatait Hóman Bálint oly alaposan megismerte, mint másvalaki a saját korának embezeit. Az ő könyvének átlapozása után nem lehet kétséges előbb kifejtett nézetünk: a középkori magyar politikát egészben véve született magyarok, még pedig régi családok tagjai intézték, ami egyszeriben érthetővé teszi régi hagyományok érvényesülését. A sok rendszerváltozásnál, amit főként erélyesebb királyaink eszközöltek, gyakran kerültek fel szegény, kisnemesnek mondható családok tagjai, de valódi homo novusok, akiknek ősei jobbágyok voltak, látható módon csak Mátyás királynak minden előítéllettől mentes, a személyes virtúst minden származási táblánál többre becsülő uralma idején. Ő alatta indul meg a délszlávok előretörése is az egyházi méltóságok és kormányhivatalok felé.

Nem kell azonban gondolnunk, mintha a kormányzóköröket szellemileg is áthatolhatatlan fal választotta el a nép többi részétől. Az első századokban a politikát is intéző főrangúak többségének műveltsége még aligha vált el a népi műveltségtől; urak és „parasztok” ugyanazon népi nyelvet beszélték... Legalább is a Zsigmond korabeli protorenaissanceig, mikor először kapcsolódik be a vezető osztály tekintélyes része a nyugati főrangú életbe, fel kell tennünk, hogy a vezető réteg ugyanazon magyaros légkörben élt, mint az alsóbb néposztályok, – Garai Miklós nádorról és Mátyás humanista püspökeiről ezt már nem tehetjük fel. Ami annyit jelent, hogy a hagyományos magyar politikát a XV. századig még nem vékony intellektuális réteg képviselte, az uralkodó osztálynak még megvolt a szellemi egysége a nemzet egész tömegével... Az első századokban különben sem voltak a társadalomban mereven elkülönített osztályok... A nemesi osztálynak XIII. szá-

zadbeli kialakulásával még mindig nem vonódott meg ez az éles határvonal, sem pedig azzal, hogy a XIV. század közepén már erélyes törekvések jelentkeztek abban az irányban, hogy a szolgáló népek kötelességei egységesíttessenek, ami előfeltétele volt az alsó néposztály megmerevedésének. Egységes jobbágyosztályról még a következő század első felében sem lehet szó; ahelyett nagyszámmal vannak adataink, melyek azt mutatják, hogy úr és jobbágy között sokkal szélesebb területen áll fenn az érdekközösség, semmint gondolnók... A jobbágy még akkor is fegyveres, fegyverforgató, vitézséget gyakorló ember, akit be is soroznak az országot fenntartó banderális és portális katonaságba. Szabad költözése még nem vitás; Mátyás király a földesuraknak földhöz kötő törekvéseit még erélyesen elutasítja. Vagyonhoz, sőt birtokhoz is bizonyos körülmények között joga van; földesúri uralom alatt álló jobbágyok más úrtól földet, így különösen szőlőket bérelhetnek s adataink vannak arra, hogy a kor viszonyaihoz képest nem egy jobbágy gazdagnak is volt mondható. Mindebből következik, hogy a jobbágy még nem volt kizárva a nemzeti műveltségből, tehát a népet és vezető osztályát szoros anyagi és szellemi kapcsolatok és közös kultúra tartotta össze. Ennek nemzeti jelentőségét igazában csak mi tudjuk méltányolni, akik magunk előtt látjuk „magaskultúra” és népi kultúra, politizáló vezető osztály és nemzetileg közönyös szegény nép borzasztó kettészakadását. Az egységes jobbágyosztályba utóbb lesülyedt parasztság is megtartotta ősi kultúrájából, amit szegénysége megengedett neki, ennek bizonyítéka népzeneink, népművészetünk és nem utolsósorban nyelvünk; az is bizonyos, hogy szabadságszeretettől meghatározott ősi nemes emberiségét nem vesztette el új, lealázó helyzetében sem, aminek bizonyítására legyen elég a XVII. századi magyar utazó, Szepsi Csombor Márton megfigyeléseire hivatkoznom: ő felháborodva szemlélte a francia jobbágy alázatosságát, koldulását, térd- és főhajtasait és ezzel szemben rámutatott a magyar jobbágy önértetére és földesuraihoz való elfogulatlan viszonyára: „házánkban gyakorta az nemesember is bétér az szegény parasztember házához s nem szégyenli túrót és kenyeret kérni tőle”, amit persze a magyar jobbágy ingyen ad urának, azaz a földesúr vendége jobbágyának...

Több mint egyszázados előkészület után, melyet Mátyás király jobbágybarát törvényhozása csak megszakított, de megállítani nem tudott, a végzet az 1514-i jobbágytörvényekben teljesedett be, melyeket Verbőczy István felvévén Hármaskönyvébe, ezzel érvényüket 1848-ig biztosította. A jobbágyágnak ez új helyzetében lehetetlenné vált mindennemű politikai működés, a legkisebb befolyás is a magyar történet alakítására; véleményét politikai dolgokban soha többé nem kérdezték meg, látköre túl nem mehetett kijelölt foglalkozásán, az agrármunkán és az azt kiegészítő falusi kisiparon. Igaz, hogy a földközösség egyes vidékeken még sokáig megmaradt, ami a birtokos és parasztság között valami lelki közösséget is jelentett: később pedig, amikor a földesúr birtoka végkép kivált és elkülönződött a jobbágyfaluétól,

a parasztok akkor is többé-kevésbé legális haszonélvezői maradtak az úr erdejének, mezőjének, legelőjének, tehát a kapcsolatok végkép nem szakadtak meg. Mindez azonban csak bizonyos kulturális értékek csereforgalmát tette lehetővé s a parasztok átvették az úriházból a „lesülődő” kultúrjavakat, legelőször a renaissance bútorformákat, hímzéseket, színgazdagságot, az urak pedig továbbra is azt az ősi beszédmodort használták, fordulataival, szóbőséggel, finom elhallgatásaival és kihagyásaival, mely régebben az egész nép tulajdona volt s most, a nyugatias gondolkodás terjedésével, mindinkább visszavonult a parasztlélek érintetlen mélységeibe. Úr és paraszt még tudott egymás nyelvén, megértette egymást s így még feltehetjük, legalább is a XVI. századra nézve, hogy az úri politika az egész nemzet számára érthető formákban folyt le.

De bármennyire megvolt is, egyelőre még, a szellemi hátvédje a nemesi osztálynak a jogtalanná tett parasztság gondolkodásában, ez lényegesen nem könnyítette meg a feladatot, melyet magára vállalt. A Verbőczy-féle kategóriák fennállása idején, az országnak, mondjuk, tizenkilenc-huszadrésze földbirtoklásra, hivatalviselésre, műveltségszerzésre képtelenné vált, a felülről jött parancsok végrehajtásán kívül minden más tevékenység tilos volt számára. Felelőssége többé a parasztnak nincsen a magyar sors alakításában, még akkor sem, ha a végváratok az ő „ingyenes munkája” építi és tartja karban, ha a végvonal hajdú- és huszárcsapataiban ő is harcol s ha az ország felszabadítása után a hadiadót, a seregek ellátását, a vármegyei közigazgatás költségeit szinte egyedül fedezi is. Felelőssége mindenért a nemességnek van, hiszen ő zárta ki a nemzet tevékeny közösségéből annak túlnyomó részét e rendiség fenntartásával, ellenállva I. Ferdinánd püspökei, III. Károly nagyurak, Mária Terézia és II. József hivatalnokai, Széchenyi István és társai humanusabb kezdeményeinek, a nemzet többségét tehetetlenné, mellőzhetővé, semmivé tette...

Mohácsnál már ez a kizárólagos uralomra tört vezető osztály bukott el. Az erőnek az a józanul elrendezett viszonya, mely még a rendi alkotmányt is jellemezte, már Mátyás halála óta megbomlott: a királyi hatalom, korábban a nemzet szükségleteihez képest egyképpen nagy a fékezésben és előrelendítésben, már évtizedek óta erőtlen viaszfiguraként statisztált a pártküzdelmekben, melyek során a főpapok és főurak tekintélye is lehasznált, a döntés a nemzet életkérdéseiben kortesbeszédektől felizgatott, politikailag analfabéta kisnemesek fegyveres tömegeire szállott át. Nem csoda, ha a nemzet örökölt belső szervezetének ily szétbomlása közben a hagyományos népi jellemvonások sem funkcionáltak többé. Vitéz katonák helyébe vakmerő kalandorok léptek a tájékozatlan sereg sokszoros túlerővel szemben harcba kényszerítette vezérét, a tanácskozás nyugalma és lehetősége eltűnt, azé a tanácskozásé, mely évszázadokon át erőssége volt a magyarnak. Ebben a kapcsolatban nyerne jelentőséget adataink, melyek szerint már a Mohácsot megelőző országgyűléseken sem volt nyugodt diszkusszió, a tömegek nem hallgatták

meg szónokaikat, lehurrogták őket, minden tumultuárisan, terror hatása alatt ment végbe. Amint ez természetes is. A szabadságszeretetet nem vezetheti többé azokat a tömegeket, melyekben a szabadság már szabadossággá fajult el... Az uralomra jutott egy-huszadrész magyar közt már csak kevés akadt szabadságszerető, vitéz és belátó ezek mind ott voltak Mohácsnál...

MOHÁCS UTÁN...

MOHÁCS UTÁN EGYETLEN FELADAT hárult az életbenmaradottakra: az ország védelme és ennek érdekében az államegység helyreállítása. A török fenyegetés állandó súlya alatt, mintha egyszerűen elvagták volna, megszűnt a kisnemesség túltengő befolyása s a politika megint a nagybirtokosok, egyházi és világi főurak dolga lett, amióta fejenként nem gyűlhetett többé össze a nemesség a rendi gyűlésekre. Ha a főnemesi osztály Mohács után csak annyira magyar, mint még Zsigmond és Hunyadi János korában, kétségtelenül rátalál a kivezető útra. Külső segítség egyedül Ferdinándtól volt várható, s ezt a segítséget minden kockázat nélkül el lehetett fogadni, amíg Ferdinánd nem volt császár, csak Ausztria és Csehország ura. A tragédiát az okozta, hogy a vezető főurakból épp ez időben hiányzott a hagyományos politikai bölcsesség, a helyzetet nem voltak képesek a tényekből kiindulva megítélni, s ehelyett előbb azt a főurat választották királlyá, aki akkor már két évtizeden át szinte naponként bebizonyította kormányzásbeli tehetetlenségét, az után pedig ennek a királynak védelmében behívták az országba az ősi ellenséget, a pogány törököt. Alig képzelhető el a hagyományos politikai bölcsesség súlyosabb arculaszapása, mint János kormányának török segítséggel fenntartása. De ezt is megértjük, ha ismerjük János tanácsadóit, pártszenvédélyben felnőtt néhány magyar úr mellett délszláv főpapokat és egymással rokonságban álló szerb-román családok fiait. Zápolyai nevű király alatt Petrovics, Perussith, Cserepovics, Drágffy, Patócsy, Frangepán, Majlád, Statileo, Brodarics, Verancsics nevű kormányférfiak, diplomata, hadvezérek akadályozták az ország egyesítését; a magyar urak végül is csak akkor tudtak összeállni két királyuk erőszakkal kibékítésére, mikor már elmúlt a több mint tíz esztendeig tartó „pszichológiai pillanat” és sem János nem akarta többé családja királyi jövőjét feláldozni, sem Ferdinánd nem volt képes a polgárháborúban elhasznált csapatait pótolni, a török pedig e huzavona alatt rájött Magyarország szervi gyöngeségére. Budavár 1541-i elveszte éppúgy, mint Mohács, a régi államfenntartó erők teljes meggyengülését demonstrálta.

De Budavár elvesztése után egymást követve álltak talpra nagy politikai tehetségek, akik a hazai föld primér szeretetéből éveket és évtizedeket átdolgoztak a szétszakadt ország egyesítésére. Munkájuknál érdemes egy pillanatra megállanunk, egyrészt, mert bőven folyó adataink miatt közelebbről is szemügyre vehetjük őket, semmint a középkor régebbi államférfiait, másrészt, mert

szinte megoldhatatlan feladatok előtt állva, a hagyományos politikát új, hatékonyabb eszközökkel folytatták s egyszersmind olyan szenvedéllyel, a hazának idejüket, becsületüket, egész sorsukat áldozatul dobva, aminő szenvedély régebben talán csak Szent Istvánban izzott, mikor országaért saját rokonait is kiirtotta. Három nemzedéknek három nagy magyarját, Fráter Györgyöt, Báthory Istvánt és Bocskai Istvánt nézzük meg politikai munkájukban.

Fráter György nem volt ugyan magyar származású, de politikai magatartása az országot és nemzetet fenyegető veszélyekkel szemben ugyanaz volt, mint az ősmagyar Báthoryé és Bocskaié... A barát nem volt cselszövő, sem hintapolitikus; mögötte sem intrika szövevénye, sem misztérium árnyéka nem sötélt. Ellenkezőleg: őszinte magyar politikus volt, aminthogy a nagy magyar politikusok rendesen annyira őszinték, hogy ellenfeleik nem mernek nekik hinni s ezzel önmaguknak ártanak a játszma végén. Igaz, hogy két politikát, egymással ellentéteset folytatott Fráter György, de nem egyszerre, hanem egymás után s mind a kettőt meggyőződéssel, életét mindkettőre feltéve. Az elsőt Budavár elvesztéig, abból kiindulva, hogy neki, mint a Zápolyai ház elkötelezett hívének, kötelessége Jánost fenntartani trónján és hogy természet szerint, János uralkodása Magyarország megmentése is lesz... A Zápolyai-ház érdekében a legnagyobbat is merészelte: inkább Szolimánnak, mint Ferdinándnak adta át a kisfiút és székvárosát... A tévedést felismerve azonban oly elfogulatlanul teszi félre eddigi politikáját és veszi elő a másikat, hogy Machiavelli Fejedelme jut eszünkbe. 1541 augusztus 29-én, a Mohácsi csata évfordulóján lesz Buda Szolimáné s még nem mulik el ez az év, december 29-én megköti Ferdinánddal a gyalui szerződést s abban megígéri Erdély átadását; ő maga is leteszi a hűségesküt Ferdinándnak. Élete most már csak folytonos kísérletezés, hogy ígéret, fenyegetés, erőszak eszközeivel megvalósítsa az ország egyesítését a Habsburg-király koronája alatt. Felépíti Erdély önálló kormányrendszerét, de úgy, hogy hatalmában legyen azt bármikor megsemmisíteni, hiszen ő nem Erdélyért, nem két magyar államért dolgozik, izzad, sír és könyörög, borul a könnyelmű s értetlen gondolkodású királyné lábai elé, táncol vele és ágyukat vonat fel ellene... A törökkel is tárgyal, de azért, hogy símán, magyarok vére hullása és pusztulása nélkül hajthassa végre az ország egyesítését. Nem az ő hibája volt, hogy csodálatos őszinteségében az átlagmachiavellizmushoz szokott olasz hadvezér nem tudott hinni, mögötte misztériumot szimatolt, remegésében keresztet vetett, és mint ez nem egyszer történt így, halálos félelmének tárgyát leszúratta.

Szenvedélyes és fáradhatatlan munka, ugyancsak két, ellentétes irányú, egymást kizáró ritmusban, jellemezte Báthory István államférfiúi életét is. Az eltérés Fráter György pályájától főként abban állt, hogy ez utóbbi előbb Kelettől várta a magyarság megmentését, később a Nyugattól, holott Báthory Bocskaival együtt, eleinte a nyugati nagyhatalomhoz csatlakozott és utóbb hagyta el azt, ellene fordulván. Erdélyt éppen Báthory István trónralépését

megelőzőleg kötötte le János Zsigmond és követe, Békés Gáspár, a speyeri szerződés által Miksa királynak; ezen Báthory nem változtatott, hanem a szerződés értelme szerint elismerte Erdélyt Magyarország részének, magát a magyar király alattvalójának, titkos tanácsülésben hűségesküt tett, mint erdélyi vajda Miksának és megígérte, hogy kívánságára bármikor visszaadja hivatalát. Nem is vett fel egyéb címet, mint az erdélyi vajda és székelyek ispánja hagyományos titulussal. Az Erdély területén fekvő királyi, azaz vajdai várakat csak Miksa engedelmével vette kezébe. Bécsbe követséget küldött, osztrák hercegnőt kérve magának feleségül. Nem is annyira Békés Gáspárnak a bécsi udvartól támogatott felkelése idegenítette el a nyugati szövetségtől, mint inkább politikai látókörének tágulása és az a sok új hatalmi eszköz, mellyel a lengyel királyi trón elfoglalása után rendelkezett... A lengyel haderő élén, egyesítve azt az erdélyivel, lehetségesnek tűnt fel előtte Magyarország felszabadítása és területi egyesítése Nyugat és Kelet nélkül, a török és német hatalom ellenére. Ehhez azonban előzetesen a legsürgősebb lengyel kérdéseket kellett megoldania: az 1569-ben megkötött lengyel-litván unió következményeit levonni, Lív-, Lett- és Kurországot felmenteni az orosz nyomás alól és Rettenetes Iván támadásaival szemben Lengyelországot hosszú időre biztosítani... Tudjuk, hogy a török és német hadjáratra már nem maradt ideje, őt is felőrölte a szinte lehetetlen feladati szétesett hazájának újra egybekovácsolása...

Bocskainak már csak kettő közt volt választása, akárcsak a Barátnak. Ő előbb választotta a németet, csak utóbb a törököt... 1602-öt írnak... Basta rémuralmat kezd és visszaadja Bocskai, mint Rudolf hű embere és tanácsosa erdélyi birtokait. Ekkor (Bocskai) Erdélybe jön, végigjárja birtokait és megismeri az állapotokat, melyeket a német segítség hozott létre. Az ő józan érzékének ez elég volt. Nem kell azt képzelünk, hogy hamut hintett fejére, látva, hogy tíz esztendőn át hiába ontotta nagyúri özszeesküvők és hadseregek vérére, hiába járt vérözönben, – az út rossz útnak bizonyult. Nem kesergett és nem vezekelt, mint a nomád-lovas ösök sem érzelegtek, ha az orosz pusztá uttalan útjain eltévedtek, s közel az éhhalálhoz vissza kellett fordulniok. Talán vállat vont, talán ezt sem tette. De azonnal visszafordult a rossz útról. Kiment bihari birtokaira, érintkezésbe lépett a törökhöz menekült erdélyiekkel és előkészítette a felkelést, mely egész életének megtagadása lett. A törökhöz állva nem melegegett vele össze: azt kell hinnünk, hogy a haza boldogulásának akadályozóit, törököt és németet, sem nem szerette, sem nem gyűlölte. Mindegyiket hidegen nézte és nyugodtan mérlegelte hatalmi eszközeiket és módszereiket. Nemcsak magát, a magafajta magyar politikust is jellemezte, mikor feleslegesnek tartotta, hogy a főherceg bőbeszédű követet küldjön hozzá, mert bár „sem az dialektikához, sem az retorikához nem tudunk, a dolgot önmagát nézzük, csak az mi nemzetünk javát és magunk megmaradását, azonkívül a szók és rábeszélések minálunk semmit sem fognak”. A „dolgot önmagát” néző politikustól semmi sem áll távolabb, mint

az érzelmi politika, gyűlölet, hála, szeretet, reménység s Bocskai a török szövetségese lett, mert végcélja ezt kívánta újabb elképzelése szerint, de soha nem bízott benne: Rákos mezejéről a török táborba indulva úgy rendelkezik, mint aki halálba készül; már lovon ülve félrehívja fővezérét, Homonnait, s megígérteti vele, hogy ha neki „a török közé meneteléből nyavalyája lenne”, „soha a török nemzetségnek kérlek ne higgyetek”. Homonnai is őszintén utálkozik, mikor új szövetségeseikkel lakomázni kellett és szerencsésen visszatérve Rákos mezejére, fejedelmével együtt hálákat ad Istennek, hogy kihozta őket a farkasok közül. A szövetséget azonban megtartották, mert azt érzelmeiktől függetlenül, tisztán politikai érdekből kötötték.

Bocskai történésze, Károlyi Árpád finom történeti érzékkel vette észre hőse alakjában Machiavelli tanítványát, el is nevezte őt brachykephal II Principének. Fráter György, Báthory István és még sok más régi magyar politikus nem kevésbé machiavellista volt, ha éppen ezt az elhasznált kifejezést akarjuk rájuk húzni... Az eszközök éle gyakran nem maradt el azokétól, melyeket Machiavelli szabadalmazott, de ebből még nem következik, mintha magyarjaink az olasz bölcsnek perfekt tanítványai lettek volna. Két dologban nagyon is különböztek az ő mintaképétől. Az egyik: hiányzott belőlük az ember és az emberiség megvetése. Ez pedig lényeges eltérés, mert Machiavelli a „forza” alkalmazásának jogát abból vezeti le, hogy az ember csak feliben ember, feliben állat, s ezért kormányzása tisztán törvényekkel, erőszak nélkül lehetetlen. De a magyarok sohasem vetették le az emberszeretetet, közöttük nem is igen akadtak sikeres demagógok, sem renaissance zsarnokok. Fráter György lelke mélyén aszkéta szerzetes volt; az isteni parancs szerint szerette az embereket és lelki gyötrődést szerzett neki a jobbagyság szomorú sorsa, melyen mindenkép segíteni szeretett volna. Bocskai sok vért ontott, de mint hadvezér, államférfi és mint az állam rendjének és biztonságának őre, politikai szükségből és kényszerűségből, de nem könnyelműen, az emberéletet semmibe nem véve. A másik tulajdonságuk a magyar machiavellistáknak, hogy politikai eszközeiket ugyan a célszerűségtől vezetve válogatják és cserélgetik, de ezt a szabadságot saját személyükre nem viszik át. Egyéni bűnökkel, melyek a magánélet erkölcsi kötetlenségéből származnak, jóformán sohasem találkozunk a magyar történetben szereplő nagyobb formátumu politikusoknál, holott a nyugati népek története, az angoltól és spanyoltól a németéig, teli van ilyen kétes világítású kormányférfiakkal...

A XVI. század bűnökben fetrengő francia történetéből szinte egyedül emelkedik ki Coligny admirális tiszta alakja; a történészek nem is tudják eléggé csodálni. A mi történetünkben jóformán minden nagyobb alak ilyen Coligny-féle, azzá teszi mindegyiket mély vallásos érzése, mely politikáját is át meg áthatja. A jámbor hitű biboros szerzetes, a jezsuitáktól vezetett lengyel király, a protestáns vallásszabadságnak Európaszerte ismert kálvinista harcosa, mindezek itt is csak példák, kiemelve a sok közül.

Ország, föld és nemzet szabadságának lebírhatatlan vágya mind-egyiknél vallásos színezetet nyer... Tárgyilagosságuk talán a másik, még régibb vonalat, a lovas-nomádot dicséri. Legmélyebbbről, bizonyára a közönyből származik ez a tárgyilagosság, saját népükön kívül senkit sem eresztenek közel magukhoz; szeretetük és gyűlöletük tárgyai a saját fajta emberei, a többi csak ritkán emelkedik fel horizontukon nagy messzeségekből... Az igazi magyar politika sohasem tudja elfelejteni, mert ősidőktől fogva vérében van szomorú tapasztalata, hogy népe egyedül van a világon és sem barátja, sem ellensége nincs önmagáért, hanem csak érdekből...

A MEGZAVART LÉLEK

A TÖRÖK URALOM MAGYARORSZÁGON több mint másfélszáz évig tartott. Vegyük hozzá előtte a Jagelló-korszakot és utána Lipót abszolutizmusát és a Rákóczi-felkelést, akkor látjuk, hogy több mint kétszáz esztendőn át tartott az idegen uralom és a belső anarchia korszaka, amikor külső népek hadseregei özönlöttek el az országot és uralkodtak rajta, a magyarok pedig egymással örök viszályban vitatkoztak azon, mit kellene tenniök, de közmegegyezésre sohasem jutottak. Az ősi tulajonságok ilyen viszonyok között nem működhetek egységesen; a szétbomlott ország, egymás ellen agyarkodó nép jellege is kellett, hogy megváltozzék. Valóban ez a kétszáz esztendő idegen uralom és belső nyomorúság nem maradt hatás nélkül a nemzeti jellegre. Amint a magyar élet sok egyéb megnyilvánulása, látszólag ősi örökség, csak a XVI.–XVIII. században lépett a török hódoltságtól elpusztított régi helyébe, így a nagy parasztvárosok, a tanyai élet, a Hortobágy pusztája, a népművészet hímzései és ruhadivatja, városaink mai, barokkos formái, hasonlóképp lényeges átalakuláson ment át a népi jelleg is. Itt nagy szerepe volt a vezetőréteg lelki szakadásának, másrészt úr és jobbágy további eltávolodásának egymástól; egységes nemzeti lélek ezóta lesz ritkán megvalósuló jámbor kívánsággá, s a ténylegesen megnyilatkozó tulajdonságok ezóta válnak kettősekké...

Kétszáz esztendőn át a vezető réteg, melyben a faji jelleg többé-kevésbé tudatosan élt, éppen a nemzet életbevágó kérdéseiben nem tudott soha egy véleményre jutni. Minden második embernek más volt a véleménye, mint az elsőnek. Az állandó ellentétet Nyugat és Kelet vonzóereje okozta; a Habsburg-királyság és török uralom hívei századokig vitatkoztak és évtizedeken át fegyverrel pusztították egymást. De más ellentétek is rombolták az ősi egységet: néha társadalmiak, főpapok és világiak, fejenként felkelt megyei nemesek és nagybirtokos mágnások ellentétei, hosszú időközön át katolikus és protestáns felekezeti viszályok, melyek ugyan távolról sem öltöttek magukra oly véres formákat, mint angol, francia, német földön, de talán éppen azért, mert nem robbanhattak ki, hiszen az egyik fél, előbb a protestáns, utóbb a katolikus, akkora túlerővel rendelkezett, hogy a kisebbségnek csak

panaszkodnia és keseregnie lehetett, de fegyverfogásra alig gondolhatott – éppen ez elnyomott keserűségekből nőtt ki a két fél elidegenedése. Közvéleményünk ma is szereti megkülönböztetni a kálvinista és pápista magyart, mint az alapjellem két élesen elhatárolható változatát, nézetem szerint hibásan, anekdotikus vonásokat komolyan véve. Józan történeti szemléletünknek nincs is nagyobb akadályozója, mint az anekdotákból kialakított történeti tudás. A valóságban a katolikus és protestáns magyar között a nemzeti jellem dolgában nincs számbavehető különbség, akár csak egykoron I. Rákóczi György és Pázmány Péter, Zrínyi Miklós a költő és II. Rákóczi György, vagy Thököly és Rákóczi közt sem volt, nem is lehetett nemzeti jellegbeli eltérés. A XVII. század erdélyi támadásaiban a szembenálló protestáns és katolikus magyarok mint két testvér hasonlítottak egymásra, beszédjükben, szokásaikban, harcmódorukban, s viszont élesen elkülönült mindegyik a saját szövetségeseitől, a töröktől, svédőtől, német-osztráktól. De ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy a hosszú időn át fennálló felekezeti ellentét hozzá nem járult az ősi jelleg megváltozásához. A változás ugyanis nem abban állott, hogy kétféle magyar típus alakult volna ki, például protestáns és katolikus, labanc vagy kuruc; nem ilyen egyszerű osztódásról van szó, hanem arról, hogy kuruc és labanc egyformán más magyar lett, mint a középkori, egységes jellegű nép. A magyarság új árnyalataiban is hasonszórú, egyforma színű maradt, de ez a szín nem volt többé a régi.

A változás menetét a nemzeti önkritika világánál, a magyarság bűneit feddő, ostromozó szövegekből könnyen felismerhetjük. Hosszú időn át, a XVII. század közepéig ez a „feddő” költészet és próza tudtommal nem szolgáltat adatokat a népi jellem megváltozását illetőleg...

Szkhárosi Horváth András üti meg már 1547-ben az alaphangot, melyet másfél századon át annyit variálnak: a magyar nemzetet kihozá Isten Szittiából a jó kövér földre, felülteté asztalfőre, de nem becsülte meg Urának nagy kegyes voltát, bűnökkel töltekezett, s ezért romlásba jutott. A jóvátétel útja is egyetemes vallási: vissza kell térnie a keresztény erkölchöz, s akkor Isten megint kegyelmébe fogadja. Tudjuk, hogy ezeket a vádak katolikusok és protestánsok egymás ellen fordították, de mindketten megmaradtak a keresztény morális alapon, – ez az egész irodalom azt bizonyítja, hogy akkor még senki sem vette észébe, hogy a magyar egészében, vagy akár egyik, katolikus vagy protestáns részében más lenne, mint korábban...

Az új formák, melyek a régihez képest rosszabbodást és bomlást jelentettek, csak a XVII. század közepe táján lépnek fel oly nyilvánosan, hogy az egykoru szemlélők is észreveszik. Eddig tartott, míg a nemzeti élet zavarai a lélek nyugalma is meg tudták zavarni... A lelki káosznak tehetetlenség, cselekvésszerűtlen tétlenség lön a következése, hiszen adott esetben, mikor valamely pozitív tetterre lett volna szükség, lehetetlen volt communis opiniót hozni létre az illető tett helyes vagy akár szükséges volta tár-

gyában... Olyan egyéniségek, mint aminőkkel a XVI. században találkoztunk, nincsenek többé; a politikusok nem áldozzák fel többé életük nyugalma az ország egyesítéséért, belenyugszanak a változhatatlanba. Bethlen Gábornak nem sikerülven magyar királysága, másfelé veti ki diplomáciája finom szövésű hálóját. Pázmány Péter belátva azt, hogy uralkodóját lehetetlen eltávolítani nyugati érdekköröitől a török-magyar felé, ha nem is Bethlennel, de utódával szívélyes viszonyba lép és megbékül a kettészakítás gondolatával. Az öreg Rákóczi György fejében már meg sem fordul az egyesítés; megelégszik, ha a királyság néhány vármegyéjét elszakítja és Erdélyhez csatolhatja... Az ősi szabadságszeretet már csak ott tudott alkotni, ahol a személyes érdekekkel, családi biztonsággal egyesülhetett: a vidéki nemesség még egyre fegyverben áll és hősiezen harcol, mikor arról van szó, hogy a környékére, megyéjébe betört török csapatokat elűzze. Nagy nemzeti vállalatra sem közszellem, sem nemzeti fegyelem nincs többé...

Legelőször Esterházy Miklós veszi ezt észre, az ő indulatos kitörései az országgyűlés és vármegyék tunyasága és önzése ellen már a nemzeti jellembe vágó hibákat emlegetnek. A megyék protestálnak felkelést elrendelő levelei ellen, amit ő a nemzeti fegyelem megsértésének minősít. Az adó nemfizetéssel kapcsolatban kijelenti, hogy „sokakban igen meghűlt az ő hazájokhoz való igaz szeretetök”. Helyteleníti, hogy a honvédelem céljaira a nemesség nemcsak vért, de pénzt sem akar áldozni, s az adóterhet is jobbágyaira tolja át. I. Rákóczi György fővezére, Kemény János, a későbbi fejedelem, egyenesen a „magyar nemzetnek elvetemedettségében” látja annak okát, hogy senki se akar harcolni, a nép „elkedvetlenedett, gazzá lött”, „elfajult”, s hozzá teszi „nem most jött be ez nemzet közzé az az elvetemedettség”. Ha ilyen a vezető réteg, nem lehet más a parasztság sem, melynek politikai jogai ugyan nincsenek, de mindkét fél szívesen besorozza a nemességtől csak gyéren kitöltött hadi kereteibe. Kemény szerint a parasztság „csak azt várja, ha melyik fél egymást megnyomja, azon kapdos; effélékhöz keveset vagy semmit sem kell bízni”. Az emberek érzik, hogy a baj gyökere a szabadság körül van, annak különböző értelmezésében; a nemzet, mely szabadsága biztosítását nem ugyanabban látja, hanem egymást kizáró megoldásokban, tertmészetszerint nem is szabadulhat. Rákóczi György szabadságot ígér a királyság lakóinak, mire Esterházy visszakiált: „ez-e a szabadság? nem szabadság, hanem rabság”. Egyik fél sem hallgatta meg, utóbb már nem is értette a másik érvelését, a nemzet nem egyesült, akciói ellanyhultak, végül is minden tetterkész hazaszeretetet elhallgatott. Nádasdy Ferenc, Lipót országbírája a legélesebben támadja a bécsi kormány rosszindulatát, de a rendekben sem talál hazaszeretetet; a magyar társadalom osztályairól, főurakról, nemesekről, városi polgárokról egyenkint kimutatja, hogy önzők, tunyák és lusták; a nemesek nem harcosok többé, hanem ügyvédek és szatócsok, akik a katonáskodás alól kivonják magukat. Ugyancsak az ősi vitézség meggyöngyülését panaszolja Zrínyi Miklós, miután hadtudományi módszeres vizsgálatai és saját

tapasztalatai egyként meggyőzték erről. A „magyar romlás secularumjának” nevezi korát, s a magyar „géniusz” romlását abban látja, hogy sem a cél kitűzésében, sem az eszközök megválasztásában nem működik többé ősi ösztönszerűséggel. Előbb a török áfiumban mutatja meg az „emésztő tüzet” s élete végén közel van ahhoz, hogy Bocskai fordulatát utánozva a német ellen induljon. De sem törökellenes, sem németellenes politikájában nem számíthatott többé az ősi magyar erényekre: a szabadságszeretet megzavarodott és képtelenné vált utat mutatni, a vitézség és politikai belátás meggyengült, egészen elhalt. „Csúfsága lettünk a nemzeteknek és magunknak, elenségünknek pedig prédájává. Miért? A vitézségnek disciplinája meg nem tartásáért, a részegségért, a tunyaságért, az egymás gyűlöléséért és ezer ilyen vétünkért”....

Zrinyi Miklós már szinte ugyanazon árnyoldalait figyelte meg nemzeti jellemünknek, mint utóbb Széchenyi István. A nemzeti hiúságot, üres kérkedést és a tetterő hiányát, melynek a tétlenségben töltött falusi élet felel meg: „Egy nemzet sem pattog úgy, s nem kevélykedik a nemesség titulussal, mint a magyar: maga annak megbizonyítására s megőrzésére, látja Isten, semmit sem cselekszik. Fiaink haszontalanul élnek” – otthon atyjuk házában, korán házasodnak anélkül, hogy világot látnának, s maguk is folytatják az atyák tunya életét, mely már rég elszokott a fegyverforgatástól; harci munka helyett vadászat a napi foglalkozása a nemesnek, persze nem nagy vadra, hanem ártatlan nyulakra. Az egyének ez általánosan jelentkező hibái a kollektív nemzeti szellemet is sötétre árnyékolták, még pedig az ország kettészakadása következtében két különböző formában. Az ország nyugati részein a Habsburg királysághoz hű magyarokban az ősi szabadságszeretet gyengült meg idők folyamán, miután már évszázados tapasztalataik szerint lehetetlen volt a „német sas” körmei közül kimenedniük. Beletörődtek tehát a változhatatlanba, lépésről-lépésre lemondva a nemzeti függetlenség érvényesítéséről. Így állott elő az a kormányzási rendszer, melyben a magyar ügyeket a bécsi német hatóságok intézték a legfelsőbb fokon, de itthon úgylátott – az, aki akarta, el is hihette, hogy a törvények értelmében a magyar főhatóságok, kancellária, helytartóság, kamara igazgatják az országot. Elvben és elméletileg ezek a nyugati magyarok sem mondtak le az ősi szabadságszeretettől követelt nemzeti önállóságról... De arra már nem volt erejük, hogy a függetlenséget teljességében követelték volna. És amint az idők haladtával, a szatmári béke után mindinkább kifejlődött ez a kormányzati kettősség: független magyar hatóságok rendelkezései, de oly módon és oly tartalommal, ahogyan a bécsi hatóságok nekik, a király személyén keresztül, megparancsolták – ezt a helyzetet elviselhetővé már csak bizonyos önáltatás tehetette.

A vezető réteg – a XVIII. században már nemcsak a labancoknak, hanem a kurucoknak is leszármazói, tehát az egész politikai nemzet – óvakodott tudomásul venni a nemzeti önrendelkezés ez állandó sérelmét, s ehelyett a közjog illúzióiban burkolózott. Megelégedett azzal, hogy időnként, így 1711-ben, 1722-ben

a *pragmatica sancti*óban, 1791-ben a híres 10. törvénycikkben, s emellett a koronázások alkalmával napnál világosabban elismertette teljes és tökéletes függetlenségét, megfogadtatta a királlyal, hogy azt mindenkor tiszteletben fogja tartani, – s ebben meg is nyugodott... Az illúzió rendkívül veszedelmes volt a jellemre és a nemzet jövőjére egyaránt; a szabadságszeretetet elaltatta, a politikai érzéket és a védekező ösztönt meggyöngítette; a vezető osztály fegyver, fegyver, fegyver helyett jogi érveket, üres formulákat, fikciókat halmozott fel fegyvertárában és végül is hajlamossá vált egyéb súlyos nemzeti kérdéseknek is a valóságtól távoli külsőleges, palliatív, vagy pedig káprázatos, illuzionista kezelésére. Nádasdy és Zrinyi még csak azt hibáztatták, hogy az egyes nemsekben terjed az ügyvédi gondolkodás, kétszáz év múlva az egész vezető réteget átítatta a jogi rabulisztika, s a nemzet, mely fegyvertől, lótól, ősei szokásaitól elszokott, büszke lett arra az új fikcióra, hogy „jogász nemzet”.

A keleti fél sem maradt el a nyugati mögött az ősi jellem továbbformálásában, azaz rongálásában. Amint a labancgondolkodás a tényleges viszonyok nyomására, kényszerűségből fordult az illúziók felé, mert nem volt ereje a valóság megváltoztatására, úgy a kurucok is csak az ő sorsuknak engedelmessé váltak, mikor vakmerő, meggondolatlan támadásokkal és hirtelen szétfutásokkal leszállították a hagyományos vitézség nemzetvédelmi jelentőségét, s a politikai belátást hányaveti optimizmussal, alaptalan bizakodással, s végül is fekete lemondással vagy a valóságot szidalmazó, de tehetetlen „következetességgel” helyettesítették. Kuruc- és labancénekek egyforma hitelességgel rajzolják meg ezt a fényes katonát, a „nyalka kurucot”, kinek friss a járása, sebes a futása, vitéz a karja, ezüstös a kapcája, gyönggyel fűzött a bocskora (dicsekszik maga a kuruc), aki olyan volt, mint a szép strucc, hosszú pántos karddal, majd tízfontos, csattos forgóval, kócsagtollas prémes csákoval, cifrán varrott nagy tarsollyal, míg ez világból ki nem futott, sok cifra káromkodás, nyelvelés, senki személynének nem becsülése, a jövőre nem gondolás után (mint a labanc kárörömmel mondja). „A jövődöt nem gondoltad”, ez a szemrehányás éri Thököly bujdosóit, Rákóczi kurucait, ami eredetileg igaztalan vád volt, hisz épp a szebb jövő miatt vetették el jelenüket és indultak bujdosni és álltak szervezetlenül csapatokba. De idővel kiderült, hogy a jövődöt a bujdosók és kurucok eszközeivel sem lehetett biztosítani, – mint a labancokéval sem, – s a számukra is keserű valóság elől a kurucok is illúziókba menekültek, optimista, önmagát túlbecsülő, az ellenfélt lenéző és kigúnyoló, ködös jövőváró reménységekbe. A hasonlóság labanc- és kurucsors között abban is megvolt, hogy míg a labanc-illúziók a szabadságszeretet érvényesülését akadályozták meg, addig a kurucoknál a haza lett a cél a győzelem minden reménye nélkül, a szabadság nemzeti jelentősége frázissá vált és idővel megelégedett a – cinkotai itcével. A látókör és politikai érzék végül is összeszűkülte, emberi és kulturális szükségletek, a nemzeti ösztön ez alapjai is háttérbe szorultak, – a világháborút

megelőzőleg az akkori „kuruc” szellemiség képviselői, a 48-asok még Rákosi Jenőt is felülmúlták a kuruc Ady kigunyolásában...

Míg a vezető osztályok nemzeti jellegét az ország kettészakadása, s az annak következtében előálló politikai nehézségek gyöngítették és betegítették, addig a „szegény nép” a ránehezülő szociális nyomás súlya alatt vesztett mind többet ősi jellemvonásaiból, s azoktól biztosított akcióképességéből. A török uralom alatt rájasorba jutva, minden politikai és öngazgatási szabadsága megszűnt, egyedül a menekültek nagy számától felduzzadt néhány új nagy parasztvárosban fejleszthette ki önállóságát és, igen szűk korlátok közt, szabadságszeretetét. A török elűzése után felszabadult ugyan a rájasorból, de ehelyett Verbőczy Hármaskönyvének kivételt nem ismerő, könyörtelen uralma alá került...

Kezdeményező tehetség e nemesi gyámkodás alatt alig mutakozhatott többé. A jobbágyok magángazdasági tevékenysége a földesúr gazdatisztjeinek felügyelete alatt állott, ugyancsak ez rendelkezett az uraság szolgálatáról, robotról, fuvarozásról, pénzbeli és természetbeli kötelezettségekről. A hadiadót az államnak, a mind súlyosabbá váló, mert az állami ellenőrzés nélkül kivetett háziadót a vármegyének a falusi bírák szolgáltatták be, akiknek esküdtek és szolgabírók, katonai és polgári biztosok parancsoltak; maguktól semmire sem volt hatalmuk. A községek igazgatása alatt jóformán semmi sem maradt; idők multával a földközösség is mindinkább bomladozott, a földesurak elválasztották allodiumukat, a saját kezelésbe vett földet a jobbágybirtoktól, magára hagyták a falut, igazgatásába csak annyiban folytak már be, hogy kinevezték házsor szerint a bírakat, miután magától már nem volt hajlandó a jobbágy a bíróságot elvállalni. Így haldokolt az önkormányzat szelleme; szabadságszeretet, politikai bölcsesség tárgytalanná vált, legfőlebb a vitézség maradt meg a császári hadsereg magyar ezredeiben szolgáló jobbágy keblében. És ezt nem kell kevésbé vennünk, hiszen a nemes később már annyira sülyedt, hogy a katonáskodás terhét is teljességgel a jobbágyra tolta. A mai volt jobbágycsaládok ősei közt így aránytalanul több volt a katona a XVIII. és XIX. században, mint a nemes és kisenemes családok ősei között. Viszont a jobbágysorból való felemelkedhetés teljes reménytelensége, a földesúrtól minden tőke hozzáadása nélkül szabályozott extenzív gazdálkodás, melyben javítás és kezdeményezés ki volt zárva, a másnak dolgozás leverő tudata végül már emberi méltóságában és öntudatában is megtámadta a jobbágyságot s ellustult, munkakerülővé vált, egyetlen reménysege volt, hogy mint „hajdu” bekerüljön a nemesúr udvarába, házi szolgálatra, ahol legalább a robottól, mezei munkától volt szabad, s emellett a földesúr pártfogásával a hadiadó alól is kibújhatott... A vidéki nemes élete is fennakadás nélkül zuhant mind mélyebbre, a Zrinyitől megfigyelt fokról a Széchenyi könyveiben leírt állapotba, amikor már épp a nemesi élet vált a nemzeti bűnök melegágyává. A jobbágyról, az itt vázolt fejlődés ismeretében, nem mondhatjuk, hogy megromlott, nemzeti jellemét elvesztette volna s a tényeknek inkább megfelelt, ha azt mondjuk,

hogy társadalmi lesültyedésében a nemzet köre *alá* ereszkedett le, ahol nemzeti jellem szóba sem jöhetett többé számára. A szabadságszeretet, politikai belátás, reális gondolkodás a jobbágy életében túl magas fogalmak lettek, melyekhez anyagi és szellemi nyomora következtében, észjárása nem emelkedhetett fel többé. Az ősi jellem ily körülmények közt legfőllebb virtuálisan élhetett benne, rejtve és senkitől észre nem véve, de készen arra, hogy ha egyszer megint visszakerül emberi méltóságába, át tudja venni a nemzet sorsának vezetését a közben elgyöngült és elzagyvult vezető osztálytól...

FELISMERÉS ÉS TEHETETLENSÉG

A POLITIKAI TÖRTÉNET MOHÁCS UTÁNI katasztrófái és a társadalmi helyzet, a jobbágytság állami elnyomottsága s ebből folyólag legalább is közönye a nemzeti célok iránt, alakította ki a XIX. század helyzetét, mely minden optimista szemlélet csúfjára, még a mára is kihat. A magyar jellem, amint a lovas-nomád alapokon a kereszténység behatására a Duna-medencében kifejlődött s megalakította vegyes faji eredetű elemekből a magyar nemzeti egységet és a magyar államot, szinte páratlanul szerencsés történeti képződmény volt, elég nagy szilárdsággal és ellenálló képességgel, hogy a középkor politikai kríziséen és társadalmi átalakulásain keresztül, változatlanul megtartsa alapvető tulajdonságait. De a török hódítás, az ország ketté és három részre szakadása, az államiság meggyöngülése a külföldre helyezett kormányzat következtében, mindez alapjaiban rázta meg a nemzeti jellemet, melynek egyes vonásai harmóniából zavarba oldódtak, lassanként elvesztették hatékonyságukat és idővel erényekből a nemzet fenntartására ártalmas, „nemzeti vétkekké” változtak. Innen érthető, hogy az utóbbi másfél század megfigyelői csupa ellentétes egymást kizáró jellemvonásokat vettek észre a magyarság arculatján s ezt a zavart eleinte, szinte már Bessenyeitől kezdve azzal próbálták megmagyarázni, hogy a magyar keleti nép, gyökereit vesztve ért ide Nyugatra, ahol máig sem tudott megnyugodni az idegen lelkiségnek meg nem felelő környezetben: innen van jó és rossz, erény és bűn párhuzamossága. Eddigi fejtegetésünk talán eléggé bebizonyította ily romantikus felfogás helytelenségét... A következőkben csak néhány fordulatra szeretnők felhívni a figyelmet, melyet jellemünk legújabbkori alakulására fontosnak tartunk.

A nemzeti hibákat már legelső felfedezőik, így Zrinyi és Rákóczi, nemzetneveléssel akarták a magyar lélekből kiküszöbölni. Mivel ezek a hibák nem szervezetbeli, születés óta élő jelenségek, hanem csak idővel fejlődtek ki, bizonyos, hogy nemzetnevelés tárgya lehet megjavításuk. Ezt a nevelési munkát azonban nem pedagógusaink vállalták magukra, hanem költők, írók, a nemzeti létben mélyen gyökerező államférfiak. Bessenyei Györgytől elkezdve nincs nagyobb költőnk, aki hozzá ne járult volna a nem-

zeti hibák felfejtéséhez és részletes megismertetéséhez s aki a maga körében ne próbálta volna meg azok megjavítását. A XVIII. század végén a költők a magyar vitézség dicsőséges képét tartották a magyarság elé, hogy önmagára ismerjen és visszatérjen az ősi jellemhez, melyet Virág Benedek és társai, meg Berzsenyi Dániel párducos Árpád és római Cato sajátos keverékének rajzoltak. Virág optimizmus csakhamar helyet ad a „rút szibarita váznak” és Kölcsey pusztuló népének, melynek jobbléte már nem is magától, hanem egyedül Isten irgalmától függ.

A nemzeti bűnökben elmerül a nemzet, a „dicső nép, mely tanult izzadni s izzadás közt hősi bért aratni”, megromolva helyet ad új idegen „más szózatú és más keblű” népnek; sírját Vörösmarty víziója szerint legalább gyász, könnyező népek veszik körül. De ez is illúziónak bizonyul... s már 1849 bukása megtanítja költőinket arra, hogy bűneink nem hogy fogytak volna, hanem gyarapodtak és erősödtek. Arany János és fia, László, már keserű, gyilkos vagy öngyilkos szatírával nézi nemzeti jellemünket Csori vajda és dádei, meg Hübele Balázs groteszk alakján át; még a tragikumot is megtagadják népüktől. Mindez azonban csak a vezető rétegek, az „intelligencia” köreiből megnyilatkozó nemzeti jellemre vonatkozik, arra az osztályra, mely történetünket alkotta és életünket irányította ezekben az időkben, s mely vékony rétegeződésében valóban már alig tudta hordozni a nemzeti sors súlyát. Közben Petőfi átmenetileg jobb véleménnyel van a nemzeti jellemről, nem ugyan erről a nemesi „úri” jellemről, melynek ősi bűneiről, gögös tétlenségéről, patópáloskodásáról, szellemi összeeséséről felejthetetlen zsánerképeket festett; ő végre felfedezi a beteg középosztály alatt a nemzet egységes ösztönvilágát és azt a népet, melyet jobbágysorsa háromszáz esztendőnél tovább kizárt a nemzeti közösségből.

Petőfit ebben már megelőzték az államférfiak, élükön Széchenyi István az ő nagy felfedezésével a kilencmillió „jó és hű” jobbágyról, aki a magyar jövő záloga. A vezető osztály betegségeit kívülről, könyörtelen szemmel tekintvén meg, Széchenyi elkészíti a nemzeti bűnöknek mai napig legteljesebb diagnózisát, valamint a gyógyulás nemzetnevelői eszközeit is számba veszi... Rámutatott az abszolút sikerű gyógyszerre, melyet ő még nem alkalmazhatott, utána pedig senkinek sem volt bátorsága többé alkalmazni. Ez a heroikus szer Széchenyi szerint abban áll, hogy újra elő kell venni a magyar parasztságot, melyben oly ősi erények, oly hamisítatlan monumentális formákban nyugszanak, hogy a fiatal gróf alig tudta azokat könnyezés nélkül szemlélni. A vezető rétegek betegsége tönkre teheti a magyarságot, de minden vihart bizonyosan ki fog állani akkor, ha megint igénybe veszi a parasztságban rejtve élő ősi magyar jellemet. Széchenyi a vezető réteg megjavításáról sem mondott le szívesen, de gondolatainak analíziséből világos, hogy amennyiben a vezető osztályt végkép használhatatlannak találta, a nemzet jövőjét az „utolsó reménységtől”, a parasztság aktivitásától, történeti szerepének visszaadásától várta...

48 meghozta a reformot, a katasztrófát és az idegen elnyomás korszakát. A legjobbban, Arany János, Kemény Zsigmond, a bukást a nemzeti jellem hibáinak tulajdonították, körülbelül azoknak, melyeket egykor a labancok a „nyalka kuruc” jellemén vélték felfedezni, A bajokból a nemzetet külpolitikai szerencséje és a reformnemzedék még megmaradt nagyjai vezették ki a kiegyezés által, de az ő gyors elmúlásukkal semmi sem tudta többé feltartóztatni a nemzeti jellemnek az eddiginél is rohamosabb megzavarodását. 67 után minden bajt rózsaszínnek, minden előnyt fekete lánknak lát a politikai bölcsességében mindinkább visszafejlődő vezető osztály. Önismeretünk soha nem volt oly csekély, mint a dualizmus korában. Az idegen eszméket nem tudtuk a magyar föld szükségleteihez alkalmazni: a vezetők politikai bölcsesége elvesztette az ősi mértéktartást, az egyik nádszálként hajlongott a katasztrófa előszelében, a másik kemény derékkal megmerevedett és minden új utat, új gondolatot elutasított, a harmadik pedig csak az utolsó pillanatban jutott hatalomhoz, mikor már itt volt a katasztrófa.

A vezető réteg e politikai tehetetlenségének okait ma már eléggé ismerjük. A jobbágyfelszabadítás és azzal kapcsolatos átalakulása a mezőgazdasági termelésnek a birtokos nemességet lejtőre vitte s ennek alján néhány évtized után utolsó menedékként az állami és megyei hivatalokra talált. A süllyedés alatt a nemzeti kultúrával való kapcsolatai is meglazultak s végül már a század elején az új irodalommal és nemzeti művészettel, Adyval, Babitscsal, Móriczsal, Bartókkal, Kodállyal, nemcsak hogy ismerős nem volt többé, hanem velük szemben értetlen, ellenséges állást foglalt el (ami talán egy vezető, intellektuális réteg munkaképtelenségének legszélsőbb, nálunk eddig egyedülálló bizonyítéka). A régi nemesi réteg elszegényedése akkor ment végbe, amikor az ország kezdett bekapcsolódni a világkapitalizmusba, s amikor a gazdasági élet nagy jövőt nyújtó helyeit a mágánások és nemesek egyértelműleg átengedték a túlnyomó többségében idegenből jött kapitalista zsidóságnak. De nemcsak az ipari és pénzübeli nemzetgazdaságot, a szellemi élet sok terét is a zsidóság foglalta el; a régi vezető osztályok passzivitása annyira ment, hogy még hazafiasságuk formáinak kialakítását és irányítását is átengedték a jövevényeknek. Az új állam, a liberálisizmus elveit szociális korlátok nélkül alkalmazva, a volt jobbágyság gazdasági elsíklását sem tudta megakadályozni s arról szó sem lehetett többé, amit pedig Széchenyi és társai minden reform végrehajtása esetén természetesen tartottak: hogy a volt jobbágyság a nemzeti közösség tagjává tétessék, érdeklődése a nemzeti kérdések iránt felkeltesse és végül is saját tisztább nemzeti jellemével szolgálja a közösséget. A szegény nép továbbra is kívül maradt, passzív tagként, akinek parancsolnak és akit vezetnek; az ősi szabadságszeretet frázisait hajtogatva, a vezető osztály nem gondolt a szegénység szociális nagykorúsítására. A bajokat betetőzte, hogy ez a megzavarodott vezető réteg, a megszorított állami feladatokat számszerűleg sem tudta többé ellátni, s így

kénytelen volt saját soraiba idegeneket bevenni, előbb a Bach-korszakból itt maradt nagyszámú német és cseh hivatalnokot és gazdasági embert, azután a hazai német kisebbségből felemelkedőket, a városi polgárság megmagyarosodott családjai után a falusi sváb községeknek a hivatalokhoz sodródó egyedeit.

Mi sem természetesebb, minthogy ebből az új keverékből elsősorban az államvezetés öröklött művészete veszett el és hogy politikai érzék híján a korszak egyetlen lényeges kérdését sem tudta dűlőre vagy pláne nyugovóra vinni: a dualizmusból folyó kérdéseket, a felekezeti békét, a nagybirtok és nagytőke korlátozását, az akkor még nemzetileg jól használható középbirtok megmentését, a paraszt-szegénység gazdasági felszabadítását, a kivándorlást, a földreformot, a mezőgazdasági és ipari munkáskérdést, a zsidó és nemzetiségi kérdést, a demokrácia és embe-riesség követelményeit. Mindez megoldatlanul maradt a háború utánra...

SZEKFŰ GYULA

Szekfű Gyula fenti tanulmánya a Magyar Szemle Társaság kiadásában jelent *Mi a magyar?* c. kötetből való (szerkesztette: Szekfű Gyula, *A Magyar Szemle Könyvei*, XV. Budapest, 1939, 558. l.). A magyar önismeret kérdésköréből veszik tárgyaikat a kötet tanulmányírói: Ravasz László (A magyarság), Babits Mihály (A magyar jellemről), Eckhardt Sándor (A magyarság külföldi arcképe), Keresztury Dezső (A magyar önismeret útja), Bartucz Lajos (Magyar ember, típus, faj), Zsirai Miklós (Nyelvünk alkata), Zolnai Béla (A magyar stílus), Farkas Gyula (A nagy költők tanúságtétele), Kerecsényi Dezső (Magyar irodalom), Viski Károly (A magyar jelleg a néprajz tükrében), Kodály Zoltán (Magyarság a zenében), Gerevich Tibor (A magyar művészet szelleme) és Szekfű Gyula (A magyar jellem történetünkben).

Szükségesnek véltük e kiváló tanulmányok közül legalább a Szekfűt – ha némi rövidítéssel is – olvasóközönségünkkel megismertetni. Legközelebb alkalmat és módot keresünk arra, hogy a *Mi a magyar?* megjelenését igénylő önismereti szellem fejlődéstörténetét bemutassuk s hatását érzékeltesük.

ESZMÉK ÉS ELVEK

AZ ELTORZÍTOTT NEMZETDÉK-FOGALOM

AZ IGAZAT MEGVALLVA, egy kicsit feszélyez, hogy már az elsősorban leírom a *nemzedék* szót, mert ez az okvetetlenkedők eszejárása szerint föltétlenül ellenségeskedést, békebontó elentétet vagy legalább is haszontalan nyelvöltögetést jelent. Nem a támadástól félek: az utóbbi időben szokásossá vált értelmetlen, bár harcos szófecsérlés csak bosszantó jelenség, e miatt kár volna kérdéseket elhallgatni; a lépten-nyomon fölbukkanó *félreértés*, a fogalmakkal való alantas *visszaélés* az, ami aggaszt és megfontolásra késztet. Gondolkozunk és töprengünk: érdemes-e megszólalni, amikor a közösségi élet akusztikája annyira megromlott, hogy a kimondott szó nemcsak hangzásában ferdül el, de értelmében is megváltozik, mire másokhoz érkezik? Hiába erősítjük a társadalomtudomány általánosságban érvényes és megállapított igazságaival, hiába tisztítjuk a tárgyilagosság jóindulatával, a *nemzedék* szó sem kerülheti el közéleti akusztikánk rontó zátonyait s mire halló fülekhez jut, már nem egy szükséges és hasznos társadalmi alakulat szép keresztneve, hanem kihívássá, bosszantó hergeléssé durvul. Az oly gyakran megvádolt előítélet-rendszer volna a hibás? vagy talán személyi elfogultság okozza ezt a fogalomzavart? Isten tudja, de annyi bizonyos, hogy ma már a „nemzedék” fogalma szívesen fogadott az *előítéletek* sorában, s aki ennek ellenére is ajkára veszi s magát bátran valamely nemzedék tagjának mondja, azzal szemben (és sohasem: annak érdekében) *igazságosnak vélik a személyi elfogultságot*. Sőt népszerű módon ma már lehet azzal hivatkozni – nem csekély hamisítással –, hogy egyidőben csak fiatalok voltak, fiatalok és öregek, és nem nemzedékek, és lehet még népszerűbb módon azon csodálkozni, hogy újabban annyiszor és oly változatos körülmények között találkozni ezzel a bosszantó különbségtevő fogalommal: nemzedék. Értelmét nem találják, idomtalannak is tartják, magyarán mondva: meglehetősen haszontalannak ítélik.

MI IS AZON A VÉLEMÉNYEN VAGYUNK, hogy a mai időben nem éppen időszerű dolog a nemzedéki kérdés hánytorgatása, sőt bizonyos mértékig lelkiismeretlen volna is, ha ingerlő bírálattal és meggondolatlan követelőzéssel párosulna, vagyis szokványos köntösében jelentkeznék. Nincs undorítóbb jelenség, mintha a közös munkára hívatott népi csoportok célszerűség nélkül fecseglék önerejüket s minden különösebb értelem híján

élesztik a köztük amúgy is parázsló belső ellentétek tüzeit. Vanak idők, amikor mindenkinek le kell tennie harcra készített fegyverét s a nagyobb közösségi érdekek parancsszávára meg kell találnia a békés munka kijelölt helyét. A kínálkozó lehetőségeket felhasználni kell s nem tékozolni; ki nem ezt teszi, valóban ártalmas, ítélet alá való, közösségileg bűnös és veszedelmes.

Ámde az újabban pergőtűz alá vett nemzedéki-kérdésnek nincs efajta vonatkozása, mert Erdélyben évek óta eltűnt a közönségesen nyilvános ellentétbe fulladó nemzedéki kérdés. Kerek három esztendővel ezelőtt már volt alkalmunk világosan rámutatni arra, hogy a közvéleményünkben ellenlábasoknak tartott nemzedéki csoportok megfeledezni látszanak egymásról. Az „apák” hatalma (az irigykedésre tápot adó „hatalom”) *látszat*-hatalomnak bizonyult s a „fiak” forradalma (ez a dühös és néha nevetlen ellenkezés) is bizony csak *látszat*-forradalom. Nincs hatalom, mely indokolná a forradalmat, és nincs forradalom, mely a hatalomért lángolna. Csak a kapcsolódás hiányzik az egymásmellettségben s ez se késhet sokáig, mert hiszen időszerűtlen, hogy az „öreg” gyanakvó szimatolással megbízhatatlanságot kutasson a „fiatal” körökben; és időszerűtlen, hogy a „fiatal” meggondolatlan túlzással elnyomónak mondja ki az „öreg”-et. Lehet-e megbízhatatlan az, akinek nincs különösebb megbízatása; és nyomhat-e el olyas valaki, akinek nincs erre megfelelő hatalma?

A látszat csalt s éppen a fiatalságnak volt ereje ahhoz, hogy az eddigi némiképpen hamis szemléletét újjal cserélje fel s megindítsa azt a szellemi folyamatot, mely az egyetemes társadalmi törvények szerint alakuló nemzedéki stratégiában jobbra elődnélküli és éppen ezért páratlan. Gondoljuk csak meg! A két évvel ezelőtt lezajlott nagy „nemzedéki” megnyilatkozás, a *Vásárhelyi Találkozó*, már nem az idősebb nemzedék ellen készített fegyvert, hanem a nemzetélet védelmére vértetzk fel magukat az ott megjelenők s hangoztatták, hogy *közéletünkben nem a korosztálybeli megújulás a fontos, hanem a szellem frissülése, a kölcsönös megszilárdulása, a látás tisztulása és a reális nemzetpolitikai tervszerűség érvényesülése*. Az csak esetlegesség, hogy a lelki megújulás nálunk csaknem elképzelhetetlen a korosztálybeli megújulás, közéletünk megfiatalítása nélkül. De tovább megyünk s közelebbi példára mutatunk rá. A nem is olyan rég, néhány hónappal előbb közreadott *Nemzedéki vallomás*ban, még tisztultabban jelentkezik ez a felelősségteljes erkölcsi magatartás. „Ebben a történelmi időben – mondják az aláírók – az új férfinemzedéket illeti az első szó, hogy az egységnek sürgető szavát hallassa. Hús esztendő alatt nagy utat tettünk meg... Kemény szellemi harcokat kellett vívnunk a tényekkel, az előttünk járó nemzedékekkel, egymással és önmagunkkal egyaránt. De annyi küzdelem után, most már elmondhatjuk legalább: a körülöttünk ható tényeket ismerjük és az előttünk dolgozó nemzedéket türelmetlenségünkkel többé nem zavarjuk. Ha valaha szép és nyugtalanító díszek voltunk a nemzet építményén, most erős híd vagyunk, mely az előttünk járókat őszeköti a nyomunkba lépő ifjúsággal.

Népünk kiáltó szükségei és a feladatok sürgető parancsa ösztönös erővel sodortak egymáshoz minket és rendeltek közös munkára. *Többé nem arra nézünk, amiben eddig különböztünk, hanem tudatosan arra, amiben ma egyek vagyunk.* Nem fegyverszünetet, hanem békét kötöttünk egymással, mert mindnyájunk felett győzött a népünk iránti felelősség.”

A SZÓBANFORGÓ KÉRDÉS tehát semmikép som fortyogó katlan, mely kibuggyanni kész, hogy fojtó gőzzel töltse be nemzeti életünk szerény hajlékát, hanem inkább a tűz, mely éltető meleget áraszt, s mikor kell, mozgásra ingerli a dermedteket. Nálunk nem forradalom rejlik a nemzedéki csoportok szándékában, a *gond* tereli egybe a korosztályokat, s legfőnnebb csak annyiban különböznek e csoportok, az öreg és a fiatal, hogy az egyik gondja a muló életé, a másik gondja meg az előtte álló új életé. Szemléletbeli természetes különbség ez s az egyik inkább hátratekintget, a másik inkább előre; az idősebbek gondolkodását némiképp elvonttá teszi a más éghajlati viszonyok közt felnőtt hagyomány, a fiataloké e hagyomány körét tágítva, szélesbítve közelebb jutott a valósághoz; az öreg madár fáradt, a repülést nem kívánja, a fiatal, mégha szárnyatörött is, csak szárnyalni kíván s ha nem teheti, szenvedti azt. Élet- és lélektani törvények alapján történik mindez s ha nem volna így, pusztulást jelezhetnénk.

Cinizmussal ezt a kérdést kezelni és elintézni nem lehet. A bölcs fölényesekkel szemben állítjuk, hogy midőn a nemzedékben valóságos testet ölt *az új eszmei egység* s a gondolatok országútján tétova szemmel tájékozódó korosztályok egymásratalálnak, ezen a síkon ugyanaz történik, mint a családi életben a születés pillanatában. A közösség felelősei, az *atyák* magabízóbban tekinthetnének szét, mert van, akiben a megtalált gondolat majdan eszmévé érlelődik, van, aki a megvont alapokra hagyományos tervek szerint épít, van folytatás, a sor nem zárult be, időben gondolkozva: nincs aggodalomra ok. *A közösség életében a gyermek megfelelője nem a fiatalság* – mint sokan gondolják és hirdetik – *hanem a nemzedék.* A fiatalság csak élettani megújulást jelent, az elsenyvedt test újjászületik, de a lélek, az eszmehordozó emberi lélek csak a nemzedékben bukkan új életadó forrásokra s csak a nemzedék eszmei sugárzásában képes új alkotásokra, a nemzetélet egyetemes megújítására. Megállapított tény és igazság, hogy a satnyulás jele, ha a gyermek csak apjára hagyakozik, saját lábára állni képtelen, – előbb vagy utóbb kidől a támasz, elolvad az örökség, elnémul a jótanács. Mi következhetik? A közösségi élet síkján alig kevesebb, mint az egyének életében. Támasz nélkül ügyetlenkedés, vagyon nélkül szegénység, jótanács nélkül pusztulás. Éppen azért neveléstani alapkívánság, hogy a gyermek legyen önálló egyéniség: apja nyomdokába lépjen, de a saját lábán; örüljön az örökségnek, de gyarapítsa is; jószívvél vegye a jótanácsot, de legyen gondolkozó, tervelő és magabízó. Ez a helyes álláspont, s közösségi életünkben megfelelője körülbelül ez: a fiatal ne legyen csak fiatal, hanem legyen, ha tud, nemzedék, mely az elődök nyomdokába lép,

de a saját lábán, elfogadja az örökséget, hogy gyarapíthassa, és és töri magát, hogy a kapott jótanács nehogy szolgálai utánzásra csábítsa, hanem önálló tervezgetésre, az új időnek megfelelőbb eszmélkedésre ösztönözze.

A baj azonban ott van, hogy a közösségi életben már nem érvényesülnek azok az elemi élet- és lélektani tényezők, melyek a család felelőseit, az apát és anyát boldogsággal töltik el s erőt meghaladó áldozatokra készítenek. *A közösségi életben az apaság és anyaság érzelmeit a vetélkedés, nemritkán az irigység gőgösen száműzi* s ezért, legyen bármennyire jóakaratu a szavát hallató új nemzedék, kesernyés légkör övezi, savanyú arcok tükrözik, hogy eszméi kellemetlenek, szidást, rágalmat hall; ha akarja, ha nem: az atyai hajlékban külön zúgot kell keresnie, hol testvéreivel békén és egyetértésben tervelhet. Persze vannak hálátlan fiak és hálátlan nemzedékek, kik önként keresik e szecesszió alkalmát, forradalmi lelküllettel szembefordulnak mindennek, ami – legalább is szerintük – avult és tűzrevaló. De nem ez a természetes és általános. Nagy kirobbanások idején így van ez, de egyébként *az örségváltás nem azonos fogalom a forradalommal, a cselekvés vagy ennek vágya* – mely minden új nemzedék mozgató ereje és jellemző jegye – *nem ellentét a hagyománytisztelettel*. Sőt beteges vonás, amikor ez a kettő nem társul: *a cselekvés*, mely eredeti alkotásokra mozdítja az építő hagyományokat, és *a hagyomány*, mely biztosítja, hogy az új alkotások szerves folytatást jelentsenek. De meg lehet-e értetni mindezt? Annyi téves képzet társul már e szóhoz: nemzedék; az apák féltik az óva őrzött hagyományt, a fiak – maguk megnyugtatóására talán – szabadjára engedik cselekvő vágyaikat s mikor megtorpanni kényszerülnek, dühösen bűnbakkot keresnek. Pedig kölcsönösen nincs erre teljes joguk és okuk sem. Ha a családias szellem uralkodna, nem is beszélnénk erről, volnának kis konfliktusok – hol nincsenek? – de minden lehető ellentétet elsimítana a szülői érzés, mely a nyugtalanban is a továbbélőt szereti, és a gyermeki érzés, mely minden keserű tapasztalat után is az életadót és a nevelőt tiszteli.

Komoly és beható revízió alá szorul tehát a nemzedéki szemlélet s a nemzedéki kérdést durván hánytorgató újabb módszer s az, ami, ebben a legkirívóbb, a nyesetlen modor. Nem utasítunk vissza semmit s lényegében nem vitatkozunk senkivel sem. Csak éppen a figyelmet hívjuk fel az említett „Nemzedéki vallomás” egyik, nem jelentéktelen passzusára: „Az élet tényei azt mutatják, hogy az erdélyi magyarság lélekben önmagához tért. Ez az igazság, mint minden igazság e földön magában hordja a munka és az építés törvényét. Félre nem érthető világossággal olvassuk ki hát belőle, hogy az élet tényei egységre mutatnak. Ez az egység pedig *családi és nemzeti* jellegű, amiből törvény szerint következik, hogy *az erdélyi magyarság új életformája a családdá alakult nemzeti közösség*.” Ha úgy tetszik, ez a megállapítás célkitűzés is, s ez a célkitűzés nyilván egyetemes érdekű és értékű is. Kár tehát – általánosságban mondjuk – kesernyés hangulatot tenyészteni és zsörtölődő hangon időről-időre kötödni; nincs most ennek az ideje.

Az új nemzedék, melyet nem hatalmi érdek és nem is kalandor konclesés, hanem ellenállhatatlan lelki kényszer hívott életre, s ennek a nemzedéknek tagjai, akik – jócskán előrehaladva a férfikor esztendeiben – nem fiatalságukban, hanem eszméikben és erkölcsi világukban újak, ha hibáztak, csak egyben hibáztak, hogy az elődök iránti hála nem satnyult bennük szolgálissággá s a tisztelettudásban is megtalálták a helyes mértéket: nem utánozzák a konzerváló rend hangját, kézmozdulatát, lépését, tempóját. Hagyományosan gondolkoznak, csak a hagyományban nem *nemzedéki*, hanem *nemzeti* hagyományt pillantanak meg s éppen ezért különbséget tudnak tenni az értéktelen, valóban elavult, és az értékes, örök mozzanatok között. *S az epigonizmust kerülni vétek volna?* Nincs tragikusabb, mint addig sütkérezni egy eszme sugárzatában, míg az teljesen kialszik. Jön akkor a dermedtség s fagyos kézzel, fagyott ésszel új tüzet csiholni majdnem lehetetlen.

A NEMZEDÉK HIVATÁSA tehát eszmei. Szükségesnek véljük még ezt megjegyezni, ámbár lényegében gondolatmenetünk végére értünk s elmondtuk mindazt, mit az utóbbi néhány hónap tapasztalata megindokolt. A nemzedék hivatása eszmei, mert a nemzedék lelke és mozgató ereje maga az eszme, melyet képvisel. Szóval nem a fiatalság, a hevülékenység, a lázzongó lelkialkat, a türelmetlen elégedetlenség az új nemzedék valóságos ismertető jegyei, – ezek a „fiatal” jellemvonások a mi új nemzedékünkben jobbra hiányoznak is, – hanem az eszme, mely szükségszerűen újfajta magyarság szemlélettel és sajátos közösségi magatartással párosul. Már öt évvel ezelőtt éppen a Hitel állapította meg, hogy az új nemzedék – szellemi tartalmánál fogva – semmikép sem azonosítható bizonyos korosztályokkal: az új magyar nemzedék nem egy a fiatalsággal, annál jóval több, eszmei síkon időtlenebb; s ha van nemzedéki mozgalom, ez sem korosztályi mozgalom, annál jóval tartósabb, szellemi mozgalom, tehát a korosztályinál sokkal mélyebbre hatoló, nem személyekért és személyek ellen, hanem a nemzetélet rendszerének megváltoztatására törekvő. A fogalmakkal lehet visszaélni, a lényeget lehet elhallgatni vagy elsikkasztani, de ez az igazságon mit sem változtat: *a nemzedék valójában eszmei társulás s a nemzedéki mozgalom szellemi mozgalom.* A korosztályi elfogultság és a gyakorlatias önzés talán semmitől sem áll távolabb, mint éppen az *igazi* nemzedéktől; a szellem nem tűrhet olyan korlátokat, mint aminő az életkor, szabadabb mozgásra vágyik, szélesebb kört formál, mint aminő egy adott korszak fiatalsága. *Pro domo* is mondjuk példaképpen: a közéleti elődök nemzedéke fölött nem nekünk, az utódoknak, kell bírálatot mondanunk, ezt a feladatot általános magyar viszonylatban elvégezték ama nemzedék gondolkozői, kezdve Szabó Dezsőtől el egészen Szekfű Gyuláig, s ugyanők megjelölték a feladatokat is. Ebből következik, hogy a nemzet ifjabb rétegének – tehát nekünk, az új magyar nemzedéknek – nem a felfedezés, a rádöbbenés, hanem a munka a feladatunk: a kiáltó szóra éberrel figyelni, a zarándoki komolysággal mondott

tanácsokat megszívlelni s a kijelölt útát jól szemügyre venni s azon biztos léptekkel elindulni.

Az új magyar nemzedéket a megelőző nemzedék sokszor gyalázott, sokszor semmibevert, állandóan gáncsolt kiváló magányosai nevelték, szellemi tekintetben ők formálták, hogy azzá legyen, ami: új nemzedék, velük eszmeileg egy, gondolkozásban, magyarságszemléletben és közösségi magatartásban azonos. Vagyis az eszme és a szellem, melyet néha fiatalok részéről dőre hivalkodásképpen, az idősebbek részéről pedig durva vádgyanánt „nemzedéki” eszmének, illetve amolyan okvetetlenkedő „fiatal” tévelygésnek szoktunk emlegetve hallani nem a mitálalmányunk, nem a *látható* nemzedék szüleménye, hanem az *eszméi* nemzedéké, mely nemritkán még Zrinyinél is régebbi magyarokat nyugodt szívvel megidézhet tagjai sorába, s ugyanilyen időtlen hagyomány a nemzedékinek mondott magatartás s ugyanilyen az a sokféle célkitűzés, mely jellemzi az új magyar nemzedéket. Egy régebbi s már elsatnyult nemzetformáló eszme elvirágzásának korában élünk s az új eszme-palánta, mely talán már századok óta törekszik a szabad napfény felé, most ért a magasba, hogy virágjait a nemzetélet díszére kibontsa. Időtlen mélységekből tör elő az új szellem, századok nevelték, alakították, míg odaerősödött, hogy az uralmat bátran kívánhatja. Nemzedékünk alázatos szolgálattelvő, belekerülvén e szellem ellenállhatatlan vonzókörébe.

Új nemzedék, mert az első, mely a maga körén belül közösségi eszmévé igyekszik érlelni az új gondolatokat, s új, mert az első abban is, hogy a megelőző nemzedékek eszmehirdető magányos jobbait, mint szellemi közösség, a magvetésben fenntartás nélkül segíti.

Dr. VENCZEL JÓZSEF

„FÖLDMÍVES- ÉS MUNKÁSOSZTÁLYUNK”

AZ ERDÉLYI MAGYAR mozgalmi sajtónak abban a részében, mely a munkásosztályt minél szélesebbnek kívánja látni és láttatni, közhellyé kezd válni a „földmíves- és munkásosztályunk” szólama. Ez a már megszokottá koptatott kifejezés, melyet ma gondolkozás nélkül hadarnak el, két, illetve három egymástól elütő társadalmi réteget kíván együvé: 1. a földmívességet, mely Erdély új határainak megvonása után a hajdani szabad székelyt és az egykori magyar jobbágyot egyaránt jelenti; 2. a sokkal jelentéktelenebb számu és rövidebb multú ipari munkáságot; és végül 3. a földmívesrétegből időnként kirajzó félfalusi bér munkás- tömeget.

Természetes, hogy akik a fenti szólam mögött egységesen szervezett tömeget szeretnének látni és másokkal elhíttetni, az elmúlt húsz év folyamán ismételten megkísérelték a valójában három külön termelési szerepet betöltő és külön életformában élő

réteget egyetlen „dolgozó arcvonalba” tömöríteni. Az összekovácsolás azonban, tömérdek, figyelmen kívül hagyott okból kifolyólag, sorozatosan csődött mondott. Nem sikerült, pedig az elképzelés szerint minden előfeltétel megvolt egy ilyen „nagy horderejű valóráváltás” keresztülviteléhez. A sikertelenségek után nem maradt más hátra, minthogy azokra hárítsák a felelőséget, akik nem tudtak és nem akartak felszámolni természetes adottságaikkal a távolból kecsegtető, délibábos kilátások kedvéért. Mélyebbre nem igen tekintettek, holott az okok mélyen a felszín alatt lapulnak meg.

A sikertelenség miatti felelősség áttolások és gyanúsítgatások helyett bizonyára eredményrevezetőbb azt tisztázni, hogy lehetséges-e egyáltalában ilyen összehangolás, továbbá, hogyha lehetséges, szükséges-e; nem lenne-e kalandos, tehát végeredményben káros?

Az államelmélet fejlődése következetesen a társadalom tagolódását és erősebb rétegződését vonta maga után. Minél fejlettebb az állam, minél kialakultabb a társadalom, annál több szinten helyezkednek el csoportjai. Ezek után nyitva marad a kérdés, hogy vajon nem fordul-e szembe a történelmi fejlődés törvényeivel, aki két azonos érdekűnek nem mondható csoportot, lényegesen eltérő adottságaik ellenére, azonos szintre akar helyezni, jóformán összeolvasztani, nem véve kellőképp figyelembe e rétegek sajátos szükségleteit, harcmódorát, eszközeit stb.

Ha egyetlen nyilvános kijelentés jobboldalról nézve baloldallivá, baloldallól tekintve jobboldallivá bélyegezheti a közéleti harcost, mennyivel inkább kell ügyelnünk akkor, amidőn olyan alapvető társadalmi összefüggéseket vizsgálunk, amelyeknek elhanyagolása meghíúsítaná társadalmunk átszervezésének, új alapokra helyezésének sikeres kimenetelét. Másrészt pedig a népi rétegek között tátongó különbségek őszinte feltárása nem egyenlő azzal a rosszindulatu munkával, amit szakadék-ásásnak szokás nevezni. A tényleges helyzet független a megismerés fokától és folyamattól. Az akkor is fennáll, ha behunyt szemmel haladunk el mellette. S ha valóban az a cél vezet valakit, hogy a tények alapján avatkozzék bele nehéz társadalmi kérdések kibogozásába, a szokványos türelem, vitázó módor és a mások részéről való jóhiszeműség feltételezése mellett az is szükséges kellék, hogy a kárunkra megállapított igazságokat és törvényszerű következetességeket higgadtan, szenvtelenül és előítéletek nélkül vegyük tudomásul.

Igya szemlélő minden érdemes szempont figyelmes megvizsgálása után elkerülhetetlenül arra a végső következtetésre jut, hogy a földmíves- és munkásosztály egységes arcvonalba óhajtott szervezésének kérdését a *hasonlóságok és különbségek* mértékével kell és szabad lemérni. Az ilyen összehasonlítás számszerű eredményei adják a két réteg összehangolásának lehetőségét avagy lehetetlenségét.

Beszéljünk csak két osztályról s a földmíves és munkásosztályról. Ejtsük el a harmadikat, a félfalusi bérmunkás-tömeget, mely az előbbiből számazik, de elveszítette annak magabiztos világszemléletét, viszont retteg a másodikét magáénak vallani. Marad

tehát a kettő, melynek szabatosan körülírt törekvései, haladási iránya, íratlan törvényei és harcmodora van.

1. A történelmi mult különbségeiből nem fonhatunk ugyan jelentős tényezőt a két réteg mai értékének szabatos meghatározására, de kiválásuk a többi rétegből határozottan utal fontosságukra, az államéletben betöltött szerepükre s egyúttal pontosan körülírja, hogy melyik réteg mikor vált ki, melyik rétegből stb.

a) Ne kezdjük azzal, hogy őseink már az etelközi szállás idején inkább a földművelést és állattenyésztést kedvelték a többi ősfoglalkozás rovására. Ne menjünk vissza a honszerzésnél. Maradjunk csak ott, hogy a Kárpátok hegykoszorujában megtelepedett magyarság a hadi kalandozások kudarca után, keresztény lett s ezzel egyidőben véglegesen letelepedett népnek tekintendő. Mivel törzsrendszerünk az egynemű (homogén) népösszetétel mellett szólt, a gyorsan oly kizárólagos alappá váló mezőgazdaság fejlesztése és berendezése is a tiszta magyar népi elemekre, a független harcosokra hárult. S bár ezek felhasználtak idegen népelemeket is, azok beolvasztására századok álltak rendelkezésre. Ez a szabad réteg, ki az íj helyett ekét fogott, a hűbérrendszer magyar változata alatt ugyan jobbággyá züllött, de magyar maradt.

b) Ezzel szemben a magyar ipari munkásság – értve alatta a szakmunkásokat – viszonylag is későn fejlődött ki. Ezzel semmit sem vitatunk el az ipari munkásság erkölcsi súlyából, s azzal sem, ha megállapítjuk, hogy kialakulásában egy bizonyos százalékig képviselve van a magyarhoni német vér és a tót nép is (ez utóbbi főleg a mezőgazdasági vándormunkások számának emelkedése és beolvadása révén). Fontos tényező azonban, hogy egyetlen dunavölgyi állam sem tarthat igényt az ipari állam névre. Ebből következik, hogy a munkásság – noha e sorsot nem érdemli – csak mostoha gyermeke az államháztartásnak. Ki van téve egyesek úzérkedésének, a teljes bizonytalanságnak, kihasználásnak, s ennél fogva a politikai kalandorok jövőt ígérgető csábításainak is.

2. Az osztálytudat mindkettőnél kitörülhetetlen pecsétet nyom az egyén lelkére és könyörtelen következetességgel irányítja annak minden cselekedetét.

a) A parasztság magatartása a középosztály falusi foszlányai-val szemben egészen a legutóbbi időkig talány maradt, noha a dolgok nem rejtélyesek, nem titokzatosak, de senkit sem érdekeltek. A magyar paraszt rendes körülmények között csak a helyi közigazgatási hatóságokon keresztül találkozott az állammal, és a gyakran más vérű kereskedők, iparosok által a polgári társadalommal. Az érintkezésből pedig, főleg a Székelyföldön, az a tudat kristályosodott ki benne, hogy a föld népe a nemzet, a többi olyan nem egészen fölösleges tartozéka. Türelmes volt vele szemben, és elnéző, mert kevés számúnak, mindenképen jelentéktelennek tartotta. A magyar urat úgy tekinti, mint az egész világ népi rétegei fölött elterpeszkedő, egyetemes vezetőség egy elhatárolt részét,

mely – mivel magyar rétegeket tetőz be – magyarul is tud. Papját, tanítóját éppen azért tudja nagyon becsülni) mert nem tartja „azok” közül valónak.

b) A munkásság tisztább fogalmakat alkotott magának társadalmi szintmagasságáról, jelentőségéről. Nincsenek szende szemléletei. Nem táplál túlságos reményeket aziránt, hogy az ipar fejlődése folyamán nagyobb politikai szerephez jut. Ezért nem téveszti soha szem elől, hogy szakmai szervezkedése mellett semmiképpen se hanyagolja el politikai színezetet is kölcsönözni a munkástömrületeknek. Gyakorlati politikai vállalkozásaik üthetnek rést összefogásukon, de valahányszor más, nem munkás tömegekkel kell szembefordulniok, egységes arcvonalat igyekeznek mutatni. Száz sikertelenség sem szegi kedvüket, és hisznek a végső sikerben.

3. *Harcias magatartásuk* milyensége osztálytudatukból következik.

a) Nem jutottunk el odáig, hogy a parasztság mozgalmaira vonatkoztatva, osztályharcról lehetne beszélni. Ez nem csupán abból következik, hogy a parasztság (első sorban itt a székelyekről van szó) nem ismer osztályokat; a parasztság „tudja”, hogy ő a nemzet és „él, ha hagyják”. Mikor fel is dühödik, szinte kötelező keretnek tekint a nemzeti adottságokat, a nyelvet, vallást, hagyományokat. Dózsa György és a 18-as forradalom parasztja a nemzeti keretek határain belül akar leszámolni többé-kevésbé képzelt ellenfelével. Belső ügy ez, melybe senkinek semmi beleszólása. A 48-as szabadságharc népi honvédje ezért kezelte olyan megvetőleg a muszkát, aki beleszólt.

b) A munkásság elsősorban csak függőleges irányú társadalmi tagoltságot akar ismerni. Szerinte van egy vezető réteg, mely némely államban azonos az ú. n. nagytőkés középosztállyal, s ennek egy darabja francia, mert franciául beszél, más része német, mert Goethe nyelvén szól, harmadik része angol, mert angol lobogó alatt zsarol, és végül, többek között, egy igen kis darabkája magyar, mert magyar honpolgár, magyar dolgozó rétegekre nehezedik, magyarul is beszél, de a tőke szempontjából érez. Ezért először vízszintes irányban keres egységet. Országhatárokon túlról vár és túlra nyújt segítséget azoknak, akik vele egy szinten sínylődnek. Összeköttetést keres a francia, német, cseh, román, orosz stb. munkással, mert ezek mind munkások. Előbb a társadalmi kérdéseket kell megoldani, – mondják, – csak azután a nemzeti törekvéseket, sőt ez utóbbiakat feláldozhatják az előbbiekért.

4. *Egyes sajátosságos helyzeti különbségek* is lényeges vonásként járulnak a két osztály viszonyának tisztázásához:

a) Számuk és arányuk a magyar nemzettestben, de különösen a csatolt területen nagyon elütő.

b) Körülbelül ezzel egyenes arányban áll nemzetgazdasági szerepük is, melyet itt a magyar népközösség szempontjaiból külön is bírálat alá kell venni. Sem termelés, sem fogyasztás terén nem lehet közös mértéket felállítani. De míg a munkásnak lát-szatra mindegy, hogy honnan fogyaszt, a nép hajlik a nemzeti kereten belüli önállásra (szövetkezetek stb).

c) Politikai beilleszkedés terén a munkásság nagyobb szilárdságot árult el. Míg a parasztság között, megfelelő felvilágosultság hiányában, sorbontó törekvések is találtak néha jóhiszemű támogatókra, a munkásságot sem pénz, sem ital, sem fenyegetés, sem ígéretés, fecsegés nem tudta előre elhatározott nézeteitől eltántorítani.

d) Életszintjük és műveltségi értékük is ugyanilyen áthághatatlan különbséget mutat. De ne zavarjuk össze a kettőt. A munkásnak is, a népnek is rideg, sőt az előbbinek ellenszenves a polgár és a polgári fogalma. Mégis az anyagilag megalapozott munkás olyan szabályos nyárspolgár lesz, mintha annak született volna. A munkás városi felfogású, városi lüktetésű és – bár csökkentett mértékben – városi műveltségű ember. Ruházata az egyetemes nyugateurópai divat után igazodik, „nemzeti sallangok” nélkül. A nép ezzel szemben, mint az ősi gondolkozás, egyszerű lélek, természetes észjárás és régi viselet letéteményese, eredeti kultúráját ösztönösen őrzi. Népi művészetünk művelője (és, sajnos, majdnem egyetlen megőrzője). A munkás inkább mozgalmi ember; neki az eszmei tartalom a legfontosabb, nincsenek nemzeti sajátosságai, csak esetleges meghatározói. Egyetemes emberi törvényeket akar magára nézve kötelezőleg kimondani és hajlik a világpolgár tágabb, de bizonytalanabb élettere felé.

5. A fennebbi tényleges, tehát anyagi különbségek mellett olyan *lelki és felfogásbeli eltérések* is mutatkoznak, melyek elriasztják a kiegyenlítő szándékot.

a) A metafizikai világgal szembeni magatartás már világnézeti síkra tartozik. Míg a parasztság általában az istenhit és keresztény szellem megingathatatlan pilléreire támaszkodik, a munkásság törhetetlenül vallja a történelmi anyagelvűséget és mindent, amit ebből le lehet és le kell vonni. Finom okfejtéssel kidolgozott nézeteit nem hajlandó keresztény szellemű, építő szándékú nemzeti szempontok szerint átjavítani. Ezek után nem azonos a fogalom, mely a két rétegnél a nagy szavak mögött meghúzódik, mint: jog, vallás, erkölcs, nemzeti cél, emberiesség, haladás stb.

b) Utoljára hagytuk a közösségi élet megnyilvánulásait. Ma – úgy látszik, hosszabb időre – a területi állam eszméje (olasz), a tömegfelfogású nemzeti állam (német), az osztályuralkodó rendszer (orosz) stb. a tömeget, a mennyiséget lökte politikai síkra az egyén, a kiművelt emberfők, személyiségek helyett. Úgy látszik, mintha a díszlet mögötti rendezők alacsony rendű bosszújaként a tömeget, a sok kisembert az egyéniség, a nagyember ellen uszítanák. Vezetéik azt magvarázzák, hogy ma a tömeg minden (de ők nem hajlandók a tömegben nyomtalanul elvegyülni, feloldódni a szélesebb rétegekben). Teljes egyenlőségről beszélnek, miközben kis csoportok politikai fölényét akarják kiharcolni.

Ilyen távlatok mellett figyelemre méltó, hogyan viselkedik a két réteg akkor, ha területi állásfoglalásról van szó, azaz: mennyire volna alkalmas tömegfelfogású állameszmék megvalósítására? A mérleg itt megint a munkásság „javára” billen. A bürokratikus

alapon megszervezett szakszervezeti élet fölényben van a népi kalákával, szeresmajorsággal, közbirtokossággal, mely természetes úton, tétélek megfogalmazása nélkül jött létre. Hátha még a Nemzetközi Vörös Segély munkásságát tekintjük?

AZ ÖSSZEHASONLÍTÁS SORÁN eddig nem sikerült közös vonásokat, lelki rokonságot kimutatni, vagy ha igen, túlságosan nagy távolságok, szintkülönbségek mutatkoztak a két réteg, a földmíves- és munkásosztály között.

Pedig közös vonások is vannak. Vegyük azokat is szépen sorjába:

a) Pillanatnyi adottságaik között mindkét osztály, a szó teljes értelmében, *sanyarog*.

b) Mindkét réteg, az osztálytudat által megkövetelt határon túl, ösztönösen egy nagyobb egységbe, *népi közösségbe kívánczik*, mert életet akar.

Két pozitívum. Két figyelembe veendő tényező. Aki szervező gondolattal nyúl rétegeződésünk kérdéséhez, nem tekinthet el az ilyen ösztönző erők fölött. Ámde ezek távolról sem arra készítetnek, ami „földmíves- és munkásosztályunk” egynevezőre hozásával találná meg végső célját.

Két teljesen külön, a maga létét pontosan körülhatárolt osztály politikai együttműködéséről lehet szó, de ez nem jelent egyet a két osztály megkülönböztetés nélküli egybeötvözésével, sem a két réteg egyedeinek egy kétfejű tömegbe való öntésével.

Az ilyen elegytömegek csak szavazni és tagsági díjakat fizetni jók, de arra aligha alkalmasak, hogy egy eszméért küzdjenek, azt diadalra vigyék. Ez annál is inkább kizárt dolog, mert a röviden vázolt adottságok mellett ilyen összefoglaló eszmét lehetetlen adni. Nem tudnak olyan magasabb eszményképet adni, melyben mind a munkás, mind a paraszt megtalálná minden törekvését s melynek teljesülésében kielégülne.

Számolni kell azzal, hogy az erdélyi magyarság nem csak földmívesekből és munkásokból áll. Már pedig, ha ez így van, főleg erőszkos tömörítéseket végezni, ha az új, szétfeszített keretekbe sem férnénk be mindannyian.

INCZE LAJOS

TÁJ- ÉS NÉPKUTATÁS

A MAGYAR TÁJ- ÉS NÉPKUTATÓ INTÉZET elmúlt nyári munkájáról beszámolni, – csöppet sem látszik időszerűnek. Azért tesszük ezt mégis most, mert szükséges volt megvárnai a munkával kapcsolatos észrevételek és tapasztalatok lehiggadását, egységes képpé való formálódását. Egy félév után most már élesebb körvonalai látszanak e munka sok tekintetben egészen sajátos voltának, ami annak idején minden reményt megadott arra, hogy belőle valamikor a magyar talajból nőtt, sajátos egységes magyar

falumunka kialakulását várhassuk. Sajnos, ebből a reményünkből *Györffy István* tragikus váratlansággal bekövetkezett halála után – nem sok maradt. Györffy professzor volt az a hivatott és sok tekintetben páratlan személyiség, aki a táj- és népkutató mozgalmat nemcsak megindíthatta, de jó végre is tudta volna vinni. Páratlanságát abban látjuk, hogy egyéniségében egyesültek mindazok a feltételek, amelyek egy ilyen természetű kezdeményezéshez okvetlenül szükségesek. Györffy professzor mindenekelőtt nem néprajzi katedrája miatt, – tehát nem mesterségből, – nem is a korigények meglátott külső, követelései miatt, – tehát nem divatból, – hanem belső kényszerből, egyéniségének, származásának, gyökeres és hamisítatlan magyarságának a belső kényszeréből jutott az új magyar népi gondolat élharcosai közé. Ilyen módon szervesen, mintegy ösztönösen látta a népi gondolatnak egyetemes magyar életünkhöz való viszonyát, szellemünk, társadalmunk, műveltségünk valóságos alkatát és szerkezetét s mindebben az új népiség felé forduló gondolatok érvényesülésének halaszthatatlan és sorsdöntő szükségét. Személyiségének ehhez a meghatározottságához járult mármost temérdek tárgyi tudása, ami mindenekfelett néprajztudóssá, de éppen ebben a minőségben hungarológussá: az egyetemes magyar valóság ismeretének legszélesebb távlatu látójává tette. Talán nem tévedünk ha ki is mondjuk, néhány kevés között is, ő volt aki a „hungarológus” egybelátó és egybefogó jelzőjét leginkább megérdemelte a mai magyar tudományos életben, mert a néprajz legtávolabb eső részterületeit is egybefogva, adatait egybehalmozva, tételeken tudta bizonyítani, hogy a hungarológia legfőképpen néprajz; – a magyar valóság megismerésének leghitelesebb és leggazdagabb forrása: a magyar parasztnép és a népi jelleg vonásainak alapos ismerete. Ez a tudat s az ennek nyomán felhalmozott tárgyi tudás óvta meg őt attól, hogy a népiség kérdéseinek romantikába hajló útvesztőibe tévedjen. Az eredeti népi ösztönre épített tudás után, a harmadik szükséges feltételt nagy közéleti súlyában s befolyásában látjuk. Tekintélye, sőt személyes baráti kapcsolatai révén a legfelsőbb – s ezért gyakran a legellenállóbb és legérzéktelembb – körökben is volt lehetősége arra, – neki volt a legtöbb. – hogy utat törjön a népi kérdések számára. Ily módon lehetett Györffy István abban a helyzetben, hogy az ő szájából meghallgatták azt, amit sokan mások hiába mondogattak ő előtte.

Györffy István személyiségének e hármas adottsága tette lehetővé a táj- és népkutató mozgalom megszületését 1938-ban. Hogy mennyire a Györffy professzor sugalmazása és alkotása volt e mozgalom, legjobban mutatja az, hogy a megalakulás után nem sokára az illetékes tényezők teljesen az ő kezébe helyezik a mozgalom sorsát és irányítását. A Néprajzi Intézet kereteibe elhelyezett Táj- és Népkutató Intézet néhány hónapos szemináriumi előmunkálattal kezdi meg munkáját. Az elhangzó előadások igyekeznek a falukérdés minden ága-bogára kiterjedni s a leghozzáértőbb elemeket mozgósítani és bekapcsolni a közös előtanulmányokba. Hogy ezek az előadások mégsem tudták kellőképp előkészíteni az

1939 nyarán elkövetkező gyakorlati munkát, annak egyrészt az idő rövideje, másrészt a mozgalom bekövetkezett átalakulása volt az oka.

AZ ELSŐ NYÁRI TÁJ- ÉS NÉPKUTATÁS kissé gyorsan s előkészítetlenül érkezett el s ezért a próbálkozás, minden jóeredménye mellett is, még sok hiányosságot s kívánnivalót hagyott maga után. A munka Kiskúnhalason kezdődik, ahol kéthetes előkészítő tábor próbálja vázolni a feladatokat, egyszersmind a végzendő munka módszerét is. Az előkészítést maga Györffy professzor vezeti, aki a két hetet maga is kint tölti Kiskúnhalas környékén. Az előkészítő tanfolyamszerű kéthét után a csoport négy részre bomlik s az ország négy különböző vidékén kezdi meg a munkát.

Az egyik csoport tovább is Kiskúnhalason marad s *Tálas István* vezetése alatt főképpen néprajzi kutatást végez a halasi tanyákon s a környékbeli szállásokon. Számottevő anyag gyűl össze a népi gazdálkodás s a pásztorkodás köréből, népzenei felvétel is jócskán halmozódik, egy kisebb csoport pedig levéltári s szociográfiai tanulmányokat végez. Halas után a csoport Kiskúnmajására, majd Kiskúnfélegyházára megy át, ahol a néprajzi gyűjtés már sokkal kevesebb eredményt mutat, annál biztosabb és rendszeresebb lesz a társadalomkutatás. A halasi csoport működött a csoportok közül a legtovább s néprajzi gyűjtésének az eredményei valóban jelentősek. A csoport munkásainak érdeklődési területei: a népi gazdálkodás, a pásztorkodás, a néphit, a népnyelv, a népzene, a népi gyermekjátékok, népegészségügy, földtani táj kutatás, gazdasági szociográfia.

A második csoport a Nagykúnságban dolgozott, Karcagon, majd Derzstomaj községben. A tábor szakképzett vezető hiánya miatt egyre gyengébb eredményeket mutat fel, végül is elnéptelenedik. A csoportban a főbb érdeklődési területek: a néphit, a népzene, település- és helynévkutatás, általános szociográfiai felvételek.

A harmadik csoport Rábcakapi dunántúli községben kezdte munkáját. A legmódszeresebb és legegységesebb érdeklődési munka minden bizonnyal itt folyt, aminek főoka talán az, hogy *Hilscher Zoltán* és *Pócsy Ferenc*, vezetése már szakképzett és hozzáértő falumunkavezetés volt. Ők irányították annakidején Kemse dunántúli egykés község felkutatását is. A szociográfiai adatgyűjtést a tábor tagjai tervszerű együttes munkával végezték s az eredmények a beszámolók során meglehetősen egységbe kapcsolódtak. Kár, hogy ebben a csoportban viszont néprajzi szakértő, ill. érdeklődés alig volt. Érdeklődési irányok: általános szociográfia, antropológia, népnyelv és népzene. Rábcakapi után a csoport még kisebb egységekre bomlott, a szociográfusok a telepített Pünkösdi vásárra, néhányan Mosonszentjános határvidéki német községbe, a néprajzosok pedig Bősárkányba mentek át.

A negyedik csoport egy egykés Garam-menti felvidéki faluban, Újbarsbans környékén végzett kutatásokat. A szociográfiai kutatás jó eredménye érdekében itt *Erdei Ferenc* kísérelte meg, hogy

módszerességet biztosítson a közös munka számára. *Gunda Béla* a szociográfus csoporttól egészen külön, önálló tárgyi néprajzi gyűjtést végzett.

A MUNKA főbb általános vonásait összegezve, mindenekelőtt azokat a vonásokat kell említenünk, melyeket szerintünk nyereségnek kell tartanunk.

Első és páratlan jelentősége a Táj és Népkutató 1939. évi nyári falumunkájának, hogy igyekezett összefogni a magyar fiatal-ság minden szakképzett vagy legalábbis használható elemét, fiatal falukutatóknak olyan csoportjait, amelyek eddig külön próbálkozásokba forgácsolták szét erejüket. A Széchenyi szövetség, a Szegedi Fiatalok, a kemsei csoport stb. apróbbnak minősíthető és legtöbbször helyi érdekű falukutatásai után, a Táj- és Népkutató Intézet az egybekapcsolódást, az erők sűrítését és célszerűbb rendszerbefoglalását és a magyar falukutatás egyetemesítését látszott ígérni. Ugyanakkor azt is, hogy a figyelem ezután az országnak nemcsak egyes „reklám-tájai” felé fog irányulni, hanem tervszerű beosztással veszi rendre a magyar vidékek minden táját.

A falukutatás külön nyereségének kell tartanunk azt a nyugati mintáktól elütő sajátos magyarnak szánt módszert, amely Györffy Istvánban megfogant, amikor mind a négy tábor munkáját szabad és kötetlen keretek közé helyezte. Györffy professzornak meggyőződése volt, hogy a magyar falukutatás nem másolhatja egyetlen más nemzet módszerét sem, legkevésbé a nyugati módszereket, hanem meg kell keresnie, milyen egészen sajátos módszer alkalmazható legjobb sikerrel falukutatásunkban. Hogy a négy tábor közül ezt a sajátos módszert egyik sem találta meg, – sőt alig is kereste, – annak nem Györffy professzor az oka. Ilyen módon lett a szabad módszer-keresésből legtöbb helyt módszertelenség, amire még visszatérünk.

MERT NEM HALLGATHATJUK EL mármost a nyári munka tapasztalt hiányosságait sem.

Első és legfeltűnőbb hiányosság volt, hogy bár a táj- és népkutató munka minden használható erőt összefogott, mégis nagyon sok szakkör volt gazdátlanul. Arra vall ez, hogy falukutatóink csak bizonyos kérdéskörök iránt érdeklődnek. Szükséges volna talán már az egyéni érdeklődés indulásait központilag figyelemmel kísérni s gondoskodni arról, hogy ne csak divatos kérdésköröknek (pl. zenefolklornak vagy gazdasági szociográfiának) legyen szakképzett kutatója, hanem a falumunka minden legapróbb kérdéskörének is. Nem a részletek körök szempontjából, hanem a kutatómunka egységének és teljességének a szempontjából szükséges ez.

Itt kell szólnunk most már a módszer-kérdés tapasztalt nagy hiányosságairól. A magyar falumunka módszerét annak sajátos célja szabhatja meg, ez a cél pedig nem tisztán elméleti tudományos cél, mint nyugaton, hanem a nemzeti élet-halál-kérdés megoldásának talán legdöntőbb alkotórésze. Nem lehet tehát a magyar falukutatás mereven tárgyyszerű, ahol az egyes nép-

rajzi vagy társadalomtudományi kérdéskörök belső szükségai szabják meg a kutatás közelebbi céljait. Sokkal inkább, sőt talán egyedül monográfikus célkitűzésre és módszerre van szükség, ahol a kutatás egy táj és nép egyetemes megismerésére irányul. A nyári táj- és népkutatás pedig, ha hozott is tudományos kérdéskörök számára jelentős eredményeket, ezek az eredmények nem kapcsolódtak össze monográfikus egységbe. Ezt az új magyar monográfikus módszert kellene megtalálni, amely ha sok tekintetben hasonló is lenne a román falukutatás által alkalmazott monográfikus módszerhez, mégis más lenne, mert a magyar falu sajátos jellegéből nőne ki. A mostani tárgyyszerű magyar falukutatást csak úgy lehetne monográfikussá fejleszteni, ha a csoportokban működő szakemberek elméletileg összegeznék, gyakorlatilag kicserélnék s a falu- vagy tájegység szempontjából újra és újra feldolgoznák szakeredményeiket. Ehhez természetesen a csoportok minden szak irányába való kiegészülése és állandó együttműködése szükséges.

Még egy külső, sok tekintetben menthető, előttünk azonban mégis elmarasztalandó hibát kell megemlítenünk, ami kapcsolatban van az előbb említettekkel. A román falumunkában s az eddig végzett erdélyi magyar munkában a falukutatás mellett ott van a faluszolgálat is. Végezni kell ezt mindenekelőtt pusztán azért is, mert a falu alig tudja megérteni s jó szemmel nézni, hogy fiatal emberek reggeltől-estig titokzatos paksamétákkal járkálják az utcákat. A faluszolgálat, bármilyen formában történjék is, ha nem több, de legalább jelképe, magyarázó eszköze annak, hogy a falukutatás mindenekfelett magáért a faluért történik. Emellett lelkiismereti kényszer is követeli, hogy ne csupán feltárjuk a magyar falu mai életét, sebeit, hanem már maguk a kutatócsoportok igyekezzenek szolgálni a bajok orvoslását. Magyar tájainkra, falvainkra s bennük élő népünkre nem tekinthetünk csupán a tudományos kíváncsiság szemével, valami mélyértelmű lelki egység szükséges itt kutató és kutatási terület között, aminek tapasztalat szerint legjobb eszköze maga a szolgálat. Egyedül talán a dunántúli csoport volt az, amely ilyenszerű próbálkozást kísérelt meg, amikor tartalmas, nevelőszellemű esti előadásokat rendezett a falu számára. A többi csoportnak a faluval való érintkezése alig-alig lépte át a megnelemszűnő szakszerűtlen kérdezőtetőzés és érdeklődés merev, a nép számára sokszor nevetséges nagyképszerűségként ható kereteit. Van valami igazság abban, hogy a falukutatóknak nem elég a legteljesebb szakképzettség sem, ha nem ért még el a minden nemesen emberi hivatás és feladat első feltételéhez: a lelki emberséghez. A magyar falukutatás, mely Györffy István halála után most már megint nehezebb fordulóhoz érkezett, ilyen kutatókat várna s jaj, tájainknak és népünknek, ha ezek még sokáig késnek.

BERECZKY

SÁNDOR

M E T A M O R P H O S I S

T R A N S Y L V A N I A E

GYÖRFFY ISTVÁN
1884–1939

Györffy Istvánban mi volt a nagyobb: az ember, a tudós avagy a nemzeti gondolkodás alakítója? Nehezen dönthetnénk el ezt: a kúnsági ember emberi hatása, a néprajz-tudós művelőjének eredményei s az általa képviselt nevelői irányegységbe fonódnak, egyik a másikat erősíti, emléünkben elválaszthatatlan Györffy István az ember, a tudós és a nevelő. Így érzem, és így értem Györffy Istvánt, ki mellett Isten jóvoltából majdnem egy évig élhettem s most kötelezve érzem magam, hogy vallomást tegyek életéről s a műről, amit alkotott.

Az ember kúnsági volt. Karcagról indult el s apja szűrszabó. Két egyszerű tény, de pályafutása s munkássága megértéséhez fontos két adat. Kúnsági volt, egyszerű származék; s kúnsági maradt: a földtől és a néptől, amelyből vétett, sohasem szakadt el; innen egyszerűsége, fitogtatás-nélküli alkotó magyarsága. Még termete és arca is annyira kún, hogy tanítványai egymásközt *Kún-istennek* becézték.

Élete a tudós pályafutása. A kolozsvári egyetemen tanul, majd ugyancsak itt egyetemi segédkönyvtáros. 1906-ban Budapestre kerül a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának őreként. A Néprajzi Múzeumban majdnem három évtizedig dolgozik, itt írván meg kitűnő és

alapvető néprajzi tanulmányait, amelyekben az alföldi magyarság műveltségének és településének multját tárja fel. Hatalmas tárgyi tudása emeli élre és csodálatos egyszerűsége biztosítja hatását. Emberi egyénisége és tudós magatartása között nincs zökkenős különbség. Gondolkozása és tudományos nyelve magyar, legnehezebb írásait is izgalommal olvassuk, mert stilisztikai erénye, hogy a körmondatos, németesen nagyképű, tudományos prózának hadat üzen. Az ember emberi egyszerűségével, a tudós tudományos aszkézisével hatott. A magyarság-tudománynak körét így tudta nemcsak anyagi ismeretben, de népszerűségben is mind tágítani.

Anyagismeretben! Mert az első igazi magyar településtörténeti tanulmányokat ő írja a *feketekőrös-völgyi magyarságról* s az *alföldi kertes városokról* szóló műveiben. Ezek a tanulmányok módszertani szempontból és tudományos eredmény tekintetében ma is mintaszerűek. A *Nagykúnsági krónika* és *A szilaj pásztorok* című könyveiben a kúnsági magyar multat varázsolja vissza; az emberek magyar küzdelmeit a földdel, időjárással és némettel. Annak a sülyedő magyar világnak a multját, amit népi műveltségnek nevezünk.

Tudományához híven a *néprajzi valóságot* kutatta. Szakított a romantikával, amelynek olyan nagy

szerepe volt a magyar néprajz kezdetekben, sőt amely túlélvén önmagát, középosztályunk néprajzi és népi műveltségünk iránti érdeklődésének ma is döntő ismertetőjele. Ez a romantika népi műveltségünk és elsősorban is díszítőművészetünk ázsiai rokonságát és eredetét vallotta. Könnyen tehetette, mert a tudományos magyar néprajz megindulásakor még a saját népi műveltségünket sem ismertük eléggé, összehasonlító középeurópai néprajztudományról pedig még szó sem lehetett. A magyar néprajzi romantika nagymestere, *Huszká József*, a több évezredes ázsiai mult kódéba vezette vissza díszítőművészetünk (szücs- és szűrhimzések, fafaragás, kerámia) eredetét. Középosztályunk örömmel kapott ezen a nemzeti hiúságnak hízelgő rokonságon, mert parasztságismerete és népműveltségünkre vonatkozó tudása a multban éppen olyan felületes és hamis volt, mint napjainkban. Nos, *Györffy István* kivégezte ezt a haszontalan és tudománytalan szemléletet *A cifraszűr* című ragyogó művében. Hatalmas hasonlító anyaggal bebizonyította, hogy a cifraszűr virágai alig 150 évesek. Nem volt ez akkor népszerű dolog, sőt bátorság kellett hozzá. *A cifraszűr* nem is a fővárosban, Karcagon a saját kiadásában jelent meg (mint legtöbb könyve) és gyönyörű képei könyvomatosaik akkor, amikor Huszkának és társainak, köztük Malonnyai Dezsőnek tudománytalan, noha természetesen gyönyörű díszítőanyaggal ellátott néprajzi meséskönyvei az állam és a tudományos testületek támogatásával, a legjobb nyomdáknak, pazar kiállításban láttak napvilágot. Pedig ép *A cifraszűr* egy cseppet sem csökkent a számbavett díszítmények magyar és művészi szépségét, csak éppen a tudományos igazsá-

got állítja helyre s a felelőtlen képzelőerőt a valósághoz kényszeríti vissza,

1934-ben hívták meg a Pázmány Péter Tudományegyetem néprajzi tanszéke professzorának. Ekkor már rég szerkesztője az *Ethnographia-Népélet* c. ismert folyóiratnak s erre az időre esik tudományos eredményeinek összefoglalása is a *Magyarság Néprajza* több fejezetében. E műnek, mely egyszersmind az eddigi magyar néprajzi kutatásnak s a kiváló munkatársak (Bátky Zsigmond, Visky Károly, Szendrey Zsigmond stb.) kutatásainak is összegezése, egyik szerkesztője. Ő teremti meg azután az Egyetemi Néprajzi Intézetet, amelynek barátja, gr. Teleki Pál jóvoltából a központi egyetem épületében három szép terme van. Majd Teleki Pál rábízta a táj- és népkutató munka vezetését is.

Igy hát az ötvenéves Györffy István közvetlen nevelő szerepet kap s ebben ép oly nagy, mint aminő emberként s tudósként. *Nemzetnevelő!* Több évtizedes kutatói munkája során a jelenkori magyar parasztság műveltségét s ebben rejlő szellemiségét jobban ismerte, mint bárki, a divatos fiatal parasztsággutatók közül: és látta, hogy közművelődésünk, iskolapolitikánk és egész nemzetnevelésünk, a legkirívóbban pedig népnevelésünk, mennyire németes és gyökértelen. A magyar néprajz tudományos eredményeire támaszkodva nagyvonalu és az egész nemzeti életet átfogó nemzetnevelési munkatervet dolgoz ki. E munkaterv rendszerében a történeti műveltségen alapuló magyar magas műveltséget a népi műveltségre építette, mint igazán magyar és szilárd művelődési alapra. Tervezetét Teleki Pál gróf az Imrédy-

kormányban viselt rövid közoktatásügyi minisztersége idején szinte szóról-szóra elmondta a képviselőházban, mint miniszteri programbeszédet. A tervezet könyvalakban is megjelent, s Erdélyben ez még pesti megjelenése előtt, a Hitel hasábjain látott napvilágot „Az új magyar művelődés alapjai” címen.

Most már az olvasó magyarok mind ismerték Györffy István nevét s méltán elmondhatjuk, hogy a nemzet halottjaként szállt a sírba. Remélni szeretnők, hogy hatása az

Ő szellemi rokonai: Ady, Szabó Dezső, Móricz és Szekfű Gyula írásain felnőtt új nemzedékben egészen addig megmarad, míg életének célja: az új népi-nemzeti művelődés minden vonatkozásában megvalósul. Sokadmagammal hiszem, hogy ez nem hiú önáltatás, Györffy István mulhatatlanul „Magister Hungariae”.

A Hitel munkaközössége áldoz a nagy tanítómester emlékének és szerényen dolgozik műve megvalósításán.

NAGYÖDÖN

A HATVANÉVES MÓRICZ ZSIGMOND ÉS SZABÓ DEZSŐ

Móricz Zsigmond és Szabó Dezső írói jubileuma nem afféle szokványos írói jubileum, mely alig több figyelmetlennél: az” író él s tiszteletreméltó élethatárhoz érkezett, az ünneplés nem egyszerűen emlékezés, nem az élő író multjának s egykori alkotásainak megidézése, a hatvan év mesgyéjét átlépő Móricz Zsigmond és Szabó Dezső művészete, írói és emberi szándéka ma is a cselekvő és megújuló magyarság életakarátának megnyilatkozása. Szabó Dezsőnek ma inkább, mint valaha, redivivusa van, Móricz Zsigmondot pedig éppen népszerűsége állította nemrégiben annak a folyóiratnak élére, amelyet hívei, a magyarországi népies írók indítottak meg. Szellemük élő ereje ma is gondolatokat mozgat, serkentő hatásuk ma is cselekedetre ösztönöz, az újarcú magyarságnak ma is az élén haladnak. Aligha felejthetjük, hogy az utolsó húsz évben minden ifjúsági és nemzedéki megmozdulás éltető forrása éppen e két író szelleme; magyarságszemléletük mellett tesz bizonyosságot a

felvidéki Sarlósok mozgalma éppúgy, mint a Bartha Miklós-Társaság s az elmúlt években Németh László „minőségi magyarság”-gondolata, és nálunk Erdélyben is az Erdélyi Fiatalokon és a Hitelen át a Vásárhelyi Találkozóig mennyi terv, szándék és alkotás bizonyít szüntelen hatásuk élő volta mellett. Zrinyi, Berzsenyi, Kölcsey, a mult nagy gondolkozóinak s költőinek kritikai magyarsága éled újra műveikben s ez sodró erővel ösztökélt a sorskérdések figyelésére s erősíti lankadást nem tűrően e zagyva korban is a magyarhoz illő magatartást. Az ünneplés jelentősége nem is az ünneplés, inkább a bizonyágtétel: magyarságszemléletében az író nem áll magányosan, szava nem a pusztába kiáltóé, hatása eleven, szeleme honra lelt a közszellem tágas birodalmában.

Móricz Zsigmond a modern magyar irodalom legnagyobbjaival egy időben indult s a „Hét krajcár”-t követően a „Sárarany”, a „Légy jó mindhalálig”, a „Fáklya” és az „Erdély”-trilógia jelzi a megtett út

nagyszerű állomásait. Rövid néhány év alatt neve és sajátos magyar látásmódja mélyen bevésődik az irodalmi köztudatba s parasztság-szemlélete új szempontokkal ajándékozza meg a közvéleményt is. Munkáiban az alföldi magyar paraszt és az alföldi kisváros szenvedélyektől fűtött és ellenmondásokat hordozó világa tükröződik megrázó színekkel. Az előző korszak regényíróinak derülátó faluszemléletével ellentétben, Móricz észreveszi ennek az eszményített paraszti életnek sötét vonásait is. Jól látja, hogy sem a falu, sem a kisváros nem egységes, észreveszi az egymással szemben álló és kegyetlen harcot folytató rétegeket, és nem csupán típusokat ad, az egyéni vonások és szenvedélyek rajza nem szorul háttérbe merev elméleti elgondolások mögött. Sőt az, ki egyszer a XX. század magyar alföldjének lelkirajzát meg akarja írni, nélkülözhetetlen dokumentumot éppen Móricz Zsigmond regényeiben találhat. A magyar alföld kérdéseiből többet látott, mint előtte tudósok és írók egész serege. Művei emberi dokumentumok és magyar tanuságtételek, – bűnöket fednek fel, égő sebeke mutatnak rá, de ugyanakkor gyógyítanak is, mert az igazság felismerése immár eszmélkedés s az eszmélkedésből fakad a jobbítás szándéka, a változtatás terve s idő múltán maga a reform.

*

Azonos eszmeforrásból táplálkozva, de más lélek és más egyéniség sajátos törvényeitől indítatva látta a magyar életet *Szabó Dezső*. Mialatt Móricz Zsigmond az alföldi magyar zárt jellemvilágából hozott felszínre gazdag tapasztalatokat, ő az erdélyi magyar nyíltságával, egy cselekvő nemzedék útjának szabott irányt. Pályafutása

sem olyan egyenes és töretlen, mint a Móricz Zsigmondé. A kolozsvári évek és a fiatalság gazdag emlékei után az Eötvös-kollégium könyvtára nyitja meg előtte a könyvek és az izgató kérdések birodalmát. Enciklopédikus érdeklődése, ami ismét erdélyi jellemvonás, megismerteti vele a modern tudományok és a világirodalom kincseit. Budapest után tanárként végigvándorolja a régi Magyarországot, egyik helyről a másikra helyezik át, bátor magatartása és nyílt szókimondása miatt. Lassan fejlődik íróvá; a háború előtti években irodalmi érdeklődését mindössze néhány kitűnő essay jelzi, de a Párist járó nagy magyar írók körében már mint eljövendő nagy író említik. S a vándorélet után, a világháború végén meg is írja nagy alkotását, az „Elsodort falu”-t és ez a mű a világösszeomlásban lelkét és hitét vesztett magyarságnak valóságos bibliájává válik. Regénye megírásában ugyanis az írói szándék felett magasan áll az útmutatás akarata s ez az irányzatosság Eötvös és Zrinyi mellé állítja, akiknél az irodalom szintén csak magasabbrangú eszköz volt a nemzet felemelése és megtisztítása érdekében. S ilyen eszköz későbbi minden írása; műveiben a magyar bűnök ostromozója; eszme-hirdetése a magyar jövő alakítása. Sőt Szabó Dezső már a húszas években elérkezettnek látja az időt arra is, hogy egy nemzeti jellegű, de szociális tartalmú eszmerendszert dolgozzon ki a megújuló magyar élet számára. Rövid ideig hisz a szociális változás lehetőségében, s csak később, lassanként, kiábrándulva emberekből és eszmékből egyaránt, vonul vissza az írás fellegváraiba, ahonnan azóta is a szó és eszme fegyvereivel küzd eszméi megvalósításáért. A „Csodálatos

élet”, a „Segítség”, a „Panasz”, „Karácsony Kolozsavát” és annyi más kiváló elbeszélés- és tanulmánykötet mind ennek a szociális szándéknak jegyében született. Közben néhány külföldi út szakítja meg ezt a szakadatlan eszmei harcot, de minden keserűség és csalódás ellenére, Szabó Dezső nem tér le az útról, amelynek irányát már legelső műveiben világosan megmutatta. Végül a legutolsó esztendőben megteremti az egyéniségének legmegfelelőbb műfajt, az utolsó évek páratlan írói vállalkozását: a Szabó Dezső-füzeteket. Ezeknek ő az írója, ő a kiadója és az adminisztrátora is. Az az ötven füzet, amely eddig napvilágot látóit, töretlen életerejének legszebb bizonyítéka. Élete alkonyán elérhetette azt, amit kevés író mondhat el magáról a magyar fiatalság csaknem a maga egészében mögötte áll. Az idők szomorú jóslatait igazolták. A sebek, amiket felmutatott, felrázták a nemzet lelkiismeretét és az új nemzedék legjavát elindították a magyar önismeret útjain. A faji kérdést, a föld-reform feladatát, a középosztály válságát már évtizedekkel ezelőtt ő látta először világosan és ugyancsak ő volt az, aki szakadatlanul hirdette ezeknek a kérdéseknek megoldását és a megoldás módjaira is rámutatott. Németh László a „Magyarság és Európa” című művében helyesen állapítja meg, hogy „a háború alatt felsejűlt ifjúságra a legnagyobb hatást Szabó Dezső gyakorolta. Nem hiába volt másfél évtizeden át tanár, az előadóteremben és cikkeiben is mint hatalmas pedagógus uralkodott a fiatal ösztönön. Minden tétele egy-egy nagy hangulathullám volt; ha bíralt, kérlelhetetlen gúnnyal a minden fiatalban ugrani kész romboló démon szabadtította fel, a kacagás

hulló láncsörgései közben. Aztán váratlan vigyáz-t vezényelt, nyírfák és fiatal leányok libegtek álmosszerűen, vagy a család melege terjedt szét áhítatosan”. Egyénisége valóban szuggesztív s hatását, rövidebb-hosszabb ideig, egyetlen fiatal sem kerülhette el.

*

Móricz Zsigmond és Szabó Dezső a háború utáni magyar nemzedék életszemléletét döntően befolyásolta. Móricz Zsigmond a magyar paraszti lélek jellemző vonásai-ból annyit vett észre, amennyit előtte talán senki sem; Szabó Dezső viszont a falukérdés iránti érdeklődés fölverésével az új nemzedék tudatos élettervének legjelentősebb alakítója. A magyar megújulás alapfeltételének a néphez való visszatérést hirdették; a műveltség népi megújítását, a nemzet pihenő erőinek munkábaállítását jelölték meg célként; s jól látták, hogy a megújulás akadályai elsősorban maguk az egészségtelen társadalmi viszonyok. Népiességük így nem póre romantika, hanem a valóságos magyarság szemlélet alapigazságainak megállapítása s a cselekvés területeinek megjelölése.

S most a küzdelmes hat évtized múltán lehet-e számukra megnyugtatóbb, minthogy írói célkitűzéseik teljesedése mellett megérthették a közvélemény feljük fordulását. Szellemük nem a gyepün túl tanyázik, az értetlenség bozótjait már rég maga alá gyűrte, portyázásai fölébresztették a lelkiismeretet, s Szabó Dezső keserű motója ma már derűsebben hangzik:

*Ki tanyája ez a nyárfás?
Nem hallik be a kurjantás.
Vagy alusznak, vagy nem hallják,
Vagy talán nem is akarják...*

Dr. JANCSÓ ELEMÉR

JELÜNK, A HÁROMÁGU CSILLAG

Egy fiatalokból álló népközösségi értekezlet megnyitó beszéde

Huszonegy esztendőt merítettünk el abban az életben, melynek állandó és egyre nehezedő bélyege a „kisebbségi” jelző. Most a huszonkettedik küszöbén állunk és bélyeges fejünkön a jövőbe fürkészhetünk a két szem. Ködöt látunk, amely gomolyog néhol, ijesztő alakzatokat váltva; s máshol megüli súlyosan a földet, mely napfényről álmodott. Karámban vagyunk, melynek ködkerítését nem tudja áttörni a szem. De a lélek, ez a láthatatlanul illanó gép, melynek motorja az értelem s teste az ösztön: az áttör az elkerített jövőbe és megkutatja számunkra az utat.

Azért állunk itt, az idők küszöbén, hogy megvizsgáljuk láthatatlan gépeinket s ha szükséges: alkalmassá is tegyük magunkat arra, hogy lehetőleg tévedés nélkül ismerjük fel a célhoz vezető utat.

Nem vagyunk gyakorlat híján ebben a munkában. Hiszen a nemzedék, melynek sorából egyetlen hívó szóra oly számosan jelentkeztek, hosszú esztendők óta nyugtalan és nyugtalanító lelkiismerete az erdélyi magyarságnak. Ebben a súlyos órában, amikor újabb határhőhöz érkezett a nemzedék, szigorú tárgyilagossággal állapíthatjuk meg a következőket: amilyen ébresztő és el nem muló szerepet töltött be az előttünk járó nemzedék az irodalomban, olyan ébresztő és el nem muló szerepet kell betöltenie ennek a nemzedéknek a nemzeti közéletben. Ennek a kijelentésnek nincsen felhívás jellege, hiszen aki már jóideje harcol, azt nem kell harcra szólítani; de ugyanúgy dicséret vagy jutalom jellege sincs, mert annak csak a

jól megvívott harc után van helye. Visszavonhatatlan kötelezettség van benne, melyet egyidőben, mint virágot, szívére tűzött ez a nemzedék. A virág azóta elhányta szirmait, s most az örökösnek és feltétlennek legmagasztosabb gondjával kell vigyázni az érő gyümölcsre, mely talán egy napon egyetlen tápláléka lesz közel kétmillió magyar léleknek.

Ezelőtt négy esztendővel cselekvő erdélyi magyar ifjúságról írtam. Tusakodó, okoskodó és kanyargó ifjúság jelentkezett a körülhordozott szavakra. Az utat kereste a nemzedék, néha megzavarva és néha meg is zavarodva, de sohasem lelkiismeretlenül. Ez a kutató lelkiismeret és a hithez való ragaszkodás volt a legnagyobb erénye a nemzedéknek, amikor népének gondjában a maga módján és a maga bátoritan mozdulataival jelentkezett. S hogy jöttek egymásután az állomások, egyre gyűlt a teher, de a teherrel gyűlt egyre az erény is. Az „Erdélyi Fiatalok”, a „Hitel” és más munkamezőkön keresztül megedződve, a „Vásárhelyi Találkozóin” már férfivá érett ez a nemzedék. Egységbe foglalta mindazt, amit azelőtt dolgozott és akkor megtisztulva gondolt; majd a „Nemzedéki vallomás”-ban pótolta a vásárhelyi hibákat és a nemzedéket elkötelezte a kereszténység legnagyobb jelével.

Igyérkeztünk el ehhez az értekezlethez, mely valójában csak a magva annak, aminek a fejlődés rendje szerint történnie kellett volna. A különleges idők azonban nem engedték meg, hogy ez a férfivá érett nemzedék népének színe előtt ezres számban jelenjék meg.

Csak kevesen vagyunk itt, de akik vagyunk, egytől-egyig érezzük, hogy szemek vagyunk a sokból. Azt mondhatnám, hogy példaképnek vagyunk itt. De ha igaz, hogy nemcsak az egyénnek, hanem a nemzeti közösségnek is van lelke: akkor mi ebből a lélekből valók vagyunk s úgy szikrázunk vagy borulunk el, mint maga az örök valóság, a nemzet lelke.

Külön-külön és együtt, mind jól érezzük az utat, amelyen idáig jöttünk. Ahogy ember szokta, egy pillantással fel is mértük, ami a hátunk megett van. S ahogy ember szokta, csak most látjuk, mily nehéz és vésztrejtő volt ez az út. S mégis eljöttünk rajta! Van-e hát okunk arra, hogy kétségekkel vagy éppen félelemmel teljünk el, amikor előre és határozottabb lépésekkel tovább kell mennünk? Hit és csoda vezet, magyar barátaim, az embert. Emberi hit és isteni csoda. A hitet magunk szereztük meg vagy kell megszereznünk, hogy méltók lehessünk az isteni csodára. Mit tagadjuk: soha még nagyobb szükségünk nem volt a hitre és az isteni csodára, mint éppen ennek az esztendőnek a küszöbén. Mert ha nehéz volt eddig, amíg jóformán csak gondolatokat, vágyat és terveket adtunk, akkor százszorosan nehéz lesz mostantól fogva, mikor dolgozni és cselekedni akarunk.

A cselekvő ifjúság ígéje mostantól kezdve határozottan testet akar öltetni. Most érkezünk el a forráshoz, melyet megálmodott az ifjúság, de amelyből már csak akkor ihatik, amikor férfivá érett. A természet bölcs törvénye talán ez, esetleg a mi mulasztásunk. De az is lehet, hogy a Gondviselés rendezése. Mindenesetre így van. Nem volt forradalmi ez a nemzedék, mert túlságosan érezte, hogy a „ki-

sebbségi” sorsban mindenki egyformán viseli a bélyeget és a gondot: a gyötrődő próféta és a bűnös között rendületlenül fennállott és fennáll az összekötő híd, mert mind a kettő magyar. Ezen a hídon nyílik az egységnek az a virága, mely uralkodó népnél soha meg nem teremhetik. A kereszténység és a legigazibb nemzeti közösség jele ez a virág: s bár néha átvárt a nemes indulat minket, mint a tűz, odáig még sem jutottunk, hogy letapossuk ezt a virágot.

Ezért nem volt forradalmi ez a nemzedék.

S ha nem volt forradalmi, az egészséges fejlődés és a lelkiismeret vezette odáig, hogy jó néhány képviselője ott ül a Romániai Magyar Népközösség hivatalos falai között. Barátaim! Hevülékeny és türelmetlen ifjúság és teremtő fiatal férfikor ennél szebb áldozatot nem is hozhat népéért. A közösség érdekében, a „kisebbségi” magyar virág életéért, legyőztük önmagunkat és engedelmesen odaállottunk az ember mellé, aki látható feje az erdélyi magyarságnak. S odaállottunk volna, bárki legyen ez az ember, mert az egy test és egy lélek győzhetetlen eszméje ezt parancsolta nekünk.

Ha van elgondolásunk, amelyet a vezetésben még nem találtunk meg, ha van hivatalos magatartás, mely bántott vérünkkel nem egyezik meg: mindezt az egy akol keretein belül az egy pásztorral akarjuk megbeszélni. Ebben a keretben s ő rajta keresztül akarjuk érvenyesíteni. Eddig is bízunk abban, hogy ez sikerül nekünk; s mostantól kezdve még erősebb ez a bizalmunk, hiszen a megértésnek és méltánylásnak olyan jelét kaptuk most, amely a bizalomba joggal

örömet vegyített. Igaz: nem is kértünk semmit, ami nemzedéki előny lehetne vagy fiataloknak szóló kiváltság. Egyedül munkát kértünk, azt a kiváltságot, hogy népünkért dolgozhassunk; és azt a terhet, hogy az irányító cselekedetekben felelősséget érezhessünk.

Nem titkoltuk soha s most együttesen is, mint egy szív és egy lélek vallomást teszünk jelünkről, melyet minden körülmények között hordozni kívánunk magunk előtt és magunkban. Ez a jel egy csillag, mely nem ötáguan gazdag, mint a boldog betlehemi pásztoroké, hanem három ágával szegény, de szigorú. Nem a megszületett Messiást jelzi, hanem csak a vágyat utána, ahogy Keresztelő szent János látomásaiban jelenhetett meg egykoron, sáska-hús erején, erdei

kísértetek sürgés-forgása közben.

Egyik ágát Kereszténynek hívják, a másik ágát Nemzetinek hívják s a harmadikat Szociálisnak hívják.

Keresztény a szónak ősi értelmében, mely a hitet és a hitért a halált rejti magában. Nemzeti a fogalom emberi és dicső magyar értelmében, mely örök virágokat nyitott végvári katonák sírján. Szociális a Nemzet megszületéséért, melynek címe a nép.

Magyarok fiai! A keresztény eszmének hívei, a nemzeti gondolat jegyesei, a szociális meggyőződés lovagjai! Munkátok elé ezt a csillagot emelem. Legyetek hozzá hívek és alatta teremjetekek olyan gyümölcsöket, melyeket idő jöttével megszoríthat az isteni csoda, mint az öt árpakenyeret.

TAMÁSIÁRON

ÜZLET ÉS SZELLEME

A Minerva Rt. népkönyvtárakciójának egyik vezetője, dr. Görög Ferenc a *Keleti Újság* 1940 február 26-i számában szokatlan támadást intézett a *Hitel* és a *Hitel* egyik tanulmánya, dr. Debreczy Sándor *Népművelődésünk néhány aggasztó kérdése* című írása ellen. „Csakugyan nem történt semmi?” – ez az újságközlemény címe s rövid foglalata ez: A *Hitelben* „már többször hangzottak el olyan megállapítások, hogy az elmúlt húsz esztendő alatt a romániai magyarság vezetői egyáltalán nem törődtek népünk művelésével és szellemi szükségleteivel”. A legutóbbi szám egyik tanulmánya is efajta megállapítást tesz s írójának „tényállítása és hangja szervesen

illeszkedik bele azokba a megnyilatkozásokba, amelyekkel a mai erdélyi magyar fiatal szellemi munkások az úgynevezett nemzedéki állásokból bombázzák a közvéleményt”. „Elfogultság és helyenként tudatos rosszhiszeműség (így!) jellemzi e megnyilatkozások tekintélyes százalékát vagy legalább is a tények és le nem tagadható tények tudatos mellőzése”. Mert, íme, ez a cikkíró is azt mondja, hogy „elérkezett a tizenkettedik órája annak, hogy... a gyakorlati megvalósulás terén is kezdjünk és tegyünk már valamit”. Hát a cikkíró annyira elfogult és tájékozatlan, hogy nem tudja s a falusi nép műveltségének emelésére, szellemi szükségleteinek kielégítésére nem

tizenkettedik órája, hanem már éppen tizenkettedik éve igen fontos hivatást teljesít a kolozsvári Minerva műintézet? Hol élt a cikkíró, hogy nem ismeri a népkönyvtár-akció adatait; hogyan kívánja, hogy falusi magyarjaink megfelelő könyveket olvassanak, amikor nem tudja, hogy a Minerva kiadásában megjelent egy történelemkönyv 416 lapon, 160 képpel, 7000 példányban? Aggasztó tünetek ezek, valamint az is, hogy a cikkíró nem veszi figyelembe, hogy a ponyvairodalom ellensúlyozására 1930-ban megindult a „Minerva Népkönyvtár” sorozata füzetenként 5000-es példányszámban, 16 oldalon (ára

6, majd 4 lej s csak a falvak vezetőségén mult, hogy az elmúlt tíz év alatt még felét sem sikerült eladni). Persze szükséges volna a kiválóbb magyar írók műveinek olcsó kiadása, de sem az írók, sem a kiadók nem hajlandók átengedni műveiket ilyen olcsó kiadásra (!) Tehát nagy a különbség az elmélet és a gyakorlat között. Az „igen tisztelt cikkíró urak”-nak mindezt tudniok kell s azt is, hogy a nép irodalmi ízlését kielégítően kormányozzák azok a hirdetések, melyeket a „Magyar Nép” állandóan közöl (olvasniok kell a cikkíróknak is ezt a lapot, amely egyébként hetenként 16 oldal terjedelemben jelenik meg). Szóval nem bírálni, hanem cselekedni kell; magyarságunk sorsát szívünkön viselő jó magyar embereknek össze kell fogyniok, hogy a népkönyvtármozgalom céljához méltóan izmosodhassék s terebélyesedhessék. Erre vonatkozólag egyébként – fejezi be dr. Görög Ferenc komerciális fordulattal – „a Minerva Műintézet (Cluj, str. Baron L. Pop 5.) a legnagyobb készséggel szolgál minden irányu fölvilágosítással” s tájékoztatásul megjegyzi, hogy „a Minerva

népkönyvtárbizottsága eddig három könyvsorozatot állított össze, első sorban falusi magyarok számára alkalmas, minden kíváncsolomnak megfelelő jó magyar könyvekből. E sorozatok minden kötete tiszta új példány és egyszínű félvászon erős könyvtári kötésben kerül forgalomba, igen olcsó áron”.

*

Most is tanácstalanul állunk e cikk megítélésében, akárcsak az első pillanatban, ezelőtt néhány héttel, mikor megjelenhetett. Szellemi vita ez? Az az egy bizonyos, hogy nem szellemi természetű ez a megnyilatkozás. Hát akkor, propaganda-írás? Szokványosnak ebben a műfajban sem mondhatnánk, mert a szükséges és hasznos hírvérést a szellemi vita hozzá nem illő köntösébe öltözteti s aztán a Hitellel kapcsolatosan olyan módszerhez folyamodik, amely még a kereskedelmi életben sem megengedett, nevezetesen a propaganda érdekében való „hitelrontás”-hoz. Legyen azonban akármi a népkönyvtári vezető írásszándékának oka és célja, szellemünk az ilyen módszer ellen élénken tiltakozik, mert sem a népkönyvtár ügye, sem a Hitel társadalomkutató munkája *nem üzlet, hanem szellemi vállalkozás* s itt, ezen a területen, csak a szellem törvényei uralkodhatnak, az ok és a cél csak egy lehet, az igazság, s az igazságnak megfelelő szellemi magatartás itt olyan, mint az illem a társadalmi életben.

Ne csodálkozzék hát senki azon, hogy az utóbbi időben lábrakapott nemzedék-leckéztető írások sorából csak ezt az egyet ragadjuk ki. A többi szellemi megnyilatkozás volt s ezért mindegyikük vitatárgy. Máshelyt, külön utalás nélkül, foglalkozunk is az ezekben

felvetett kérdésekkel s elvi síkon ki is fejezzük álláspontunkat. Ez a népkönyvtári propaganda-cikk azonban nem iktatható be azoknak sorába, itt a szellemi élettől megszesező szempontok tolakodtak elő,

melyeknek népszerűsödését semmiképp sem engedhetjük meg.

Egyébként a cikk „tényállításával” kapcsolatosan szerkesztőnk, dr. Venczel József a Keleti Újság hátsójain a következőkben válaszolt:

NEM VÁDAK, HANEM EGÉSZSÉGES ÖTLETEK

A Keleti Újság február 26-i számában dr. Görög Ferenc „Csak-ugyan nem történt semmi?” címmel a Hitel egyik tanulmányának állításaival foglalkozik. Mivel a cikkíró szerint a nevezett folyóiratban „már többször hangzottak el olyan megállapítások, hogy az elmúlt húsz esztendő alatt a romániai magyarság vezetői egyáltalán nem törődtek népünk művelésével és szellemi szükségleteivel” s mivel „elfogultság s helyenként tudatos rosszhiszeműség jellemzi e megnyilatkozások tekintélyes százalékát vagy legalább is a tények és le nem tagadható tények tudatos mellőzése”, kötelességünknek érezzük, hogy a Keleti Újság olvasóközönsége előtt rámutassunk a száraz tényekre, hadd döntsenek maguk az olvasók s ez a mostani „tényállítás” és „hang” szervezen illeszkedik-e bele azokba a „megnyilatkozások”-ba, amelyekkel a mai erdélyi magyar fiatal szellemi munkások az úgynevezett nemzedéki állásokból „bombázzák” a közvéleményt. Nem vádlottként vállalkozunk erre a szerepre; a Hitel kevésbbé meggondolt általánosításokat is könnyedén kihevert már. A szellemi munkások íratlan törvényének engedelmeskedünk, amikor dr. Debreczy Sándor sepsiszentgyörgyi kollégiumi tanár igazsága mellett szót emelünk.

Dr. Debreczy Sándor vád alá helyezett tanulmánya „Népművelődésünk néhány aggasztó kérdése”

címmel – hogy pontosan utaljunk – az évnegyedenként egyszer (tehát „nagy időközökben”) megjelenő Hitel 1939. évi 3. számában látott napvilágot s tárgya a nép olvasmánya. Egy évvel előbb számbavette az ifjúság olvasmányait (megjelent a Hitel 1938. évi 3. számában „Irodalmi műveltségünk néhány kérdése” címmel), most kutatásterületét kiszélesítve, a háromszék megyei Alsócsernáton, Barót, Bessenyő, Bodok, Firtos-Martonos, Hidvég, Kézdiszentkereszt, Kisbacon, Lécfalva, Lisznyó, Nagyajta, Szentiván-Laborfalva, Sepsiszentkirály, Torja, Uzon, Zabola és az ú. n. Négyfalu, valamint az udvarhelymegyei Zetelaka ilyen vonatkozású adatait mutatja be. Megállapítja, hogy e falvak népe nemcsak olvas, de sokat olvas, csak az a baj, hogy olvasmányai selejtesek, akár az újságokat, akár a könyveket tekintjük. Irodalmi műveltségük szűk területre korlátozott, alig hihetik, hogy ma is születhetnek nagy írók, kiváló költők; történetismeretük hézagos. Éppen ezért nagy felelősség – s itt egészen konkrét a fogalmazása – ú. n. ajándékgénekként irodalmilag értéktelen műveket adni népünk kezébe; azt hinni, hogy az erdélyi magyar író megelégedhetik 250–300 közép-osztálybeli előfizető-olvasóval; ”s nagy hiba, hogy naptáraink nem fektetnek elég súlyt a történelemismertetésre. A népkönyvtárak e

mutakozó műveltségbeli hiányokat képtelenek pótolni, nem mindeült van népkönyvtár (a vizsgált tizenennyolc község felében történetesen nincs is) s mégha volna is, szükséges az olvasás irányítása s néplapjainknak külön tájékoztató rovatot kellene nyitniok s abban először arra ránevelniök népünket, hogy hol és hol ne, melyik szerzőtől milyen tartalmu könyvet vásároljon, vagyis mit, kitől és hogyan olvasson.

Újból és többször átolvasva a tanulmányt, sehol sem bukkanunk a vitázás szülőokára, a „meggondolatlan vádaskodás”-ra. A tanulmányíró hangja rideg, érzelemtől mentes; általánosításaiiban óvatos; csak akkor melegszik át, ha a rossz olvasmányok romboló hatására gondol s csak akkor szenvedélyes, ha éppen nemzedékéhez szól. „Elérkezett a tizenkettedik órája annak, – inti fiatal kortársait, – hogy ezt a súlyos kérdést (műveltségi színvonalunk súlyedésének kérdését) többé ne csak lélektanilag vagy társadalomtudományi bölcseletek s hangzatos elméletek nagyítóüvegén keresztül boncoljuk, hanem a divatos falukutatás tényleges eredményeképpen a gyakorlati megvalósítás terén is kezdünk és tegyünk már valamit.” Igen, amikor nemzedékét látja maga előtt, természetszerűleg szigorúan erkölcsi hangot üt meg, nem köntörfalaz, nyíltan rámutat a hibára. Tudja, ebből a nemzedék nem fog „meggondolatlan vádaskodására következtetni.

Dr. Görög Ferenc azonban ép ebből a mondatból mást, egészen mást olvasott ki s az „elfogultság” és a „tudatos rosszhiszeműség” tételeit éppen erre építi rá. Szerinte dr. Debreczy ezt állítja: „elérkezett a tizenket-

tedik órája annak, hegy... a gyakorlati megvalósulás terén is kezdünk és tegyünk már valamit” s így az idézett mondat bizony elfogult és némiképp rosszhiszemű is: a pontok helyén nem lényegtelenek a szavak s csonkaságában a nemzedéki moralizálás általánosító szólamná torzul. Így is, úgy is vád, de mennyire különböző az értelem és az igazság! Eredeti formájában a fiatalsággal kapcsolatos, és itt, csakis itt – mert nem takargatjuk – jobbára meg is állja a helyét. Túlzása szándékos, mert önmagunkkal szemben ildomos, sőt szükséges, hogy mértéken felül is szigorúak legyünk. Nyílt kártya ez!

Nem „elfogultság” és nem „tájékoztatlanság”, hanem morális céltudat íratta le e mondatot. Befelé szól és nem kifelé, a nemzedék felé és nem a társadalom felé. A szerző ezt éppen a „tények ismeretében” s nem „a tények tudatos mellőzése”-vel írta le. S a szerkesztők ugyanilyen megfontoltsággal adták közre, mert a dr. Görög Ferenc által hosszasan ismertetett népkönyvtári adatok bizonyára nem ismeretlenek a szerkesztők előtt sem. A Hítelnek ép a megelőző 1939. évi 2. számában jelent meg dr. Parádi Ferenc tizenkétfoldas tanulmánya „Népkönyvtáraink helyzetéről”; dr. Parádi Ferenc pedig legközelebbi munkatársa dr. Görög Ferencnek s maga a tanulmány az erdélyi magyar népkönyvtárügy irodalmában alapvető, hiszen a legutolsó számbavétel még 1930-ban történt, amikor az Erdélyi Magyar Évkönyv dr. Sulyok Istvántól közöl részletes tanulmányt és statisztikát „A magyar könyv Erdélyben” címmel, Dr. Parádi Ferenc tanulmánya az azóta eltelt tizesztendő, a népkönyvtármozgalomban éppen a legfontosabb tizesztendő munkáját, ter-

mését s eredményeit taglalja és rendszerezi, majd közli a Minerva népkönyvtári könyvjegyzékét, a Hasznos Könyvtár könyvcímeit s kitér más kiadásu népkönyvekre is. Így ez a tanulmány a Sulyok-féle tízévelőtti összefoglalás mellett a legjelentékenyebb eligazító a népkönyvtár kérdésben. S ép a szerkesztőkre nem hatottak volna az itt elmondott adatok s ép ők nem tudták, hogy főleg az elmúlt utóbbi tízesztendő alatt mi minden történt ezen a területen? Nem hihetjük, hogy ekkora „elfogultságra” volna képes az a folyóirat, mely az említett tanulmányt közreadta s – hogy az adatok minél szélesebb körben hassanak – a tanulmányt külön is, önállóan is, megjelentette.

A vádat nem kívánjuk visszafordítani s általában a továbbiakban is igyekszünk szenvedélymentesen nézni a kérdést, mely – hangsúlyozzuk – az utóbbi időben divatossá vált „félreértések” sorába tartozik. Itt van mindjárt a magyar nemzet történetének a hánytorgatása. Dr. Debreczy hiányolja a történelmi népkönyveket, de – mint írja – „nem történelmünknek tankönyvszerű összefoglalására gondolok, ennél sokkal hasznosabb és megragadóbb történeti szépirodalmunk legragyogóbb szemelvényeinek ügyes összeválogatása és rendszerbefoglalása.” Ennek a kívánságnak nyilván mi köze sincs dr. Görög Ferenc „A magyar nemzet története” c. munkájához. Dr. Debreczy Sándor nem ezt hiányolja, ennél némiképp többet és egészen mást kíván: történeti szépirodalmunk legragyogóbb szemelvényeinek ügyes összeválogatását és rendszerbefoglalását, ami – tehetnénk hozzá – nemcsak magyar köztörténet, hanem magyarság-történet is volna, a ma-

gyar gondolkozásra és jellemre is fényt vetne. Ezért volt kár, nagy kár az első mondat utáni pontnál megállni s ezt a nem is oly jelentéktelen ötletet figyelemre se méltatni. A Minerva népkönyvtár-akciójában is jól lehetne gyümölcsoztetni. Ámbár dr. Debreczy nem a népkönyvekkel, hanem csak a naptárakkal kapcsolatosan említi.

Az érzékenység volna a sorozatos „félreértés” szülője? Meglehet. Ime, dr. Görög a népkönyvtár-akcióval hozza vonatkozásba dr. Debreczy következő, nyilván másra tartozó megjegyzését: „Nagyobb napilapjainknak számolniok kellene azzal a rájukháruló kötelességgel, melyet kisebbségi sorsunkban még áldozatosan is teljesíteniük kell, hogy ne adjanak az olvasók tömegeinek kezébe csalogató vászarfiába vagy hírverő zsák-bamacskaképpen irodalmilag értéktelen, sőt néha kútmérgező ajándékregényeket, hanem ugyanolyan papíron, ugyanolyan terjedelemben, ugyanolyan kiállításban egy-egy Tamási, Nyíró, Kodolányi, Bibó vagy Móricz-könyvet.” Hasonlóképpen nem a népkönyvtár-mozgalomra vonatkozik a következő sem: „Népünket olvasásában szinte senki sem irányítja s így a könyvvásárlás terén nincs sem jártassága, sem kellő ízlése. Könyveit hol országos vásárokon, hol vándor-kereskedőktől szerzi be. Néplapjainknak külön tájékoztató rovatot kellene nyitniok s abban először is arra hivatniok népünket, hogy hol és hol ne, melyik szerzőtől milyen tartalmu könyvet vásároljon, azután állandóan irányítaniok az olvasókat, hogy mit, kitől és hogyan olvassanak.” Itt nyilván nem könyvjegyzékről és hirdetésről van szó, mint amire dr. Görög hivatkozik, a tanulmányíró annál sokkal többre, amolyan szem-

lére gondol, mint aminőt az irodalmi lapok szemlerovata szolgál, azzal a különbséggel, hogy a nép számára nemcsak a legfrissebb irodalmi termékeket kell szemügyre venni, hanem lassacskán az egész magyar irodalmat.

Szóval dr. Debreczy „vád”-jai valójában nem is vádák, hanem elvi kérdések, módszertani megfigyelések, egészséges ötletek. A naptárak szerkesztésében érvényesüljön a történelemismertetés sajátos szempontja, a szépirodalmi

könyvkiadó ne elégedjék meg 250–300 középosztálybeli előfizető-olvasóval, a napilapok ajándékregényei legyenek irodalmi értékűek, néplapjaink tudatosan irányítsák népünk irodalmi ízlését. A szellem különös játéka szükséges ahhoz, hogy ezekben a kívánalmakban „tudatos rosszhiszeműség”-et fedezzen fel, különösképpen nemzedéki hadállást. Ha éberren nem vigyázunk, a szellem birodalma ugyancsak kicsinyes hadműveletek színterévé alakulhat.

Dr. VENCZEL JÓZSEF

ASZERKESZTŐK ÉS KIADÓ KÖZLEMÉNYE:

Számunk szétküldése alkalmával mély tisztelettel fordulunk előfizetőink és olvasóink örvendetesen szélesülő táborához s *gondoskodó megértést kérünk folyóiratunk anyagi kérdéseivel kapcsolatosan is*. Úgy hiszszük, lapunk szellemi része nem hagy kétséget afelől, hogy a Hitel mindenben igyekszik vállalt feladatát teljesíteni. Ennek azonban feltétele: a lap anyagi részének rendezettsége. Éppen ezért e számunkhoz postautalványt mellékelünk és *tisztelettel kérjük mindazokat, akik előfizetési díjukkal hátrálékban vannak, hogy e postautalvány segítségével s lehetőleg postafordultával kötelezettségüknek eleget tenni szíveskedjenek*.

Magyarországi előfizetőinket kérjük, hogy az előfizetési díjat a MOKTÁR Kálvin-téri fiókjának 7516. számú postatakarékpénztári „lapelőfizetési” csekkszámlijára fizessék be.

1939 ~ HITEL ~ IV. 3-4

REZUMAT

HITEL (Credit) – titlul operei de bază a marelui politician maghiar Széchenyi István (apărută în anul 1830) – îmbrățișează nu numai noțiunea creditului economic, ci în frazeologia lui – „a crede și a putea crede altuia” – se întinde și asupra conceptului moral și spiritual și ca atare: creditul devine baza și resortul tuturor intențiilor reformatoare, cât și a spiritelor și acțiunilor reînviătoare. Redactorii și colaboratorii revistei „Hitel” sunt tinerii intelectuali maghiari ardeleni pe baza ideologiei széchenyiene.

Mărturisirea unei generații. (Nr. 3.)

Semnatarii, 33 publiciști, toți membri ai generației noi tineri maghiare din Transilvania, se pronunță pentru unitatea sufletească maghiară ardeleană și susțin că societatea ungară, dincolo de comunitatea instinctivă a aceleiași sorți, este pentru ei o comunitate conștientă de muncă care se alimentează prin serviciul frățesc făcut în favorul fiecărui din diferitele pături ale corpului națiunii. Faptele arată că unitatea este de un caracter familial și național, din care reiese în mod logic că noua formă de viață a ungurimii din Ardeal este comunitatea națională transformată în familie.

Dr. OBERDING JÓZSEF GYÖRGY: Istoria colonizării și sociografia ungurimii din Bucovina. (Nr. 3–4.)

Strămoșii ungurilor din Bucovina erau acei secui din județul Ciuc, cari, după măcelul „Siculicidium” dela Siculeni (Mádéfalva) în legătură cu înființarea organizației grănicerești, au fugit prin Moldova în Bucovina (1764). Partea întâia a studiului se ocupă cu istoria emigrațiunii. Faza întâia: așezarea în Moldova (1763–64). Faza a doua: întemeierea celor cinci comune din Bucovina (1777–86): Iacobești (Fogadjisten), Țibeni (Istensegits), Dornești (Hadikfalva), Măneuți (Andrásfalva), Vorniceni (Józseffalva). Faza a treia: readucerea coloniștilor în Ungaria (1883–1910): colonizarea bănățeană: Hertelendyfalva, Sándoregyháza, Székelykeve; colonizarea în comuna Gioroc (Gyorok); colonizarea ardeleană: Deva-Colonie (Dévacsángótelep), Hunedoara (Vajdahunyd), Vița (Vice), Nimigea ungurească (Magyarneমেগye), Babșa (Babsa), Luduș (Marosludas), Streiu Sângheorgiu (Sztrigyszentgyörgy), Cristur (Csernakeresztúr). Faza a patra: colonizarea americană (1905–1924: Canada, Punichy, Hapkins, Eszterháza, Székelyföld, Máriavölgy, Hamilton, Regina; Brazilia: Boldogasszonyfalva). Partea a doua a studiului se ocupă, după recapitularea istorică a colonizărilor, cu scheletul social al regiunilor colonizate și anume în următoarea împărțire: cele cinci comune-mumă din Bucovina; Deva-Colonie (Csángó-telep); Gioroc (Gyorok); Hertelendyfalva; Canada;

Boldogasszonyfalva. Putem constata că numărul acestei grupe ungare se ridică cam la 32.000. Ei trăesc peste tot în mijlocul popoarelor străine: în Bucovina între români, poloni și germani; în Ardeal între români; în Jugoslavia în mijlocul populației sârbești, germane și slovace; în Canada în cercul populației băștinașe anglo-saxone, și în fine în Brazilia în mijlocul unei națiuni în naștere a „brazilienilor”, și pe lângă toate acestea ei țin mult la naționalitatea lor și la datinele lor strămoșești.

Dr. DEBRECZY SÁNDOR: Câteva chestiuni îngrijorătoare ale culturii noastre poporane. (Nr. 3.)

Autorul prelucrează datele a 18 sale secuești din județele Treiscaune și Odorhei. Înainte de toate se ocupă cu întrebarea: Ce citește populația satelor? Dânsul constată că poporul citește mult, dar numai lucruri superficiale, neserioase, din care cauză cultura literară a poporului e restrânsă și cunoștințele istorice lasă mult de dorit. Între acestea face propuneri cari ar fi realizabile pe calea cotidianelor, cu redactarea calendarelor și găsește necesar ca poporul să fie înfluențat și pe calea lecturilor.

VITA SÁNDOR: Situația agriculturii ardelen. (Nr. 3.)

Autorul analizează datele statistice-agricole din Ardeal și le compară cu situația dinaintea războiului mondial. Constatarea lui cea mai importantă este că în comparație cu situația dinaintea războiului, cu toate că suprafața arabilă a devenit mai mare, iar obleaga mai mică, rezultatele recoltei n'au crescut. Importanța cea mai mare se dă și astăzi culturii cerealelor, ocupând primul loc grâul și porumbul. Sistemul nostru de exploatare urmărește deci drumul început din vechime și din cauza aceasta viața economică ardelenă are o pierdere anuală de mai multe miliarde (numai din grâu 200 de milioane). Așa pe terenuri agronomice organizat se pun două întrebări capitale: 1. îmbunătățirea recoltei pământului arabil (cunoștințele de specialitate, capital agricol, credite, chestiunea culturii poporului) și 2. schimbarea sistemului de exploatare (micșorarea terenului de cultivare a grâului, semănatul nutrețului, a leguminoaselor, și a plantelor industriale). Reforma e urgentă din cauza că dintre provinciile României Ardealul dispune de posibilitățile cele mai favorabile pentru sporirea producțiunii, cu toate că teritoriile arabile ale Ardealului nu fac mai mult decât 25% din totalul suprafeței arabile a țării, și cu toate acestea 32% din producția totală a grâului, 30% din porumb, 41% din ovăs sunt de proveniență ardelenă și numai recolta secării (23%) și a orzului (19%) rămâne îndărătul suprafeței procentuale a pământului arabil.

Dr. VENCZEL JÓZSEF: Poporul din Ciuc și relațiile sale privind dezvoltarea populației. (Nr. 3.)

Autorul ne face mai întâi cunoscută schimbarea numărului populației județului Ciuc dela 1703–1930, apoi ne oferă tabloul național și religios în cadrele datelor istorice și constată că elementul românesc din acel județ a imigrat în decursul secolului 17–19 din Moldova, și că asimilația n'are mare importanță, căci numărul asimilațiilor dela 1881–1910 este abia 5.049 (15,9%). Dealtfel imigrarea românilor corespunde emigrării secuilor. Dela 1850 încoace au părăsit în total 35.000 de secui teritoriul județului. Cauza emigrării trebuie căutată în greutățile economice: în locul celor 249.193 hectare necesare de pământ arabili stau

la dispoziție numai 176.701 hectare. În opoziție cu aceasta dezvoltarea populației este în creștere. Chiar dacă numărul nașterilor în ultimii 50 ani a scăzut cu 70%, îmbunătățirea mortalității cu 60% tot dă posibilitatea unei sporiri numărului populației. Județul oferă multe posibilități de trai, dar populația nu prea le cunoaște. Autorul, după ce a dat statistica emigrărilor din județ, arată, numai ca exemplu, bogăția minerală a județului. Poporul însă și-a pierdut curajul de întreprindere și privește cu indiferență, cum bogăția pământului său aduce câștig altora.

VINCZE LAJOS: Muzica populară a comunei Siter. (Nr. 4.)

Materialul de cântece a comunei Siter din Bihor poate fi tratat în patru grupe: 1. cântece de copii, 2. cântece ocazionale, 3. cântece neocasionale și în fine 4. muzica instrumentală poporană și în legătură cu această muzica poporană de dans. Autorul demonstrează în 15 adausuri de note muzicale materialul de melodii a satului său, în care cea mai bogată grupă este a treia, adică a cântecelor neocasionale. Dânsul găsește și cântece vechi cu toate că astăzi rolul principal în viața muzicală a satului îl joacă cântecele mai noi ungare, așa-numitele cântece de clasa B). Cu motivare interesantă dovedește cuin comuna Siter datorează cultura ei muzicală comunei slovace vecine Tăutelec (Tóttelek). Tăutelec a preluat odinioară și păstrează și astăzi materialul vechiu muzical maghiar, în care rezervă comuna Siter găsește un izvor valoros.

Dr. CSIKY JÁNOS: Date asupra alimentației poporane din Gheorgheni. (Nr. 4.)

Autorul a adunat listele de bucate săptămânale dela 90 de copii și 12 familii din Gheorgheni și dela câte 6 familii din cele 8 sate vecine și le analizează. Este îmbucurătoare consumația relativ mare de lapte la copii (38.1%), dar la restul alimentelor găsim deja disproporții mari. În cele ce urmează autorul compară alimentele celor trei categorii amintite și publică liste de bucate. O împărțire rațională a alimentelor găsim numai la intelectuali. Găsim multă mămăligă și cartofi. De ce? Pentru că 3.000 de calorii putem obține din 3 kg. cartofi (4,50 lei), sau din 890 grame făină de porumb (4.80 lei), 4,4 litri lapte (22 lej), 380 grame de unt (38 lei), 1170 grame de brânză (42,50 lei), 3 kilograme de carne de vacă (72 lei). Starea vieții economice influențează alimentația. Avem nevoie de mai multă lapte, mai ales unt, mai multe legume și fructe. Trebuie introdus măcinatul mai fin pentru că pâinea în forma ei de astăzi e săracă în vitamine, și totodată pentru înlăturarea lipsei de vitamine trebuie introdusă și popularizată consumarea pâinei brune.

SZEKFÜ GYULA: Caracterul unguresc în istoria noastră. (Nr. 4.)

Un studiu al cărții „Mi a magyar? (Ce este ungurul?)” apărute în ediția Societății Magyar Szemle (Budapesta, 1939). Autorul ne arată schimbarea caracterului maghiar sub aspectul istoriei naționale. Dânsul constată că cele trei trăsături esențiale caracteristice sunt: iubirea libertății, vitejia și politicianismul rafinat. Aceste trei trăsături caracteristice trăesc și-si desfășoară influența lor în evul mediu maghiar și numai în timpurile înainte de Mohács se poate observa o ușoară slăbire. Dar și după Mohács se arată în Fráter György, Báthory István și Bocskai István puterea creatoare a caracterului strămoșesc; turburarea sufletelor și a caracterului începe mai târziu și ajunge la proporții îngrijorătoare abia la mijlocul secolului al 17. Eszterházy Miklós, Kemény János și Zrinyi Miklós deja observă înspăimântați schimbarea caracterului unguresc, dar schimbarea această

deatunci nu se poate reține: contrastele multiple interne grăbesc turburarea spirituală și înrăutățirea caracterului. Széchenyi István vorbește deja despre „păcate”, poezii biciuiesc amar națiunea. Isloricianul însă poate constata că păcatele nu sunt congenitale, ci datează numai de câteva secole, iar sociologul poate arăta la fel că înrăutățirea caracterului nu se referă la popor ci numai la clasele conducătoare. Dacă poporul s’ar putea impune, atunci așanumitele „păcate naționale” ar dispărea repede.

Dr. VENCZEL JÓZSEF: Despre o noțiune falsă asupra generației. (Nr. 4.)

Un adaus la discuția asupra generației ajunsă actuală în ultimele luni. Autorul constată că în comunitatea maghiară ardeleană contrastul de generație nu se găsește atât de exagerat încât să provoace desordine și lupte publice. Mișcarea generației noi tinere ungare din Ardeal este o mișcare spirituală. Ea nu stă în serviciul egoismului și a dorului de a domni ci reprezintă o nouă concepție a ungurimii și o nouă ținută de comunitate.

INCZE LAJOS: Clasa agricultorilor și lucrătorilor noștri. (Nr. 4.)

Adesea se poate auzi noțiunea amintită în titlul de mai sus, cu toate că noțiunea de agricultor și muncitor sunt două noțiuni depărtate una de alta precum și conținutul lor se deosebește unul de altul. Drept dovadă autorul ne amintește trecutul țărânimii și a industriașilor, analizează conștiința lor de clasă, ținuta lor, împrejurările lor de trai și acele trăsături cari, – în aparență – sunt identice la aceste două pătri sociale.

BERECZKY SÁNDOR: Cercetări regionale și poporane. (Nr. 4.)

Autorul, după ce face un omagiu al lucrării a nu demult decedatului profesor Györfy István, face cunoscută munca desfășurată în vara anului 1939 a celor patru grupe ale Institutului de Cercetări Regionale și Poporane Maghiare. Dânsul ajunge la concluzii că un sistem nou maghiar este în dezvoltare pentru cercetări regionale și poporane – grație influenței spirituale a lui Györfy István, – dar mai sunt multe greutăți de învins, dat fiind că nu s’a ajuns încă la o unitate monografică.

Rubrica permanentă intitulată **Metamorphosis Transylvaniae** se ocupă în nr. 3 cu discursul episcopului romano-catolic din Alba-Iulia MÁRTON ÁRON, rostit cu prilejul ședinței Consiliului Diecezan, referitor la rolul școalei și al bisericii și publică hotărârile principiale luate în același timp de către adunările circumscripțiilor bisericești romano-catolice, reformate și unitare; JUHÁSZ ISTVÁN comentează opera ultima a lui Karácsony Sándor: „Mentalitatea maghiară și reforma instrucțiunii publice maghiare”; în nr. 4. NAGY ÖDÖN pomenește pe nu de mult decedatul marele hungarolog, Györfy István; Dr. JANCÓS ELEMÉR arată importanța ideologică și literară a sexagenarilor Móricz Zsigmond și Szabó Dezső; rubrica publică apoi discursul de deschidere a lui TAMÁSI ÁRON cu ocazia unei întruniri a Comunității Maghiare: „Semnul nostru este steaua cea cu trei colțuri”, și în fine Dr. VENCZEL JÓZSEF se ocupă cu discuțiile referitoare la bibliotecile poporane.

ZUSAMMENFASSUNG

HITEL (Kredit) – ist der Titel des grundlegenden Werkes des grossen ungarischen Politikers Széchenyi, aus dem vergangenen Jahrhunderte, erschienen im Jahre 1830. Dieses Werk umfasst nicht nur den Begriff des wirtschaftlichen Kredits, sondern dehnt sich nach seiner Phraseologie auch auf das „einander glauben und glauben können“, auf den Begriffskreis des moralischen und geistigen. Kredits aus, und als solches ist Kredit der Grund und die Triebfeder alter Reformabsichten, aller Erneuerung zielender Gedanken und Taten. Die Verfasser und Mitarbeiter der Zeitschrift „Hitel“, sind die jungen Intellektuellen von Siebenbürgen, die auf der Grundlage der Ideen Széchenyis stehen.

Bekenntnis einer Generation. (Nr. 3.)

Die Unterzeichner, 33 Schriftsteller, alle Mitglieder der jüngeren ungarischen Generation von Siebenbürgen, äussern sich neben der ausgebildeten siebenbürgisch-ungarischen seelischen Einheit und betonen, dass für sie heute die ungarische Gesellschaft, über die instinktive Schicksalsgemeinschaft hin, eine selbstbewusste Arbeitsgemeinschaft ist, die im gegenseitigen brüderlichen Dienste der verschiedenen Schichten des Volkskörpers begründet ist. Die Tatsachen weisen hin, dass die Einheit familiären und nationalen Charakters ist, aus dem gesetzmässig gefolgert werden kann, dass die neue Lebensform des siebenbürgischen Ungarntums die zur Familie gewordene nationale Einheit ist.

Dr. OBERDING JÓZSEF GYÖRGY: Die buchenländischen Wanderungarn und das Situationsbild der buchenländischen ungarischen Volksfamilie. (Nr. 3–4.)

Die Ahnen der buchenländischen Ungarn waren jene Szekler von Csik, die nach dem Blutvergiessen „Siculicidium“ von Mádéfalva, welches mit der Aufstellung der Grenzwache im Zusammenhange war, durch die Moldau ins Buchenland flüchteten. (1764). Der erste Teil des Studiums fasst die Geschichte der Wanderung zusammen. Erste Phase: die Einsiedlung in die Moldau (1763–64: die Ansiedlung in die Gemeinden: Pusztina, Sóskút, Belényes, Draló, Nagyszalánc, Kisszalánc, Sóstarló, Szamoska, Csügés). Zweite Phase: Die Gründung der fünf buchenländischen Gemeinden (1777–85: Fogadjisten, Istensegits, Hadikfalva, Andrásfalva, Józseffalva). Dritte Phase: Die Rücksiedlung nach Ungarn (1883–1910: Die Banater Siedlung: Hertelendyfalva, Sándoregyháza, Székelykeve; Siebenbürgische Weinberg-Siedlung (Hegyalja): Györök; Siebenbürgische Siedlung: Dévacsángótelep, Vajdahunyad, Vice, Magyararnemegy, Babsa, Marosludas, Sztrigyszentgyörgy, Csernakeresztur). Vierte Phase: Die Überseesiedlung (1905–1924: Kanada, Punnichy, Hapkins, Eszterháza, Székelyföld, Máriavölgy, Hamilton, Regina, Brasilien: Boldogasszonyfalva). – Der zweite Teil des Studiums biete: nach der Zusammenfassung der Siedlungsgeschichte das gesellschaftliche Skelett der einzelnen Siedlungsgebiete in der folgenden Einteilung: Die fünf Muttergemeinden vom Buchenland: Dévacsángótelep; Györök; Hertelendyfalva; Kanada; Boldogasszonyfalva. Wir können feststellen, dass die Seelenzahl der buchenländischen ungarischen Volksfamilie sich ungefähr um 32.000 dreht. Sie leben überall im Kreise artfremder Völker: im Buchenlande zwischen Rumänen, Polen und Deutschen, in Siebenbürgen unter Rumänen, in Jugoslawien zwischen serbischer, deutscher und slowakischer Bevölkerung, in Kanada im Kreise der angelsächsischen Urbevölkerung und in Brasilien im Kreise einer sich bildenden

Nation, der Brasiler, trotzdem halten sie fest an ihrer Nationalität und pflegen die Überlieferung.

Dr. DEBRECZY SÁNDOR: Einige beängstigende Fragen unserer Volkskultur. (Nr. 3.)

Der Verfasser bearbeitet die Allgemeinbildungsdaten von 18 Szeklergemeinden aus den Komitaten Dreistühle und Udvarhely. Vor allem beschäftigt er sich mit der Frage: Was die Dorfbewohner lesen? Er stellt fest, dass das Volk viel liest, aber seine Lesestücke sind unernst und darum ist seine literarische Bildung auf ein enges Gebiet beschränkt und seine Geschichtskenntnisse lückenhaft. Inzwischen macht er einige Vorschläge, die im Zusammenhange mit den Tagesblättern und mit dem Verfassen der Kalender zu verwirklichen sind und hält es für notwendig, die Volkssteuerung auch vom Gesichtspunkte der Aufsätze aus zu beeinflussen.

VITA SÁNDOR: Das landwirtschaftliche Situationsbild Siebenbürgens. (Nr. 3.)

Der Verfasser analysiert die statistischen-landwirtschaftlichen Daten Siebenbürgens und vergleicht sie mit der Vorkriegslage. Seine wichtigste Feststellung ist, dass im Vergleich zur Vorkriegslage, obzwar die Ackerfläche grösser und das Brachfeld kleiner wurde, die Ertragsresultate doch nicht zunahmen. Der Schwerpunkt wird auch heute auf Getreideanbau gelegt und unter den Getreidearten steht an erster Stelle der Weizen und Mais. Unser Betriebssystem folgt also den alten Spuren. Deshalb hat das siebenbürgische Wirtschaftsleben jährlich einen Verlust von mehreren Milliarden (nur mit dem Weizen allein einen Verlust von 200,000.000 Lei). So ergeben sich im Rahmen der organisierten Landwirtschaft zwei Hauptfragen: 1. Die Verbesserung des Ackerfeldertrages (Fachbildung, landwirtschaftliches Kapital, Kreditwesen, die Frage der Volkskultur) und 2. die Abänderung des Betriebssystems (die Verringerung der Weizenanbaufläche, Steigerung der Futter-, Gemüse- und Industriepflanzen). Die Reform ist dringend, denn unter den Provinzen Rumäniens verfügt Siebenbürgen über die grössten Steigerungsmöglichkeiten, denn obzwar die Ackerfläche Siebenbürgens nur 25% der Ackerfläche des Landes ist, gibt Siebenbürgen trotzdem von dem Gesamtweizen-ertrag des Landes 32%, vom Mais 30%, Hafer 41%, und nur die Prozentzahl von Roggen (23%) und Gerste (19%) bleibt unter der Prozentzahl der Ackerflächen.

Dr. VENCZEL JÓZSEF: Das Volk von Csík und seine Bevölkerungsverhältnisse. (Nr. 3.)

Der Verfasser gibt uns zuerst bekannt die Veränderungen der Bevölkerungszahl von 1703 bis 1930, dann schildert er das Nationalitäts- und Religionsbild ebenfalls im Lichte der Gschichtsdaten und stellt fest, dass das Rumänentum vom Komitate im Laufe des 17–19. Jahrhunderts aus der Moldau eingewandert, und da die Assimilation unbedeutend ist, beträgt die Gesamtzahl der Assimilierten zwischen 1881–1910 insgesamt nur 5.049 (15,9%). Ansonsten ist die Parallele der rumänischen Einwanderung die der Auswanderung der Szekler. Seit 1850 verliessen insgesamt ungefähr 35.000 Szekler das Gebiet des Komitates. Der Auswanderungsgrund ist in den wirtschaftlichen Schwierigkeiten zu suchen: an Stelle des 249.193 Hekt. notwendigen landwirtschaftlichen Gebietes stehen nur 176.701 Hekt. zur Verfügung. Im Gegensatz dazu ist die Bevölkerung im Entwickeln. Wenn auch die Geburtenzahl in den letzten 50 Jahren um 70% schlechter wurde, dochmacht die 60 prozentige Verbesserung der Sterbefälle die Zunahme der Bevölkerung noch immer möglich. Das Komitat gibt übrigens viele Lebensmöglichkeiten, nur das Volk kennt sie zu wenig. Nach der zahlenmässigen Untersuchung der

Auswanderungen weist der Verfasser, bloss als Beispiel, auf das Reichtum des Komitates in Mineralien hin. Das Volk verlor seine Unternehmungslust und betrachtet mit Gleichgültigkeit, dass das Reichtum seiner Erde einem anderen Nutzen gewahrt.

VINCZE LAJOS: Die Gesangskultur der Gemeinde Sitér. (Nr. 4.)

Das Liedermaterial der Biharer Gemeinde Sitér ist in vier Gruppen zu behandeln: 1. Kinderlieder, 2. Gelegenheitslieder, 3. Freie Lieder und endlich 4. Instrumentalvolksmusik und damit im Zusammenhange Volkstanzmusik. Der Verfasser stellt in 15 Notenbeilagen das Gesangsmaterial seines Dorfes in diesen vier Gruppen dar, unter denen die dritte Gruppe, das heisst die Gruppe der freien Lieder besonders reich ist. Er findet auch uralte Lieder, obwohl heute im Musikleben der Gemeinde die sogenannten B) Klasse Lieder die Hauptrolle spielen. Mit interessanter Begründung beweist er wie die Gemeinde Sitér ihre wertvolle Gesangskultur dem Einflusse der slowakischen Bevölkerung des benachbarten Dorfes Töttelek verdankt. Töttelek übernahm und bewahrt auch heute noch das uralte ungarische Gesangsmaterial und Sitér schöpft seine Reserve aus dieser Quelle.

Dr. CSIKY JÁNOS: Daten über die Ernährung der Bevölkerung von Gyergyó. (Nr. 4.)

Der Verfasser sammelte die wöchentlichen Speisekarten von 90 Kindern und 12 Familien von Gyergyó, und von je 6 Familien der benachbarten 8 Gemeinden und analysiert sie. Bei den Kindern ist die verhältnismässig grosse Milchkonsumation erfreulich (38,1%), aber bei den übrigen Nahrungsmitteln finden wir schon viele Missverhältnisse. In den folgenden vergleicht er die Daten der erwähnten drei Kategorien und veröffentlicht Speisekarten. Nur bei den Intellektuellen kann man die entsprechende Einteilung der Nährstoffe feststellen. Man findet viel Polenta und Kartoffel. Weshalb? Weil man 3.000 Kalorien erhält aus 3 Kg. Kartoffeln (4,50 Lei) oder 890 Gramm Polentamehl (4,80 Lei), 4,4 Liter Milch (22 Lei), 380 Gramm Butter (38 Lei), 1170 Gramm Topfen (42,50 Lei), 3 Kg. mageres Rindfleisch (72 Lei). Die Wirtschaftslage bestimmt die Ernährung. Aber trotzdem braucht man mehr Milch, hauptsächlich Butter, mehr Gemüse und Obst. Einzuführen ist das feinere Mahlen, denn das Brot ist in seiner heutigen Form als vitaminarm zu bezeichnen, und gleichfalls um den Vitaminmangel zu beseitigen, ist die Braunbrotkonsumation zu steigern und zu vervollständigen.

SZEKFÜ GYULA: Der ungarische Charakter in unserer Geschichte. (Nr. 4.)

Ein Studium des Buches „Mi a magyar?“ (Was ist der Ungar?) erschienen im Verlage der Magyar Szemle-Gesellschaft (Budapest, 1939). Der Verfasser zeigt uns die Veränderungen des ungarischen Charakters in der Analyse der nationalen Geschichte. Er stellt fest, dass die uralten drei Charakterzüge folgende sind: die Freiheitsliebe, die Tapferkeit und das spitzfindige Politisieren. Diese drei Charakterzüge leben und üben ihren Einfluss im Laufe des ungarischen Mittelalters aus und nur in der Mohács-er Vorzeit ist ihre Schwächung festzustellen. Aber auch nach Mohács zeigt sich in Fráter György, Báthory István und Bocskai István die Schöpfungskraft des uralten Charakters; die vollkommene Trübung der Seelen und des Charakters ist späteren Datums und wird nur in der Mitte des 17. Jahrhunderts beängstigend. Eszterházy Miklós, Kemény János und Zrinyi Miklós nehmen bestürzt die grosse Umänderung des ungarischen Charakters wahr und diese Umänderung ist seitdem unaufhaltsam; die vielartigen inneren Gegensätze

beschleunigen die seelische Verwirrtheit und die Charakterverschlechterung. Széchenyi István spricht schon von „Sünden“, die Dichter geißeln bitter die Nation. Der Geschichtsforscher kann aber feststellen, dass diese Sünden keine ererbten, sondern nur einige Jahrhunderte alt sind, und der Gesellschaftsforscher kann ebenfalls feststellen, dass die Charakterverschlechterung sich nicht auf das Volk bezieht, sondern nur auf die führenden Schichten. Wenn das Volk sich seiner entsprechend geltend macht, so können die „national“ bezeichneten Sünden bald verblasen.

Dr. VENCZEL JÓZSEF: **Der entstellte Generationsbegriff.** (Nr. 4.)

Eine Bemerkung zur in den letzten Monaten aktuell gewordenen Generationsdebatte. Der Verfasser stellt fest, dass in der ungarischen Gemeinschaft von Siebenbürgen der Generationsgegensatz, welcher öffentliche Unruhen und öffentliche Kämpfe verursacht, nicht zu finden ist. Die Bewegung der neuen ungarischen Generation von Siebenbürgen ist eine Geistesbewegung und als solche nimmt sie die Stelle eines existenziell berechtigten Berufes an, sie steht nicht im Dienste der Selbst- und Herrschsucht, sondern sie verkörpert die neue Anschauung des Ungarntums und neues Gemeinschaftsverhalten.

INCZE LAJOS: **Unser Landwirt- und Arbeiterstand.** (Nr. 4.)

Oft kann man die in diesem Titel angeführte Bezeichnung hören, obwohl der Landwirt und der Arbeiter zwei sich entfernt stehende Begriffe sind und auch ihr Inhalt ist einander verschieden. Als Beweis führt der Verfasser die Vergangenheit der Bauernschaft und der Handwerker an, analysiert ihr Klassenbewusstsein, ihr Verhalten, ihre Lebensumstände und jene Züge, welche bei den beiden Gesellschaftsschichten – scheinbar – gleich sind.

BERECZKY SÁNDOR: **Gegend- und Volksforschung.** (Nr. 4.)

Der Verfasser macht nach der Würdigung der hierbezüglichen Arbeit des vor kurzem verstorbenen Györfy István, die im Sommer des Jahres 1939 entfaltete Tätigkeit der vier Gruppen des Ungarischen Gegend- und Volksforschungsinstitutes bekannt. Er stellt fest, dass ein eigenartiges ungarisches Gegend- und Volksforschungssystem im Werden begriffen ist – dank dem geistigen Einflusse von Györfy István, – aber es sind noch viele Schwierigkeiten zu überwinden, da es noch nicht gelungen ist die monographische Einheit zu erreichen.

Die **Metamorphosis Transylvaniae** betitelte ständige Rubrik veröffentlicht in der 3. Nummer die wirkungsvolle Rede des römisch-katholischen Bischofs von Gyulafehérvár MÁRTON ÁRON, die er gelegentlich der Sitzung des Diözesanrates über die Rolle der Schule und Kirche hielt, und gibt bekannt die prinzipiellen Beschlüsse der in derselben Zeit gehaltenen Sitzungen der römisch-katholischen, reformierten und unitarischen Kirchenbezirke; nachher kommentiert JUHÁSZ ISTVÁN das neuere Werk Karácsony Sándors: „Der ungarische Gedankengang und die Reform unseres Unterrichtswesens“; in der 4. Nummer gedenkt NAGY ÖDÖN des vor kurzem verstorbenen grossen Hungarologen, Györfy István; Dr. JANCsó ELEMÉR würdigt die literarische und ideologische Bedeutung des 60 Jahre alten Móricz Zsigmond und Szabó Dezső; nachher veröffentlicht die Rubrik die gelegentlich einer Besprechung der Ungarischen Volksgemeinschaft gehaltene Eröffnungsrede von TAMÁSI ÁRON: „Unser Zeichen ist der Dreispitzenstern“; endlich beschäftigt sich Dr. VENCZEL JÓZSEF mit der Volksbibliotheksfrage.

HITEL – TARTALOMJEGYZÉK–1939

TANULMÁNYOK:

<i>Albrecht Dezső</i>	Új helyzetben	54
	A szellem kötelessége	253
<i>Bereczky Sándor</i>	Táj- és népkutatás	327
<i>Csíky János dr.</i>	Adatok a gyergyói nép táplálkozásához	281
<i>Debreczy Sándor dr.</i>	Népművelődésünk néhány aggasztó kérdése	204
<i>Györffy István dr.</i>	Az új magyar művelődés alapjai	97
<i>Incze Lajos</i>	Korondi fázék	122
	„Földmíves- és munkásosztályunk”	322
<i>Juhász István</i>	Az erdélyi fejedelemség társadalmi tényezői	148
<i>Manyák Ernő dr.</i>	Adatok Ditró népegészségügyéhez	45
<i>Oberding J. György dr.</i>	A vándorló bukovinai magyarok	192
	A bukovinai magyar népcsalád helyzetképe	257
<i>Parádi Ferenc dr.</i>	Népkönyvtáraink helyzete	158
<i>Sáry István dr.</i>	A romániai szövetkezeti mozgalom	13
	Diákszövetkezeti mozgalom	140
<i>Szabó Zoltán</i>	Zrinyi magyarsága	132
<i>Szekfü Gyula dr.</i>	A magyar jellem történetünkben	292
<i>Tamási Áron</i>	Készülődés húsvét ünnepére	1
<i>Venczel József dr.</i>	Művelődéspolitikai terv	73
	Csík népe és népesedési viszonyai	229
	Az eltorzított nemzedék-fogalom	317
<i>Vincze Lajos</i>	Síter község énekkultúrája	273
<i>Vita Sándor</i>	Gazdaságpolitikánk lehetőségei	64
	Erdély mezőgazdaságának helyzetképe	211
<i>Vita Zsigmond</i>	A nép hagyományvilága és nevelésügyünk	37

METAMORPHOSE TRANSYLVANIAE:

<i>Albrecht Dezső</i>	Szülőföldem (Tamási Áron új könyve)	87
	Józseffelva	177
<i>Bereczky Sándor</i>	„Mi mindig mindenről elkésünk”	83
<i>Csíki Ferenc</i>	A magyar munkáskérdés	88
Három közgyűlés		246
<i>Jancsó Elemér dr.</i>	A hatvanéves Móricz Zsigmond és Szabó Dezső	334

<i>Juhász István</i>	Népi műveltségünk és az ifjúság	85
	Magyar észjárás, magyar műveltség	248
<i>Kese Attila</i>	Népközösség és társadalomnevelés	179
<i>Márton Áron</i>	püspök beszéde: „A nagy időkhöz nagy nemzedék kell”	242
<i>Nagy Ödön</i>	Györffy István 1884–1939	332
	Nemzedéki vallomás	189
<i>Padányi Gulyás Jenő</i>	A magyar paraszt három arca	174
<i>Szűcs Elemér</i>	N. T. K. (A magyar sport kérdései)	180
<i>Tamási Áron</i>	beszéde: „Jelünk, a háromágú csillag”	337
	(A népkönyvtár-vitához)	339
<i>Üzlet és szellem</i>		
<i>Venczel József dr.</i>	Pro domo	171
	Nem vádák, hanem egészséges ötletek (A népkönyvtár-vitához)	341
<i>Vita Sándor</i>	A magyar bankkérdés	181

ÚJ MUNKATÁRSAINK: *Bereczky Sándor* ref. lelkész, Temesvár; *dr. Csíky János* orvos, a M. Népegészségügyi Szemle munkatársa, Gyergyószentmiklós; *dr. Jancsó Elemér* tanár, számos irodalomtörténeti tanulmány szerzője, Kolozsvár; *Kese Attila* ref. lelkész, Sajóudvarhely; *dr. Manyák Ernő* orvos, Ditró; *dr. Parádi Ferenc* a Minerva Rt. népkönyvtár-osztályának tisztviselője, Kolozsvár; *dr. Sárly István* ügyvéd, Kolozsvár; *Vincze Lajos* ref. teológus, Kolozsvár.

Előfizetések nyugtázása.

1937 es évfolyamra 150 lejt fizetett: Török Gábor.

1938-as évfolyamra 300 lejt fizettek: Halpern Róbert, Gr. Teleki Béla.

210 lejt fizettek: Dr. Benes Zoltán, Dananai László, Egy. Nyomda (Bpest), Losonczy István, Magyar Kossai István, Dr. Osváth László, Padányi Gulyás Béla, Pogyor István, Szenthe Lajos, Török Gábor.

150 lejt fizettek: Antal Gusztáv, Bajna József, Biró György, Borsos Lajos, Czirják Károly, Faragó Vilmos, Fejes Dezső, Dr. Felszeghy András, Földi István, Gámpe Károly, Globus könyvk. (Zilah), Dr. Hegedűs Nándor, Dr. Kalos László, Dr. Karda Ferenc, Kolumbán Géza, Kovács István, Dr. Nagy Miklós, Pálffy Károly, Dr. Szabó András, Szentmiklósi Ferenc, Sztankó Zoltán, Tőkés Tibor, E. Török Sándor, Dr. Wittig István.

Egyéb összeget fizettek: Búzás Imre 50, Dr. Kobori József 100, Magy. Kaszinó (Nyárad) 50. Stolz Aladár 105.

1939-es évfolyamra 300 lejt fizettek: Gr. Bethlen Bálint, v. Dr. Gyulai Tibor, Dr. Jelen Miklós, Kabos Éva, Gr. Mikes Mihály, Dr. Patzkó Elemér, Simon Mihály Pál.

210 lejt fizettek: Dr. Bálint János, Dr. Bud Kornél, Dr. Deák Endre, Dr. Denk Arnold, Dr. Ekker Ferenc, Dr. Faluhelyi Ferenc, Dr. Fülöp József, Dr. Gerencsér István, Halpern Robert, Dr. Hegedűs Kálmán, Dr. Ihrig Károly, Dr. Jász Elemér, Dr. Kapossai Alice, Kegyesrendi Kalazantinum, Dr. Kornis Gyula, Losonczy István, Magy. Cserkészszöv., Mentők Egy., v. Dr. Mike Gyula, Némethy Imre, Dr. Niameissy Mihály, Dr. Osváth László, Pedányi Gulyás Béla, Dr. Ravasz László, Dr. Schreiber Edvin, Seres Zoltán. Dr. Szekfű Gyula, Szent Margit Kör, Török Gábor, Dr. Veress Dezső.

150 lejt fizettek: Aczél András, Ady Elemér, Ady Samu, Albett Vilmos, Al földi Pál, özv. Anderlich Istvánné, Antal Márton, Br. Atzél Ede, „Ave” szövetkezet (Torda), Balázs Gergely, Dr. Bán Andor, Becsky István, Bedő Julia, Benedek Géza, Dr. Benedek János, Dr. Gr. Bethlen Gábor, Gr. Béli György, Gr. Béli Kálmán, Biró Ferenc, Biró Józsefné, Boiso István, Dr. Boros Ernő, Buday János, Búzás Imre, Dr. Búzás Márton, Csavar Ernő, Dr. Csapák Lajos, Dr. Czeglédy Miklós, Dr. Czumbel Lajos, Dávid Gyula, Dénes Béla, Dési Károly, Dr. Dsida Elemér, Egei Jenő, Dr. Eröss Alfréd, Ferencz András, Dr. Fischer József, Dr. Follért Gyula, Forrás István, Fülöp Ferenc, Dr. Gajdási Béla, Gáll László, Dr. Gál Miklós, Gönczy Zsigmond, Groszkekné Aszalós Ida, György Gábor, Haáz Ferenc Rezső, ifj. Heim József, Henzelm Károly, Herepei János, Holok Gyula, Horváthy László, Dr. Imreh Barna, Imreh Zsigmond, Jakab László, Jakab Zsigmond, Dr. Jánossy Zoltán, Józsa János, Juhász Albert, Kálmán Oszkár, Kánya Györgyné, Kerekes János, Kézdivásárhelyi Kaszinó, Kiss Árpád, Dr. Kiss Árpád, Knizsek Ferenc, Kolumbán Ellák, Kolumbán Bendegúz, Dr. Kovács Árpád, Kovács András, Dr. Kovács László, Lázár László, Lengyel István, Lestyán Ferenc, Lokody Gáspár, Dr. Lőrincz József, Dr. Lukács Zsófia, Magy. Kaszinó (Enyed), Magy. Kaszinó (Mvhely), Dr. Makkay Domokos, Markovits Kálmán, Dr. Máthé László, Dr. Medve András, Dr. Medvigy Ferenc, Mátfy Nándor, Mikó László, Mók László, Molnár Jenő, Dr. Molnár Miklós, Muzsi István, Dr. Nagy András, Nagy Béla, Nagy Jenő, Nagy Miklós, Dr. Nagy Tibor, Németh Zsigmond, Notre Dame (Tvár), Dr. Orosz Pál, Orth Imre, Papp Dénes, Papp János, Pál Gyula. v. Dr. Pethő Zoltán, Dr. Pécsi László, Pilcz Ede, Polgári Irod. Sz. (Szeben), Radó A. Dezső, Dr. Rajka Géza, Repka József, Dr. Sebesi János, Dr. Schilling Lajos, Dr. Schimonschitz Géza, Siposs Lajos, Strömpel Lili, Sürger József, Szabó Bálint, Szakáts Miklós, Dr. Szathmáry Ferenc, Száva Gerő, Szeibel István, Szentferencrendi Zárda (Medgyes), Szentferencrendi Zárda (Kápolnás), Székely Mikó Kollégium Székely Mikó I. K. E. egy., Szigeti Béla, Dr. Szilágyi Olivér, Dr. Szűcs Lajos, Dr. Takáts Lajos, Tanka Károly, Tompa Sándor, Tőkés József, Tóbiás Jenő, Triebel József, Dr. Troján Károly, Tüdös István, Ugrón Győző, Ujlaki János, Vajda Gáspár, Dr. Vargha Béla, Vita Ödönné, Zsidó Dónát.

Egyéb összeget fizettek: Gr. Bethlen Ödön 700, Dr. Gelei Béla 70, Dr. Kobori József 100, Magy. Kaszinó (Nyárad) 100, Szász Károly 80, Dr. Gr. Teleki István 1050, Vásárhelyi Géza 105, Zerkovitz Oszkár 1050.

1940-es évfolyamra 300 lejt fizettek: Balázs Mózes, Gr. Bethlen Dániel, Bálint Vilmos, Rákosi György, Dr. Tauffer Béla, Tersztyánszky Lajos, Dr. Vladár Sándor.

(Folytatjuk)

Cluj, Str. Kogălniceanu

7.